MEGJELENIK
MINDEN HÓ
KÖZEPÉN
1912. JÚNIUS
JÚLIUS

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

AZ OMIKE KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

DR PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

Oldal

Dr. Patai József: Belső és külső egység . 227
Franyó Zoltán: Richard Dehmel verseiből:
Fojtott hangon (vers) 229
Agai Adolf: Magyar zsidó élet. — Házasság 230

ZSIDÓ MŰVÉSZEK.
Georg Hermann (Berlin): Struck . . . 235
Hermann Struck (Berlin): Vallomások. (Levél) 239
Dr. Steinherz Jakabné: Mikor az uraságnak jókedve van 242
Szebenyei József: Az aranyborjú (vers) . . 243

MAI HÉBER ÍRÓK.
O. Kartoschinsky: Salom Asch 244
Énektöredék (vers) (Fichman után héberből: Juhász Mór) 245
Salom Asch: Egy zsidó asszony. (Elbeszélés az orosz zsidók életéből) 246
Morris Rosenfeld: A csodahajó. (Bodrogh Pál fordítása) 248
Dr. Schweiger Lázár: A neodarwinizmus . 249
Krausz Jakab: Magyar zsidó szombati énekek (két kotta) 252
Rainer Mária Rilke: Eszter (vers) 252
Dávid énekel Saul előtt (vers) (Kállay Miklós fordításai) 252
Dr. Heller Bernát: A vágújhelyi izraelita reáliskola 253
Somlyó Zoltán: Sebeink (vers) 255

MAGYAR ZSIDÓ KÖLTŐKBŐL
Turóczi József: Egy a mi életünk a rét füvével 256
Somlyó Zoltán: És így telnek le napjaim... 256
Peterdi Andor: A mi szobrunk 256
Dr. Fürst Aladár: Egy magyar gettó. — A gettó élete 257
Wolf Sándor: A kismartoni gettó művészete 261

A TOLL HARCOSAI.
Peisner I.: Magyar zsidó hírlapírók. — Silberstein (Ötvös) Adolf 277
Simon Lajos: Zsidóság és belpolitika . . 279

TOLLHEGYRŐL. (Jusszuf.)
„Talán izraelita tetszik lenni?", A tardoskeddi Szodoma, stb. 280
Balla Ignác: A párisi Rothschildok . . . 282

SZOCIÁLIS MUNKA.
Dr. Hevesi Simon: Gondolatok a gyermekvédelemről 285
Dr. Lukács Leo: A palesztinai segélyakció kérdéséhez 287

NŐK MUNKÁJA
Kurzweil Gáspárné: Nők a zsidó iskolaszékben. (Levél.) 288

KRÓNIKA ÉS SZEMLE.
Tömeges belépések az OMIKE.-be, Kettős számunk, Wolf Sándor stb. 290

Oldal

ÚJ KÖNYVEK.
Patai József: Feuerstein héber versei . 296
Dr. Perls Ármin, A zsidó, stb. 297

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

„REMÉNY" A MULT ÉS JÖVŐ IFJÚSÁGI MELLÉKLETE.
Dr. Richtmann Mózes: Az utolsó középkori zsidó miniszter 37
Könnyek (vers) (Kahan után héberből: Juhász Mór) 40
Salom Asch: Az elveszett fiú (elbeszélés) . 41
Peterdi Andor: A titok előtt (vers) . . . 43

ILLUSZTRÁCIÓK.
Műmelléklet. Hermann Struck (Berlin): Tanulmányfej. (Fénynyomat.)
Struck: Merengés (ceruzarajz) 228
„ Jeruzsálem 229
„ Richard Dehmel 230
„ Prof. Hermann Cohen (filozófus) . 231
„ Havdala 232
„ Tájkép 233
„ Velencei tájkép 234
Struck munkaközben (fénykép) 236
Struck: Gerhard Hauptmann 237
„ Szentföldi tájkép 238
„ Herzl 239
„ Tanulmányfej 240
„ Israels mester 240
„ Rézkarc Israels: „A régi népnek egy fia" című képe után 241
„ Salom Asch 244
„ Nietzsche 250
„ Prof. H. Steinthal 250
„ Prof. M. Lazarus 251
„ Alfred Kerr 251
Öt kép a vágújhelyi izr. reáliskolából 253—255
Struck: Ráchel sírja 256
43 kép Wolf Sándor: A kismartoni gettó művészete című cikkéhez . . . 259—276
Silberstein (Ötvös) Adolf 277
Struck: Falasa zsidó 278
„ Tájkép 282
„ Utazás Murano felé 283
„ Leonid Pasternak festőművész arcképe 286
„ Prof. Gernsheim 287
Dr. Hitschmanné: Ex-libris 591
Dr. Neumann Ármin 292
Dr. Várhelyi Rózsa Izsó 293
Magyar zsidó fejek (hat kép.) . . . 294—295
Abravanell (Régi metszet után) (Remény) 37
Struck: Jaffai zsidó . . . . . „ 38
„ Giudecca . . . . . „ 38
„ Palestinai romok . . . „ 39
„ Falusi tájkép . . . . „ 42
Salom Asch . . . . . „ 43

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK MINDEN HÓ KÖZEPÉN. SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL BUDAPEST, VI. KER., PODMANICZKY-UTCA 15. SZAM :: TELEFONSZAM 146–92.

AZ O. M. I. K. E. KULTÚRBIZOTTSÁGÁNAK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

DR. PATAI JÓZSEF

ELŐFIZETÉSI ÁRA A „REMÉNY" IFJÚSÁGI MELLÉKLETTEL EGYÜTT EGÉSZ ÉVRE 16 KORONA. DÍSZKIADÁSBAN 25 KORONA EGYES SZÁM ÁRA 2 ÉS 3 KORONA.

DR. PATAI JÓZSEF: BELSŐ ÉS KÜLSŐ EGYSÉG.

Hetek, vagy hónapok mulva, de bizonyos, hogy előbb-utóbb el fog ülni a politikai háborúság zaja és ismét beköszönt hosszabb-rövidebb időre az országos béke áhított csendje. És a „csendesebb időben" ismét kitör a politikai zajban elcsendesült felekezeti háborúság és újra dübörög majd a kiméletlen harc a — békéért, az egységért. És a felekezeti harcot újra kíséri majd, mint már évtizedek óta, a rágalmak, gyanusítások, becsületbegázolások, sajtóperek és egyéb elmaradhatatlan jelenségek zenebonája. És mert hova-tova egy fél évszázad óta folyik ez a harc (a kongresszus előtt és a kongresszus után) és egy tapodtat sem jutottunk előre, szinte megszoktuk már ezt a hadiállapotot, szinte beletörődtünk már abba, hogy legjobbjaink meddőn pazarolják el ebben a harcban éltető, termékeny energiájukat.

Pedig erre az energiára nagy szüksége volna a magyar zsidóságnak és pedig a belső egység előkészítésére, amely nélkül a külső egység — amint az eddigi eredmények, illetőleg eredménytelenségek is bizonyítják — elérhetetlen távoli álomkép marad. Mert kétségtelen, hogy ez a fél évszázados eredménytelen küzdelem a magyar zsidóság egységéért csak azt bizonyítja, hogy a talaj egyáltalában nincsen még előkészítve és hogy ténylegesen hiányzanak még az igazi egységhez szükséges bizonyos feltételek. Ezeknek a feltételeknek legfontosabbika pedig a magyar zsidóság belső egysége, amelyet egyelőre, sajnos, majdnem teljesen nélkülözünk.

Nemcsak a magyarországi összzsidóságban, hanem magukban az egyes zsidó felekezeti frakciókban sincsen meg az a harmónia, az az együttérzés, amely legalkalmasabb arra, hogy állandó összekötő kapcsul szolgáljon. Hiszen — bár fájdalmas ezt leírni, de elvégre a baj nem gyógyul azáltal, hogy elhallgatjuk — alig van két magyar zsidó intézmény, amely ne nézne féltékenyen farkasszemet egymással, alig van két zsidó intézmény, amely vállvetve, egymással harmónikusan fejtene ki működést. Igaz, a konkurrencia, a versengés a közügyek terén nemes és termékenyítő erőpróbát hoz létre, de kétségtelenül csak ott, ahol a versengő felek mögött nagy tömegek állanak, ahol tehát az erők mögött ott bugyognak a dús források, amelyekből újabb meg újabb táplálékot meríthetnek. De nálunk éppen az a baj, hogy egyáltalában nincsenek zsidó tömegek, amelyek bármelyik zsidó közüggyel, annak bármelyik irányával testtel-lélekkel harcrakészen azonosítanák magukat. A zsidó „elite", akár a szellemi, akár a vagyoni, csekély kivétellel távol áll a zsidóság ügyeitől, akárhányan tűrik ugyan, hogy a zsidó intézmények képviseletébe vagy választmányába beválasszák őket, de a zsidósággal csak akkor lépnek érintkezésbe, ha a rabbiságnál bejelentik (ha ugyan bejelentik) a maguk vagy gyermekeik kikeresztelkedését. A művelt középosztály legintelligensebb csoportja annak a szinte divattá vált felfogásnak hódol, hogy minden „felekezeti" tényked és a kultúra ellen elkövetett bűn. És így a zsidó közügyekkel foglalkozók magukra hagyatva küzködnek és dolgoznak és a közügyek összeforrnak egyes személyekkel, aminek az eredménye azután, hogy a közügyek harcai is személyek harcaivá válnak. X exponálja magát egy egy akcióért, és a féltékeny Y mindent elkövet, hogy meghiúsítsa; azután jön a bosszú, Y szeretne egy jó ügyet nyélbeütni és akkor X csak azért is megakadályozza. Így esnek áldozatul a jó ügyek, a jó ideák, mert nem neveltünk magunknak igazi résztkérő és résztvevő, lelkesedő tömeget, amely villamos szikrákként venné át és adná tovább az üdvös gondolatokat. Legfeljebb jelszavakra mozdul meg itt-ott a tömeg, de tudjuk, hogy a jelszavakkal való operálás a legveszedelmesebb dolgok egyike, mert minden jelszónak könnyen ellene lehet szegezni egy másik, ellentétes jelszót, a jelszavak harcában pedig nem az igazságok szoktak mindig diadalmaskodni.

Ilyen körülmények között valóságos csodát művel nálunk az a pár ember, aki a zsidóságért verejtékes munkával, lankadatlan lelkesedéssel és bámulatos kitartással dolgozik, nem törődve sem

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Hermann Struck (Berlin):
Merengés.
(Ceruzarajz.)

a tömeg süket részvétlenségével, sem a féltékenykedők és dologtalanok kicsinyes rosszakaratával. De a zsidóság jövőjét nem lehet csodákra bízni. Szilárd bázist kell teremtenünk, amelyen bizton megállhatunk, ez most a legfontosabb feladat és egyszersmind a legértékesebb munka, mert hiszen kétségtelen, hogy zsidó szempontból a legfontosabb és egyszersmind legértékesebb az, ami a zsidóság fennmaradását segíti elő és jövőjét szilárdítja meg. Első sorban tömegeket kell szereznünk a zsidó érdeklődés számára, még pedig leginkább ott, ahol a zsidó érdeklődés már már teljesen kivész: a zsidó intelligencia körében. Zsidó irodalommal, művészettel és tudománnyal kell a zsidó intelligenciában a zsidó öntudatot fejleszteni, mert csak az lehet tudatosan zsidó, aki előtt a zsidó tudás nem idegen, csak az tanusíthat igazi érdeklődést a zsidóság ügyei iránt, aki előtt a zsidóság nem ismeretlen föld. Ha az egyes zsidó intézmények valóban nagy intelligens zsidó tömegek lelki tartalmának és eszmei törekvéseinek kifejezőivé válnak, csak akkor lehet majd nálunk igazán, a szó nemesebb értelmében *zsidó közéletről* beszélni. És azért egyelőre a legsürgősebb feladat megoldása zsidó irodalmi és közművelődési intézményeinkre vár. Az iskolai ifjúság zsidó tudásának bővítésére irányuló újabb üdvös törekvések előkészítik a talajt, amelynek mívelését azonban csak akkor kezdhetjük meg igazában, ha zsidó kultúrintézményeink olyan erősekké válnak, mint zsidó jóléti intézményeink. Igaz zsidó érdeklődést az intelligencia szélesebb rétegeibe csak kultúrintézményeink útján vihetünk be, ezeknek fejlesztése tehát mai viszonyaink között kétségtelenül legfontosabb teendőnk.

Ha a zsidó tudás, zsidó érdeklődés és ami ezzel jár, a zsidóság iránti szeretet tért hódít majd a magyar zsidó intelligencia tömegeiben, akkor fog csak mintegy magától kovácsolódni az a mindennél értékesebb belső lánc, amely a magyar zsidóságot egybekapcsolja, és amely minden pártérdeknek föléje helyezi az egész zsidóság érdekét. Akkor a zsidó közügy igazán a köznek az ügye lesz, amely ki fogja tudni választani önmaga részére az igazságot és ki fogja tudni vívni az ellenpártok részéről is a bizalmat.

Az egységesítő mozgalom egyik főszervezője azt a kijelentést tette, hogy be kell rendezkednünk arra, hogy ez a szervező munka esetleg évtizedekig fog tartani, míg eredményt érünk. És bizonyára nem arra gondolt, hogy esetleg húsz vagy harminc esztendőn keresztül fogjuk egyre hangosabban hangoztatatni, hogy „egyek vagyunk! egyek vagyunk!“ Mert ez épp olyan hiábavaló lenne, mint az eddigi hangoztatás ötven esztendő óta. Ennek az emberöltőre tervezett munkának oda kell irányulnia, hogy megváltoztassa az egész generációt, hogy egy új nemzedéket teremtsen, amely nem negligálja szellemi parvenűségében a zsidóság legéletbevágóbb „felekezeti“ problémáit, hanem megállapodott világfelfogásában és objektiv látásában meg lesz győződve, hogy „konfesszionális dolgokban is van világosság“, a zsidóság eszméi pedig csupa ragyogó világosságok, amelyekre meg kell nyílnia minden intelligens zsidó szemének.

És akkor az intelligens zsidó tábor valóban érezni fogja, hogy csakugyan egyek vagyunk, egyek a zsidó kultúrában, egyek a zsidóság eszméiben, egyek még azzal a „fanatikus“ táborral is, amely kaftánban és tincsekkel gyarapítja a a zsidóság nagy rezervoárjának egyre apadó erőforrásait. És az úgynevezett „fanatikusok“ is érezni fogják, hogy *ezzel* az új zsidó generációval valóban egyek és a külső egységben nem kell tartaniok semmitől, mert alapja az őszinte, igaz belső egység.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

FRANYÓ ZOLTÁN: RICHARD DEHMEL VERSEIBŐL. — FOJTOTT HANGON.

Ez a város volna még,
ez a zsongó részeg ének?
És e leányok és legények
alig jöttek, máris messzetűntek;
s fönt a nap oly búsan ég,
mint a hűs hold kipirosult arca.

Simulj közelebb ma rám,
mint a pára künn a falra!
Üdvünk nem zavarja lám
senki, hogyha egymást falja
mély szemünk. Mi illatárba' járunk;
minden vad zaj elhal itt.

Föl a fátylad, hadd üdítsen
langy szelével száj meg orr!
Senki sem zavarja így sem
ünnepünk, ha most e ködben
jobban kéz a kézbe forr.
Ez az út új Kánaánba torkoll.

Vagy te sejted, hol vagyunk?
Csókold meg a két szemem!
Csókold vakra most e lelket!
Bábel itt e siri város
és a köd egy holdsugáros,
ötezeréves bús regét ölelget.

Minden szín az éjbe fulladt.
Árny és némaság. De rajtad
sok-sok bíborszikrát hullat
párisias kalapod.
Bíborszikrát, mint az ajkad;
s az én kékes köpenyem suhog.

Mondd, mit álmodsz? Két szemed
mintha két szén üszke lenne,
most éled a szikra benne;
igen, te vagy Szulamit,
akit hű barátja kék köpenyben
fel a boldog Édenig vezet.

Be kellett bár járnunk ezer utcát,
míg e férfi asszonyát elérte;
és te délceg ifjakat,
én sok asszonyt elfeledtem érte.
Ámde ez utolsó tévutunk már:
fűzd e testre közelebb magad!

Mondd hát. — Nem, nem: halld, mi zengett?
Mért állunk itt megriadtan?
Ez a fojtott, rút nyöszörgés,
fellegekből ez a dörgés,
érted úrnőm ezt a lármát? —
Menjünk, tört harangok érce csattan.

Öt-hatezer éve régen
itt a kínok atyja volt az
úr e barbár, bús vidéken.
Jer, vigyünk ős istenünknek
új vigaszt és új siralmat, —
óh, mi tépett, eltévedt zsidók!

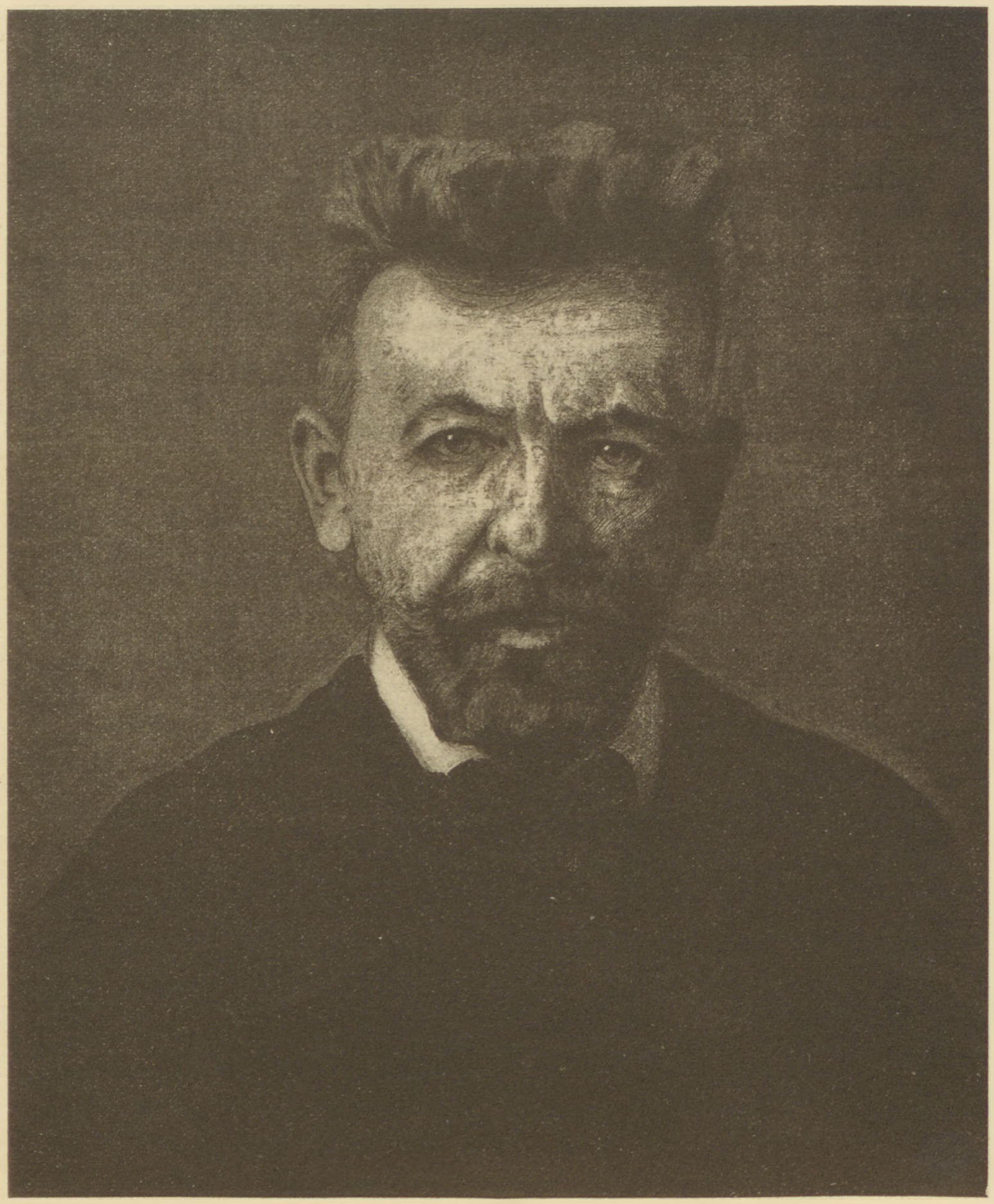
Struck: Jeruzsálem.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ÁGAI ADOLF: MAGYAR ZSIDÓ ÉLET. — HÁZASSÁG.

Innen-onnan huszonötéves lesz már. Koppel sógor azt a tréfát is mondta, hogy mire másodszor lesz barmicvah, menyecske legyen a háznál. És anyja is mióta nógatja, hadd érné meg még egyszer ezt a boldogságot. Napjai meg vannak számlálva, hozzon neki menyet a házhoz, — mennyet a házba s beléje angyalokat, mosolygó, piros arcú, kócos, beszédes unokákat. Mit késik? Hisz meglett, szép, derék ember.

— Atyád, az édenben nyugodjék, megáld érte, ha nem sokára hozod ősz fejemre ezt a szchijét.

Struck: Richard Dehmel.

Menj, nézz körül a környék lányai között s válassz. Válassz eszed szerint, okosan. Azt hiszed csak a szegény közt akad szép és jó? Van gazdag lány is szép és jó. Eredj, próbáld meg. A roshakol is szerencséjének tarthatja, ha átléped küszöbét. Öregapád apja ros-medinah volt, különb családból származol mint akármelyik bálbószja a községnek. Miért? Azért mert nincs 20,000 forintod? Lesz. Tudom lesz. Az Örökkévaló szeret, mert tiszteletben tartod anyádat, mert hűséges istápom vagy. Sadchen nem kell? Jó, eredj magad, ember vagy te magad is. Ansl Telek fölveszi akárkivel. A Sipos Fannija, megint a Sipos Fannija. Ansl édes fiam legyen eszed. Tudom, tudom, szép leány, jó gazdasszony, jól neveli kis testvéreit: de látod, — szegény. Ha olyan is mint a harapás kenyér, de mikor nincsen pénze! Chalilah, én meg nem akarom bántani, vétket ne kövessek el! Hogy magam is csak szegénynek mentem férjhez? Ó lelkem, de más idők is jártak akkor! Milyen olcsóságban éltünk. Hogy gazdag lányra többet kellene költened? — Bízd rám. Megint az a Fanni! Száz esztendeig élj gyermekem, de mit akarsz vele? Elvenni akarod? Gondold meg magad, még öt eleven síró testvérje van. Csak három? Hát három, azért még mindig több mint amennyit elbírsz. Pihenni akarok, eleget dolgoztam. Igazán nagyon szereted? Nagyon szereted? Nem lehetnél mással boldog? Csak úgy képzeled, ismerem én az ilyen... no, no. Nem szólok többet egy hangot se. Vedd el, boldogulj vele, nem ellenzem. Hanem aztán siess, siess, siess! Hidd el, neked a roshakol lányát is oda adták volna. A te neved Ansl Telek, te nagy kereső,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

merő vas és acél vagy". — Ezzel özvegy Telekné levéve orráról a pápaszemet, fogasra akasztá Ansl köpönyegét, melynek gallérja alá új bélést varrt és útnak ereszté fiát, szemefényét, mindenét e világon. A boltajtóból hosszan nézett a deli férfi után, ki gyorsan haladt az alszög felé s a fák között csakhamar eltűnt.

— Gyémántom! Tölgyfám! Áldd meg őt Uram és legyen Neked dicsőség a mennyben és a földön!

A Sípos Fannija ott ült az ablakban. Ujjai vászondarabot ráncoltak keskeny fodrokba. A szaporátlan munka haladt, mintha öntözték volna. S talán öntözték is, meleg, keserű könnyel. Úgy rebesgették az asszonyok, hogy az, akit szeret, más után jár. Hiába nevelte volna nagyra a szerelem mindazt, ami agyát, szivét eltölté? Minek is fogadta szivébe, ha utána hasztalan eped? Anyja nagyralátó, az soha nem adja beleegyezését. Ansl ugyan azt mondta, ha őt nem veheti el, inkább meg sem házasodik. És úgy szerette, oly kimondhatatlanul, amint csak zsidóleány szerethet. Az utolsó hétben, hogy a kósza hir fülét érte, egészen megzavarodott s mi tagadás benne, még a házirend is megszenvedett alatta. Megtörtént rajta, hogy az ágytakaróval terített asztalhoz, hogy a rántást ott feledte a lábasban, míg a főzőkanalat a nagy fazékban forgatá meg, pedig csak amolyan közönséges kútvíz forrott benne. Kis hugát elszidta pajkos Sándornak, pedig oly szelíden játszott a padkán babájával! A zilált hajú zajos fiút pedig, ki a szegről lerántott havdaláht használva ostorul a nagy esernyőn lovagolta körül a szobát, minden percben legalább is kétszer édes kis Szidijének mondá, vagy — de minek is rajzoljam tovább az ilyen ismert fonákságot, mikor úgyis közös tulajdona az minden szerelmes lánynak, akár zsidó, akár keresztény.

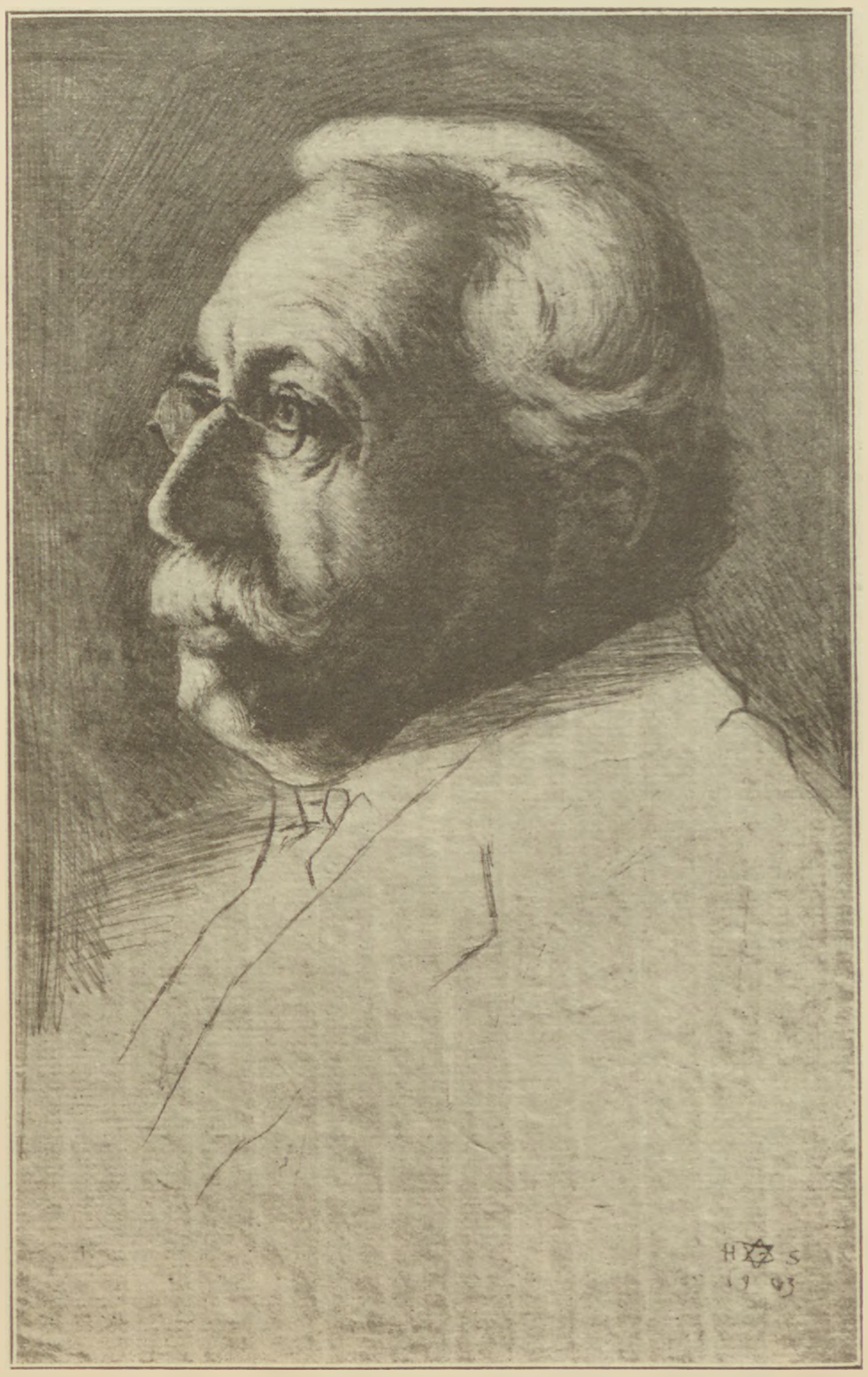
Az udvaron léptek nesze, majd csengő férfihang kérdi, ki van itthon? Fanni felsikolt, eléje röpülne, nyakába borulna, s a benyitó Anslt közönyösen fogadja, pedig szive halálos sebességgel ver.

— Tudod, ilyenkor édes atyám nincs itthon. Mintha délután nem érnél rá. A szomszédoknak úgyis eljár már a szája. Ha anyád tudná, hol ölöd az időt, ahelyt, hogy dolgaid után látnál! Mit akarsz nálunk? Menj inkább vizitbe a gyapjúzsák lányához, az klavérozni is tud és selyem ruhában jár. Ugyis beszélik már a városban, hogy megkéred. Vedd el, én tőlem akár aranyba foglalhatod. Úgyis oda készülsz, egész ünnepi arccal léptél be, tán szagos vizet is öntöttél zsebbevalódba. Ha kifogytál belőle, adhatok én, még hozzá sem nyúltam ahhoz a cifra üveghez, mit Pestről hoztál.

Ansl rámeredezett a leányra, még nem látta ilyen ingerültnek.

Fanni arca égett, ujjaival kötényét összegyűré. Keblének hatalmas hullámzása elárulá azt a tusát, melyet vivott.

Szerencsére a szerelem ha egyrészt vak, másrészt meg mindent lát és mindent megért.

Struck: Prof. Hermann Cohen (filozófus).

— S ha Ansl Telek azért jönne, hogy a Sípos Fanniját ünnepélyesen kérje meg feleségül, azt a Fannit, kit ő úgy szeret, mint a saját életét, aki nélkül ő el nem lehet? Anyám beleegyezett s ha úgy akarod magad is — elveszlek, egy pár lehetünk. Add ide jó kezedet s ne évelődj. Én soha sem szerettem kivüled más leányt, te tudod legjobban. Nézz rám és nevess.

Fanni elhalványult és szivéhez kapott, majd édes zokogással hajtá fejét a barna zsidólegény vállára. A váratlan öröm elnémitá, s csak szivének hangos verése hirdette boldogságát. Ansl két kezével fogá meg a szép gyermek fejét és habos szöghajára hosszú, forró csókot nyomott.

Szidike lábánál fogva hurcolta a babát s odafurakodva az ifjú pár közé, váltig azt hajtja, hogy őt is csókolják meg, meg a babakisasszonyt is. Az eleven Sándorka nagykomolyan nézte a jelenetet és el sem tudá képzelni, vajjon Ansl bácsi hogy is nem ő vele foglalkozik ma, mikor mindannyiszor, hogy a házhoz jött, úgy elpajtáskodtak egymással.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Struck: Havdala.

— Ha reb Eliah nem ellenzi, adjuk össze őket. Az ég áldása legyen rajtuk, bizony Isten gyönyörű egy pár nép.

E szókkal özvegy Telekné, ki reb Eliáhval lépett a szobába, betéve maga után az ajtót gyönyörködve nézte a jelenetet. Aztán mosolyogva megállt a szerelmesek előtt, kik csak a zajra ocsudtak fel a varázslatból.

— Látod anyám magad is, mi szeretjük egymást. Eredj Fanni, öleld meg anyádat. Ő jó aszszony és fiának feleségét szeretni fogja., mint édes leányát. Úgy-e anyám? Reb Eliah, apám, adja rám áldását, meg fogom bcesülni gyermekét.

A csendes öreg zsidó rátevé reszkető kezeit Ansl fejére, megölelte őt és drága fiának szólítá.

*

Boldog emberekről hamar múlik az idő, jóllehet a mátkaság hat hónapja szerelmes szivöknek hat nehéz esztendő.

Végre, végre, holnap lesz esküvő.

Aíren samesz házról házra jár invitálni. Már kora reggel nyakába vette a falut, arca már messziről hívólag mosolyog felénk. Kezében hosszú vékony tölgyfabunkó, mellyel a kutyákat veri el magától, mert ezek is haragszanak a zsidóra. Útfélen meg-megáll, magával beszél, egy hosszú lajstromból akarván eligazodni a meghívások körül, térben, időben mikép gazdálkodhatna legjobban, községi hivatalában úgy sem jutván neki egyébből gazdálkodnia.

Minket is barátságosan hi meg. Menjünk el hát mi is.

Ősz van, a nap éppen lemenőben. Végsugaraival reb Eliah házát is megaranyozza, melynek kerítetlen udvarán nagy sátor van kifeszitve.

A templomból jönnek éppen.

A vonat élén a falubeli cigányok, ezeknek élén Ádám, ki ha a paradicsomban nem is, de bandájában első ember. Ádám előtt meg Marci, az árendás nyalka fia, ki ugyancsak rakja a verbungost. Sarkantyúja versenyt szól a muzsikával. Zeng a hegedű, a cimbalom se mondja rosszul, ríkolt a klarinét, zörög a kis bögő. Virág Marci nagyokat kurjant, táncol mint a tüzes eső, csak úgy porzik alatta az út. Panyókára vetett dolmányát rangosan kötött selyemkendő tartja, darutollas süvegje vállakozóan jobb fülére van eresztve és háttal táncol a falu felé, szemközt a cigánnyal, ki úgy húzza, hogy a szeme is majd kidől belé. Tudja, hogy a Marci teins úr, ha virágos kedvében van, nem nagyon nézegeti, hogy ötös vagy tízes bankó akad e a kezébe. Zsidó létére is igazi mokány gyerek, ki ott künn nőtt fel a pusztán. A jó szabad levegővel magába szivta azt, ami legjobb a zsidóban és ami legszebb a magyarban. Urfi természetére is szemes, szemességének dacára is bőkezű alkalomadtán, pengő sarkantyúja mellett sem felejti el, hogy szombaton ünnep van. Azt állítják ugyan, hogy e szent napon szivart is láttak a szájában. Hanem ez csak amolyan rágalom, mert Marci pipázni szokott, bojtos, cifra tajtékpipából. Most is oda van tűzve a süveg mellé, egy disznó ráadással odaigéri Ádámnak, csak a kedvére húzza.

*

A vonat a ház elé ért már. Az örömapa és az örömanya bekisérik az új párt.

A sátor alatt megvan teritve. Airen samesz azt se tudja, hová legyen a nagy munkától. Felesége ott főz a konyhán, neki a tálalást kell vezérelni, a vendégeket megkínálni, ami különben fölösleges munka. Nem győzi elriasztgatni azt a ménkű sok gyereket, kik mint verebek a morzsára, a hessegetés után annál sürűbben jelennek meg ismét. Az öreg öltésekkel összetákolt hamvasok résein és lyukain kiváncsi szemek kandikálnak a hevenyészett terem beljébe.

A lakodalmas nép örege és apraja megszállta az asztalokat és követének el oly pusztitást a sült és főtt pontyokban és csukákban, hogy alig maradt fenn hirmondónak egy-két kiaknázott halfő, melyek megadással uszkáltak a fűszeres lében, pedig még azelőtt vagy két órával a közel Tisza szőke vizében felaprítatlanul vickándoztak.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Nem mondhatnám, hogy szebb sors jutott a pulykapecsenyének s kénytelen vagyok bevallani, miszerint a libasült is hasonló véget ért, valamint a többrendbeli sütemények is csak „minden húsok útján mentek“ s egyszerre csak azon vették észre magukat, hogy nincsenek. Mivel azonban ez eredet óta mindig is így volt s még az árendás pincéjéből került érmelléki borok sem emeltek panaszt, meg fognak tán nyugodni a végzetnek határzatában.

A türelmetlen fiatalság alig várja az étkezés végét s midőn nagyvalahára az öregek átengedik a tért, az asztalok csak úgy röpülnek kifelé, a földet felöntözik, a cigányt sarokba tuszkolják, a cimbalom alá négy akós üres hordót hengeritenek s megered a tánc.

Ezalatt a házban sincsenek vigasság nélkül. A családos emberek ilyenkor különválva a csapodár legény- és leányseregtől, meggyőződéssel isszák a bort odabenn. Szivök fölenged, kedélyök szárnyra kap, énekelnek és nem győzik áldani gyermekeiket.

Itt is néhány tanulmányfő.

A cilinderes, vézna lamden mellett a teliarcú körülszakállas, magyaros árendás. A civilizált boltos ingfodrokkal és arany gombokkal az athléta kovácsnak a szomszédja, aki izmos öklének egy legyintésével péppé zúzhatná reb Jékeft, a kántort, ki elvirágzott művészetének romjait kihivólag exponálva, vezeti a kart. Az a sajátszerű, az oláh dallal rokon, meleg szinezetü, derültségökben is bánatos, talán csak nekünk édes, ódon nóták járják, melyeket a hagyomány tartott fenn számunkra s melyekkel a régi zsidó azokat a szüneteket tölti ki, amikor nem beszél.

Dandik bássz csak elvétve mordul bele az énekbe, mig fia Cheszkele a „fisztl“ éktelen visitásával élezi a harmóniát. A harmoniát? Ha az énekben nincs is meg, megvan a szivekben s reb Lókes is, aki évek óta küzd a jomkipurkoton kiváltságáért reb Jékeffel, alárendeli nagyravágyását az összhangnak, a közös örömnek, meg nem állhatván mindamellett, hogy néhány önálló fioritúrával a maga módja szerint ki ne cifrázza a „jah ribon ólom“ egyes változatait.

E percben a község bohóca Chájem feláll.

Chájem belisztezte haját, belisztezte arcát, belisztezte kezeit. Fején szakajtó van, baljában seprő. Nagy lepedőt húzott magára, melyet tőle telhetőleg királyi redőkbe igyekszik ráncolni, mert királyt ábrázol, még pedig nem mást, mint Dávid királyt.

Struck: Tájkép.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Ártatlan paródiájának egy rozzant hárfával kölcsönöz nagyobb élt, ennek kétes akkordjaihoz általános nevetés között valami tréfás románcot énekelve, melyben a szerelmes rebecennek s a hamis bachurnak nagy szerepe jut.

Szegény Chájem! Ha visszaemlékezem, a sánta Zélig unszolásaira — ki neki versenytársa volt — hány követ dobtam utána! Szinte érzem, hogy esnek azok most vissza szivemre. Azóta Chájem rég hamuvá, porrá lett, legyen moichel a rajta elkövetett csintalanságaimért.

Airen samesznek megint dolga akadt, még pedig fontos.

A nászajándékokat kell kihirdetni, melyeknek mindegyikét egész sortüze éri a csipős megjegyzéseknek.

Airen samesz lehetőleg igyekszik kitenni magáért s maga is megeresztett egy-két viccet, melyek azonban oly jámborak voltak, mint ő maga. Sokkal alázatosabb volt, semmint tréfálni is mert volna, pedig úgy láttatlanban fel-felbátorította magát. Jól teszi. Ki tudja, mikor lesz megint lakodalom.

A sátor alatt, a föld egyenetlen színén csakugyan hegyen-völgyön lakodalom. De ez a hegy-völgy nem baj, legalább Virág Marcinak nem, aki délcegen járja a lassút a roshakol divatos lányával, míg maga a földesúr fia a most lett asszonyt forgatá meg, kinek negédes kellemén édes merengéssel csüggött az anyját félig átölelő Ansl.

A cigányok tust fújnak. — Vajjon kinek?

Tiszteletes uram a bíróval s a tanácsbeliekkel megjelen a násznép között, mely örömmel látja körében az imént jötteket. A tiszteletes jóizűen elbeszélget a rabbival s doktorral, míg a falu esze, a nótárius, becsalja a falu fejét, kezét és lábát, mármint az öreg szenátust s tán még a hajdut is, a házba, hol jótékonyan ható elfogulatlansággal mulatnak a kóser emberekkel, kóser pecsenyékkel és kóser borokkal.

A zene szól, a kedv töretlen.

Ádám ernyedés nélkül húzza, a klarinét hegyes szava, a bőgő komoly morgása, a cimbalom enyelgése a távolban édes zenévé mosódik össze, mely lágy karjával Anslt és Fannit fogja körül.

Legyenek boldogok.

Struck: Velencei tájkép.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ZSIDÓ MŰVÉSZEK

GEORG HERMANN (BERLIN): STRUCK.[1]

Miként fejlődött tulajdonkép Hermann Struck radírozóvá és pedig a szinte eleve meghatározott módon, eltökélt törekvéssel? Próbáljunk csak felelni rá. Már igen régen ismerem, még a művészeti akadémiából. Valami sok képet nem igen láttam a műtermében. Tulajdonképen csak egy másolatra emlékszem, a berlini képtár pompás Lorenzo Lotto képére, melyet az olasz művészet mélységes emberi megnyilvánulásának tartok. Ezt a másolatot Struck ugyanazon érzéssel és lélekkel világította meg, amelytől az eredeti sugárzik. Miképen egy színes kínai lámpa csak akkor mutatja a színpompáját, ha benne tűz lobog. Struckot a kép halk lírája ragadta meg, a mélységes, előkelően tartózkodó, gyönyörűen megnyílvánuló líra. De ez a kép — azt hiszem — legbensőbb húrjait rezdítette meg. Mert Struck nem az a festő, aki a képekkel birkózik, hogy magába kényszerítse őket, nem az, akiből a színek érzékien tüzes melegséggel szakadnak el. A színekkel különösen küzdött és csak a legutolsó években sikerült neki a nehézségeken túltennie magát. A képeinél nem érezzük a fejlődést, munkát vagy önnevelést, hanem sokkal inkább azt, hogy a festészet, amely később érett pompázásban virult ki nála, jó mélyen rejtőzött benne.

De Struck érezte, hogy van melódiája, mely kicsendül egyszer — halkan, finoman — mint valahol az erdő mélyéből kihangzó madárdal. Nem is hallotta, nem is értette mindenki. Nem is tudta a villám gyorsaságával az első impresszióit megrögzíteni, csak utánaálmodni egy táj szépségét, visszaérezni levegőjét, avagy szívós erővel megrajzolni egy merész fejet. Talán azt mondhatnám, hogy az a melódia, amely Lorenzo Lotto képében megcsendül — amelyet Struck egyszer lemásolt — az Struck legbensőbb hangja, lelke zengése. Nem buja gazdagság, nem büszke és kihívó vágy, hanem csöndes, álmodozó érzés, amely nem kimérten hűvös, de zabolázva ízlés és összetartozás által, amely ismeri erejének határait. És az érzés megnyílvánulása, kifejezőképessége nem a színezésben mutatkozott.

[1] Struck művészetének méltatására Georg Hermannt, a kitűnő német írót, a Spielkinder, Jettchen Geberts Geschichte és számos híressé vált regény szerzőjét kértük fel, aki mint Struck munkásságának egyik legalaposabb ismerője, lekötelező készséggel tett eleget kérésünknek. A pompás tanulmány a „Zeitschrift für bildende Kunst“ (Leipzig) szerkesztőségével történt megállapodásunk folytán egyidőben németül is megjelenik a Zeitschrift júniusi számában.
P. J.

. . . De mindez csak körülírás — érzem — és addig nem ölt tiszta, kristályos formát, míg ki nem mondom, hogy mi a már elmondott dolgok alapja.

Egy öreg fajnak mélyen gyökeredző sajátságai.

Struck zsidó; nem olyan mint én és még sok ezren — távol minden ritustól és tradíciótól —, csak annyi közösséggel, amellyel a zsidó faj szellemi produktumait nézem. Nem. Struck belső és szoros kapocsban van a ritussal, tradícióval és hitével és fajával tudatosan függ össze. Ez az ő lelkének termőtalaja. De mint modern ember, túltette magát sokban a getón. Ez az ő rejtélye, titka, ez a sikere. Megtalálta a maga kivezető hídját, melyet majdnem mindnyájan elhibáztak. Ősrégi dolgokban gyökeredzik és mégis a jelenben él. Ez az. És biztos érzékkel kereste meg lényének pontos kifejezőjét, a radírozás szuggeráló erejét és kezdettől fogva meglepő biztonsággal a helyes útra tért, ámbár köröskörül csábították megtévesztő ösvények. Ezt már Struck nagy művészöntudatának tulajdonítom.

A grafikának két pólusa: Dürer és Rembrandt. Az egyik azt hiszi, hogy fekete-fehérrel nagyszerűen lehet filozofálni és új világok álmainak testet adni. Ez a rajz alapján áll és fáradságos munkával a rajzot annyira vitte, hogy a pontos detail munka miatt az összbenyomás elvész. És ennek a cizellált műköltészetnek minden tökéletessége mellett érezzük, hogy hiányzik belőlük az érzés melegítő mécsese. Csodálatraméltók, de hiányzik belőlük a szuggeszció erejének elevensége.

A másik oldal felismerte, hogy a grafikus tűjében titokzatos erők vannak és erősen támogatják a művészt, hogyha a szem legbensőbb meglátásairól akar szólni, amit ónnal vagy festékkel még sejtetni sem tudna. Rembrandt rézlapokkal a zsebében járta be Amsterdam környékét és egypár reszketős vonással véste be egy útnak a képét, mely távoli domboknál, a nagy, kék égboltozatban tűnt el, vagy a viharfelhők feketítő árnyékát magános fákon. És gyűjtötte ezeket a rézlapokat, fölhalmozta őket, mert érezte, hogy olyasmit rögzítenek meg, amit az ő ecsetjének isteni ereje sem birt megrögzíteni, érezte, hogy bennük, ha csöndesebben, szerényebben, de közvetlenebbül a természet lelke hangzik. Ime a grafikának két pólusa.

Mikor Struck kezdte, akkor — egy embernek messze kiemelkedő tehetségétől vezetve — Németországban mindenki Dürer felé hajlott. Menzl radírkísérletei hamar feledésbe mentek. Liebermannt

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Struck munkaközben (fénykép).

— emlékezetem szerint — első grafikai munkáiért egy bíráló a német grafikai enfant terriblenek nevezte. Míg Angliában, ámbár kissé hűvösebb, de kultiváltabb formában (az angol művészet mindig szmokingban jár) Wisthler óta, sohasem tévesztették szem elől a grafikának tulajdonképeni értelmét.

És ekkor jön ez a fiatal ember és érzi: ha azt akarom kifejezni, ami bennem él, ha benyomásaim finom, gyorsan váltakozó, melankólikus játékának képzelítő erőt akarok adni, akkor nem úgy kell csinálnom, mint ti mindannyian körülöttem, hanem egész más csapásra kell térnem. És radíroz, radíroz, radíroz . . . sanyargatja magát alaposan a rajzzal és a technikájával. Eleinte kevés eredménnyel, mert eleinte önönmagát kellett kipróbálnia. De később megtanul az instrumentumon játszani. És nemsokára jönnek a grafikai munkák, melyek majdnem hibátlanul azt adják, mit vésőjük akart. Bevallom, azt a csodálatos biztonságot: éppen balra menni, mikor mindenki jobbra ment — egy fiatal embernél — igen sokra becsülöm Struckban és kezdettől fogva bizonysága volt előttem az ő művészi talentuma valódiságának. A másik bizonysága Struck talentumának — ámbár kissé paradox — az a nagysummájú munka, mely 14 év alatt műhelyéből kikerült. A kitűnő katalógus, mely rövid ideje, hogy Paul Cassierernél megjelent, 250 radírozást, egy csomó exlibrist és igen sok litografiai munkát sorol fel. Ámbár nekünk nem a tömeggyártás imponál — ez a tömeg gondolkodása — hiszem, hogy azok a művészek, kiknek becsületes törekvéseik vannak, szinte áhítoznak a munkára és egymásután adják ki műveiket, mert a munkában találják üdülésüket és boldogságukat talentumuk tökéletesítésében. Gondoljunk csak a művészeti termékek végtelen sorára, melyet egy Rembrandt, Corot, Monet, Liebermann, Menzl szinte felhalmoztak. Szinte megfoghatatlan, hogy *egy* élet, *egy* kéz mindezt elbírta és nem birjuk tökéletesen megérteni, hogy miért halmoznak munkát munkára, folyton tökéletesedve, elfelejtve az előbbieket. Úgy érezzük, hogy a munkától az életre sincs idejük. De csalódunk, mert a munka az életük, az ő legszebb életmegnyilvánulásuk. Ahogy mi azért lélekzünk, hogy új szénsavat adjunk a piros vértestecskéknek, úgy nekik folyton teremteniök kell, hogy életerejüket nyilvánítsák és megtartsák.

Ne értsenek félre. Távol áll tőlem, hogy Struckot ezekkel a legnagyobb tüzű csillagokkal hasonlítsam össze. Csak azt akartam ezzel mondani, hogy benne hasonló tüzű igazi lángocska lobog. És ez az állításom bizonyossá válik, ha úgy gondolatban végigtekintek munkáin, és tudatossá vált előttem akkor délután, mikor mappájában lapoztam. Évről évre láttam fejlődését, finomodását és tökéletesedését. Legbensőbb lényének melódiája, amely eleinte nem volt egészen világos, tiszta, sőt zavaros volt, most kristálytisztán, határozottan hangzik legtöbb munkájában.

Szeretem Struck tájait, jobban mint tanulmányfejeit, persze anélkül, hogy ezeket kevesebbre becsülném. De tájrajzain olyasmit is megkapott, ami szinte eseménnyé válik lelkünkben; olyasmit adott, amit hasonló módon művész még nem mondott, míg fejrajzai egész sorában némelyek jól sikerültek, mások kevésbbé és csak igen kevés, mint az ismert rajzai Gerhard Hauptmannról, Israelsről, amelyek meghaladják a jó nagystílű és biztos portré-rajzokat. Tanulmányfejei, különösen a nagyszámú galíciai, orosz és keleti zsidófejek, kitűnőek, ezekben újat adott és elővarázsolta a legjobbbat és legjellemzőbbet modelljeiből, akiknek lelkét, életét és gondolkodásmódját úgy ismeri és úgy tudja érzékeltetni, mint senki más.

Hogy micsoda technikai tökélyre vitte művészetét, azt legjobban Israel képéről (a régi népnek egy fia) radírozott másolat mutatja, mely nagyszerűen visszaadja a festmény tónusát, az árnyékba tűnő fényfoltokat, melyek ősrégi falakon tükröződnek és befonják a fáradt, melankólikus férfit, aki ott ül anélkül, hogy tudná, hogy 30—40 évével, átszenvedett életével jóval öregebb a falaknál körülötte és a használt ócskaságoknál, melyből életét tengeti.

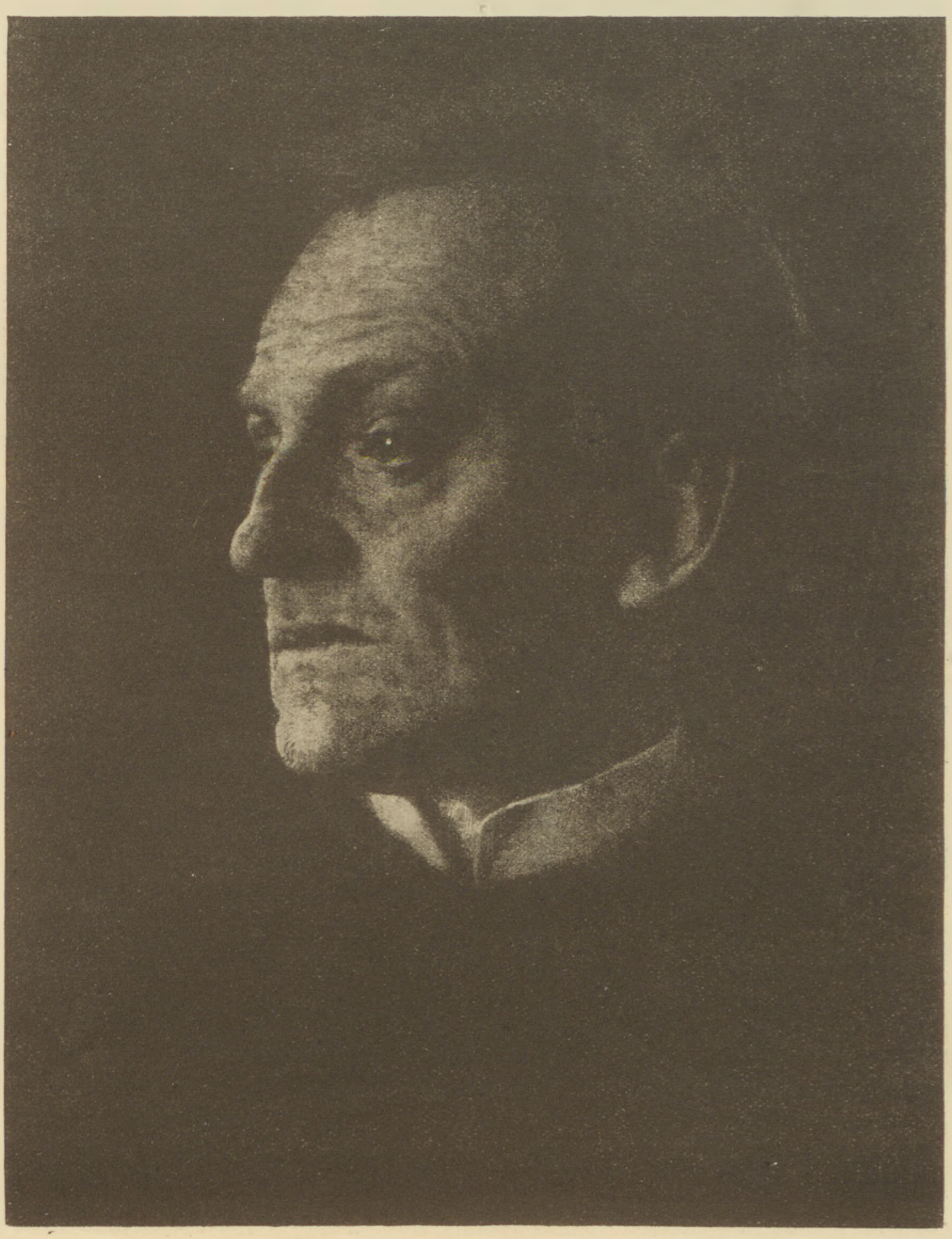
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Ennek a reprodukciónak művészi tenorja meglepő, mert a modern festészetet a radírozás művészete alig bírja reprodukálni, bárhogyan is kifinomodott formanyelvük Rembrandton és a többi nagyokon.

Tudjuk, hogy ez a reprodukció nem másolat, hanem utánaköltés, hogy a grafikai reprodukcióknál nem az a cél, hogy hibátlanul utánozzuk a festő kézírását vagy az ecsetvonásokat, hanem azt kell eltalálni, ami a kézírás mögött, ecsetvonás alatt van. És Strucknak gyönyörűen sikerült. Ez a munkája új utakat, új lehetőségeket árul el.

De beszéljünk Struck tájképeiről. Ezeket szeretem a legjobban. Drága dolgok, melyeket mindig növekvő szeretettel nézegetek: egészen kicsiny, finom, titokzatos lapok, melyeket magával hozott, távolból, az Óriás-hegységből, füstölő gyárakról a Spree partján, Velence lagunáiról és azokról a kicsiny falucskákról, ha gőzössel utazunk Torcello vagy Chioggia felé. Élénk tűnnek ezeken a lapokon hirtelenül eltűnőben, mint ahogy a gőzösön látjuk őket; messze a horizontnál óriási vízfelület, amelyen finom fénystrófok villámlanak és fölötte sötétzöld-levegős égbolt. O micsoda szépséges dolgokat hozott Keletről! Lejtők, melyek fölött a nap süt, pálmák, kaktuszok, mintegy késsel elvágva, és éles kékes árnyékok, amelyek a sárga homokra vetődnek. Struck ritkán adja a tájat, mindig van benne architektura. Gyönyörködteti a harangtorony, egy magános villa, egy lomb a hegy tetején. Mintegy tízszer rajzolt le egy kupolával fedett kis épületet San-Giorgióból. És nem úgy adja őket, mint egy építész, hanem új és kiváló érzékkel a fény és árnyék iránt, a kontúr iránt, amely megszakad és amelyet a nap sugároz át. Vagy megragadja őt egy silhouette árnyas játéka, amely az esti világításban megnövekszik. O már érzi a dolgok lelkét. És mégis a művészete mindig tárgyias, sohasem elbeszélő.

Struck úgy tűnik előttem, mint aki jó zenei hallással az operába megy és hazatérve nem ül mindjárt a zongorához, hogy a hallottakat azonnal utánajátssza, hanem órákig föl és alá járkálva, a fejében zavargó melódiát halkan fütyörészve reprodukálja. És éppen az ilyen, mert zenei érzéke van, a dolgok lényegét jobban, finomabban találja el,

Struck: Gerhard Hauptmann.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mint az, aki a hallottakat mindjárt nehéz technikájával próbálja reprodukálni. Az egyik a hallott kottát adja vissza, a másik a magába szűrődött muzsikát.

És a dolgok zenéjét találja el Struck, eltalálja, ha egy kert fala mögött emelkedő ciprusokat rajzol, ha egy hídnak pilléreit vagy íveit valahol Velence valamelyik sötét zugában; vagy ha egy havas domb alatt csendesen álmodozó sátrakat rajzol; vagy mikor valamely nagyváros gyárkéményeinek gomolygó füstjét vetíti.

Ennyit a munkáiról, de teljesség kedvéért néhány életrajzi adatát is elmondom.

Vallásos zsidó családból született 1876 márciusában Berlinben, és rabbipályára készült. 1895-ben az akadémiát látogatta, ahol Max Koner tanítványa volt és Hans Meyertől tanulta a rézkarc technikáját. 1899-ben elnyerte a Reichenheim-díjat, és első kiállítását Schultenél a berlini lapok elismerőleg méltatták. Már 12 évvel ezelőtt hozta a „Zeitschrift für bildende Kunst" egyik eredeti rézkarcát.

Tanulmányútjai Dél-Franciaországba, Itáliába, Belgiumba, Hollandiába, Svájcba, Angliába és az ő vágyódásának hazájába, Palesztinába és Egyiptomba vezették őt. A múzeumok igyekeztek lassanként Strucktól rézkarcokat szerezni és ma alig van nyilvános vagy magángyűjtemény, melyben ne lenne tőle rézkarc. A külföldi sajtó — a zsidó sajtó is — kezdett minél többször foglalkozni vele és az előkelő angol grafikus-társaság a „Royal Society of painter-etchers and engrawers" tagjává választotta, mely kitüntetésben mindössze csak két német művész részesült. A berlini Secessio is tagjává választotta.

Írt Struck egy munkát a rézkarc technikájáról is, mely gazdag és finoman választott képanyagával ékesítve mutatja az okos szavú, kellemes művészeti írót, aki mint ügyes Cicerone, kellemesen társalogva, a laikusokat, sőt a művészeket és műbarátokat is a rézkarc technikájába vezeti be.

A festészetben Struck — mint ahogy már előbb elmondtam és mint ahogy a Secessiobeli képei és még inkább a műtermében levők mutatják, — lassan, de saját útján megy.

Struck most 36 éves. És már több mint tíz éve jóhangzású neve van művészi körökben. Ez mindenesetre mellette szól.

És azok, akik tudnak, valóban korán kezdik és ki is tartanak, hacsak az életkörülmények nem akadályozzák őket, ami Strucknál szerencsére nem forog fenn.

Istenem, — hányat láttam Struck mellett jönni és menni, olyanokat, akik pillanatokig többnek igérkeztek és akik később ellaposodtak, eltűntek. Ő azonban nyugodt biztonsággal tovább haladt, mint az olyan ember, aki pontosan tudja, hogy rendületlenül kell dolgoznia, ha el akar jutni ahhoz a célhoz, amelyet magának kitűzött.

Struck: Szentföldi tájkép.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

HERMANN STRUCK (BERLIN): VALLOMÁSOK. (LEVÉL.)

Nagyon tisztelt dr. Patai úr!

Kedves Szerkesztő uram!

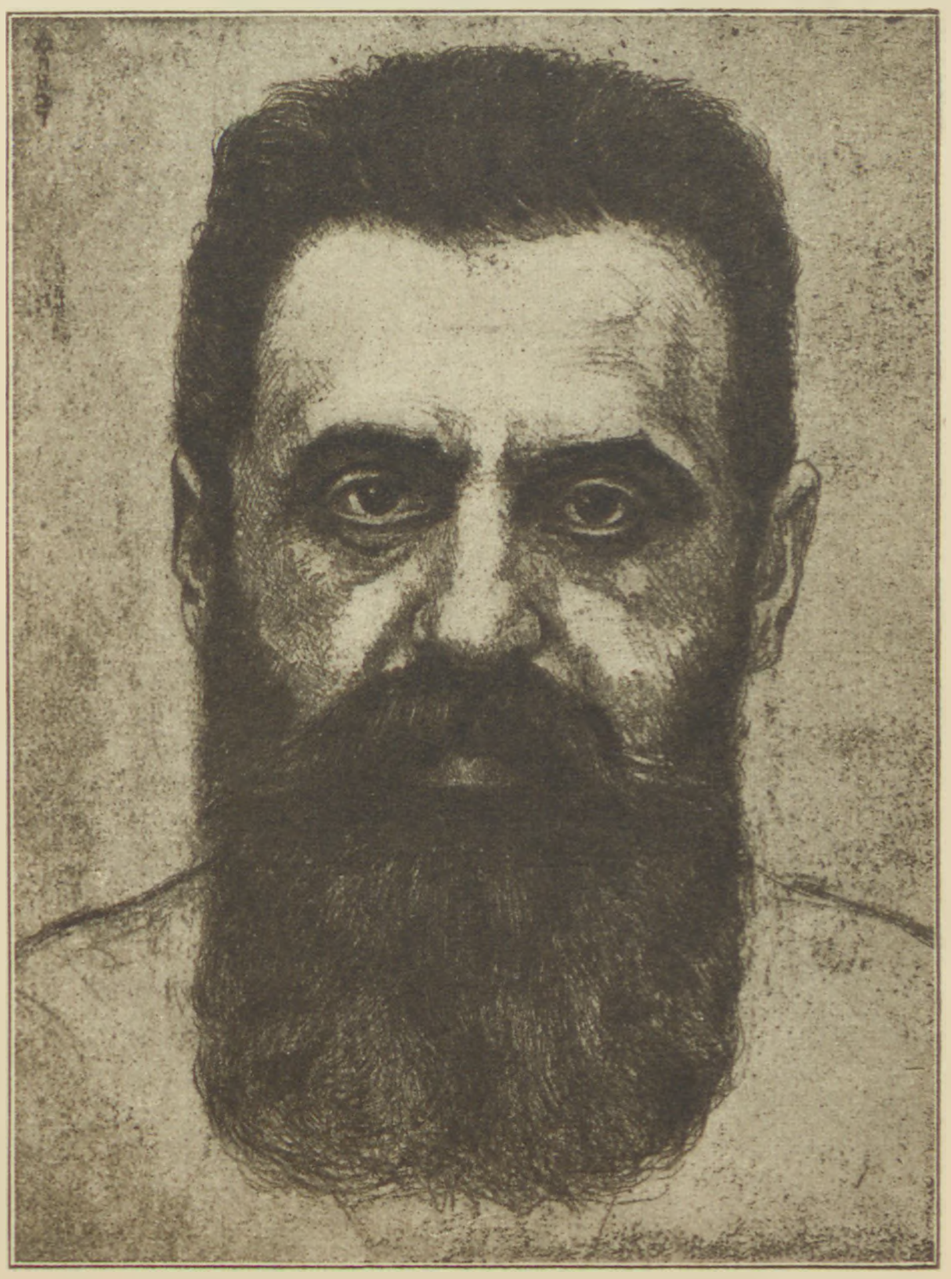
Végtelenül megörültem szíves értesítésének, hogy nagyrabecsült folyóirata egy számát munkásságomnak szenteli; annál is inkább örültem a hírnek, mivel alkalmat ad, hogy törekvéseimről magyarországi zsidó testvéreimnek is képet nyujtsak. Mert éppen Magyarországon még eleven a zsidóság, sőt a pártharcok is csak a való élet lüktetését jelzik. A magasabb értelemben vett zsidó kultúréletnek pedig fényes tanusága a „Mult és Jövő", melynek eddig megjelent számai szenzáció erejével hatottak nemcsak reám, hanem számos zsidó és nem-zsidó művész-kollegámra is és hiszem, hogy hitsorsosaink méltányolják az Ön legszebb dicséretreméltó fáradozásait. És ámbár munkásságom szerintem nincs arányban az Ön megtisztelő kitüntetésével, köszönettel és örömmel veszem tudomásul.

Most pedig hadd feleljek arra, hogyan lettem azzá, aki vagyok, hogyan lettem izig-vérig zsidó művész.

Kedves szerkesztő úr azt kívánja, hogy beszéljek magamról, lelki életemről és azt hiszem, nem tudok egyebet mondani magamról, életemről, mint azt, amit szerény munkáim mondanak, melyekbe lelkemet öntöttem. Ne haragudjon tehát kedves szerkesztő uram, ha nem birok egy cikk szigorú keretein belül maradni és csak csapongó, összefüggésnélküli írást küldök, amolyan baráti csevegést jóbarátok között, amint hogy az olvasókat a lap barátainak tekintem.

Tudomásom szerint 5636 (1877) adár hó 10-ikén születtem és családom legtávolabbról sem sejtette, hogy valaha festő leszek. A gimnáziumi rajzoktatás persze elrémitett borzasztó pedantériájával. Ebben az időben hajlamaim tanári karikaturákban és egyéb firkálásokban törtek ki, minden erő és tehetség hijával.

Szüleim rabbinak neveltek, mert családi tradició volt, hogy minden generációból egyet a szent tudományok művelésére készitenek elő. Ezzel és a zsidó tudományok iránt való hajlammal függ össze az, hogy már gyermekkoromban a Talmuddal foglalkoztam. Miután iskoláimat elvégeztem és az úgynevezett életbe léptem, minden vágyam az volt, hogy festő lehessek. A családnak

Struck: Herzl.

szokásos ellenvetésein túltettem magam és egynéhány magánműterem után a berlini művészeti akadémiát látogattam. Öt évig maradtam itt és nagyon szerencsétlen voltam, mert társaimat sokkal ügyesebbeknek láttam, mint magamat. Az a tudat, hogy természetes tehetségem a festéshez és rajzoláshoz kevés, javamra vált, mert ez a tudat arra kényszeritett, hogy minden energiámat felhasználva törekedjem előbbre és igy neveltem magam szigorú dresszurával, igen erős koncentrációval, hogy természet után dolgozzam. A komponálás vagy fantázia után való rajzolás tehetsége nem adatott meg nekem.

A cionista mozgalom, Herzl fellépése már igen korán rendkivül erős befolyást gyakorolt reám és ez a motivuma annak, hogy művészetemben a „zsidó" fejlődött és megnemesedett. Hogy mit értek „zsidó művészet" alatt, azt a szerkesztő úr szives jóvoltából már előzőleg volt alkalmam a „Mult és Jövő" olvasóinak bővebben analizálni. És bizonyos elégedettséggel állithatom, hogy ebben az irányban munkáim igazolnak. Ha alkalmam

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Struck: Tanulmányfej.

volt, megkíséreltem zsidó művész-kollegáimat is befolyásolni, hogy válasszanak maguknak zsidó témákat, foglalkozzanak szeretettel a zsidóság érzelemvilágával. Én hiszem, hogy a zsidó érzés ott rejtőzik minden zsidó művészben; csak ébresztgetni kell és nagyszerű megnyilatkozása lesz.

Legnagyobb örömöm az utazás. (E levelet is Newyorkból írom.) Kilenc évvel ezelőtt utaztam be Egyiptomot és Palesztinát, mely útnak gyümölcse a „Palesztinai tájképek" ciklusa volt. Többi útjaim Franciaországba, Angliába, Svájcba, a lappok földjére vezettek, de legjobban Hollandiát szerettem.

Hollandiában gyakran fordultam meg a világhírű Israels mester házában, aki baráti érdeklődéssel kísérte munkásságomat; Israelst tekintem a legnagyobb és a leginkább zsidó művésznek. Hogy a mester mennyire zsidóérzésű volt, az kiviláglik ebből a látszólagosan ellentétes esetből, melyet büszken beszélt el Israels, hogy t. i. már 16 éves korában evett ugyan húst vajaskenyérrel, de szombaton sohasem dolgozott. Ahogy ő mondani szokta: „Péntek estétől szombat estig nem vagyok festő, a műtermembe sem megyek és művásárló érdeklődőt nem fogadok". És amikor figyelmeztettem egy ellentétre, mellyel az egyik vallási parancsot megtartja, a másikat áthágja, csak azt felelte: „Azért mégis jó zsidó vagyok". Szeretett bibliai verseket idézni. Sokszor leveleiben is felhasználta ezeket és talán indiszkréció is, ha elmondom, hogy nem minden hiba nélkül idézett. De különben Israelsről írtak már eleget, különösen a kongeniális Max Liebermann a legjobban és a legtöbb szeretettel.

Kedves szerkesztő uram, Ön engem akart megszólaltatni és én Israelsről szóltam. Ezzel akartam kifejezni, hogy mennyit köszönhetek ennek a csodálatos embernek.

Rajta kívül tanítómesterem Rembrandt és Max Liebermann. Ámbár nem hiszem, hogy „zsidó" művészet vagy „héber" stil teremthető lenne, de föltétlenül remélem és vallom, hogy erre a szerény kezdet magvai már megvannak és pompás virágzásba hozhatók, ha minden zsidó művész a maga „zsidóságát" magában ápolja, kultiválja. És ha zsidó testvéreink érdeklődnek zsidó művészeink munkássága iránt, akkor kétségte-

Struck: Israels mester.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

lenül kimutatható lesz az örvendetes és biztató körülményekkel járó kölcsönös hatás. A zsidó művésznek tudatában kell lennie annak, hogy zsidó testvéreinek fest. Mert mindezideig azzal az érzéssel bírt a zsidó művész, mikor zsidó típusokat rajzolt vagy festett, hogy etnográfiai ritkaságot alkot.

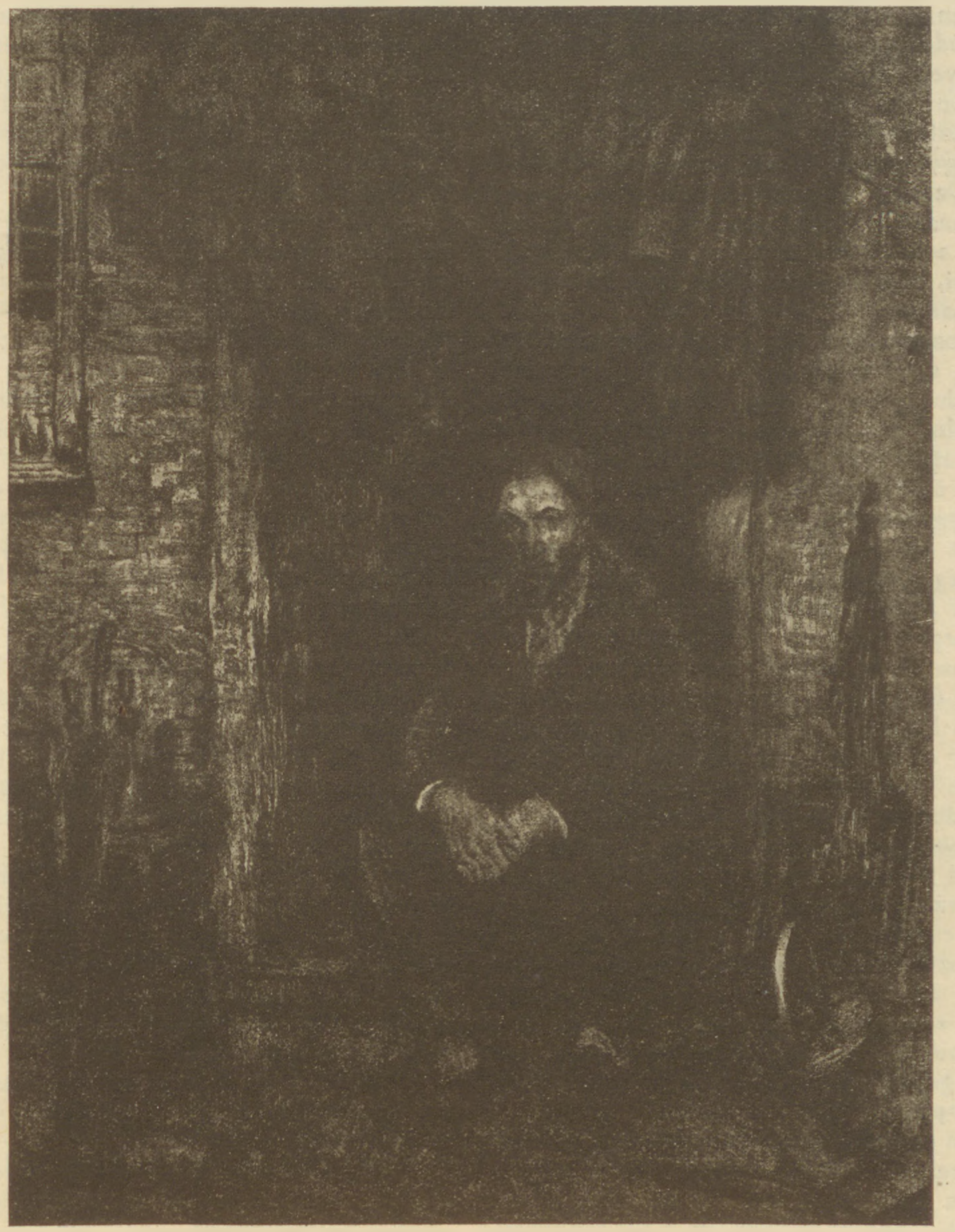
Azért az olyan folyóiratnak megjelenése, mint a „Mult és Jövő", olyan országban, hol az asszimiláció nem kevéssé dúl, szükséges harcos fegyver, melyet a legnagyobb örömmel és lelkesedéssel üdvözlök és zárom soraim azon jókívánsággal, hogy ideális törekvéseit koronázza a megérdemelt materiális siker.

Szivélyes üdvözlettel és baráti kézszorítással

igaz hive

Newyork, 1912 május 25.

Hermann Struck.

Struck: Rézkarc Israels: „A régi népnek egy fia" című képe után.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. STEINHERZ JAKABNÉ: MIKOR AZ URASÁGNAK JÓKEDVE VAN.

Éppen ahogy beért a falujába Marci, a zsidó, összeesett sovány gebéje a rozzant taliga előtt és nem is kelt fel többé. Szegény Marci emelgette, noszogatta, tapogatta, rimánkodott neki, aztán kiabálni kezdett rá, majd meg az Urat hívta segítségül, de a kese nem mozdult. Ott állott a taliga tele szép rézgyűrűkkel, ragyogó üveggyöngyökkel, hamisköves melltűkkel és sok egyéb drága holmikkal, amikkel Marci a falvak népeit boldogítani szokta, de a kese nélkül bizony nem tudott mozdulni. A parasztok körülállták a hirtelenhalállal kimúlt párát és néhányan mulattak Marci gyászán, a jobbszívűek azonban megsajnálták és egy módos gazda kivezetve lovát udvarából, hazahúzatta vele Marci taligáját.

Judit asszony künn állt a kis boltajtóban és amikor meglátta Marcit bánattól megtörten és a taliga előtt egy idegen lovat, ijedtében megállt a szíveverése. De nem jajgatott és nem szólt semmit, a bajban a házasok közül mindig ő volt az erősebb. És hát sejtette is Judit, hogy ez az eset be fog következni, csak nem gondolta, hogy íly hamar, íly nagyon hamar.

Mikor behozták a kihült tetemet Marciék udvarába, úgy sírt, sivalkodott a sok apró kisgyerek, mintha nem is egy lelketlen állat kimúlásáról volna szó, hanem egy kedves, kedves jóbarátról. Aztán elföldelték a kesét, Marci belakatolta az üres istállót, Judit bezárta az ajtókat és nyugovóra tért a család gyermekestől, mindenestől a csepp szobácskában. A gyermekek szepegtek még egyideig, a cica is ott dorombolt a kis Mojsele ágya végében, de lassanként mély csend ülte meg a szűk és vastagpárájú szobácskát, melyet mi sem zavart meg ezután, mint a szülőknek fel-felszakadó kínos sóhajtása. Mi lesz holnap? Ez a három szó motoszkált folyton agyvelejükben és elűzte az álmot fáradt szemeikről. Egyszer aztán felül az ágyban Marci és halkan szólítgatja Juditot. Pedig Judit nem aludt, a legkisebbik porontyát szoptatta éppen. Szegény kicsike, mennyi bánatot nyelhetett magába abban a síváran szivárgó bánatos anyatejben.

Judit szép csendesen letette a pólyát és odaült Marci ágya szélére és tervezgettek lassan, susogva ketten. Hogy az ispán úr olyan jó ember. Hogy Marci majd elmegy hozzá reggel és könyörög neki egy kimustrált — ha sánta, ha vak, az nem baj — rossz gebéért és majd lefizetik lassan, részletekben. Egypár év alatt majd csak lehajol az ára és közben is csak majd meg lehet élni valahogy. És ezzel elaludtak, csak a reggeli nap és a pólyás baba gögicsélése keltette fel őket. Mikor aztán besütött a nap és világos lett a kis szobában, akkor Marci látta, hogy az a terv, melyet ő olyan fényesnek tartott az éj homályában, rossz és kivihetetlen. Mert igaz, hogy az ispán úr jó ember, de a zsidókat nem szereti, és megeshetik, hogy rá fog kiabálni, ki fogja csúfolni és ő azt el nem viselheti. Elmondá aggodalmait Juditnak, aki helybenhagyta Marci szavait, de aztán így felelt neki:

— Hát tudod mit, majd elmegyek hozzá én. Velem, asszonnyal csak nem fog gorombáskodni, és talán ha szépen megkérem, meg is teszi. — És már vette is kis csipkekendőjét, beburkolá vele fejét és elindult az ispánlak felé.

Mire Judit az ispánlakhoz ért, az ispán már nem volt otthon, bement az urasághoz és Judit eltökélt szívvel sietett utána, hogy megvárja őt az angolkert bejártánál és megszólítja, ha az uraságtól kijön. És várt, várt soká a kapunál, elnézve a bársonyos füvet a símára gereblyézett utak mellett és szívében elcsitulni érezte a bánatot és félelmet. De egyszerre lódobogás riasztja fel merengéséből, az ifjú uraság száguld be a kapun egy tüzes, ficánkoló, gyönyörű paripán és meglátva Juditot, így szólítja meg:

— Kire vársz galambocskám? Vagy te vagy az, Rebeka, Lea, Sára, Rüfke, vagy mi is a neved? — Judit félénken előlépett és elmondta, hogy az ispán urat várja, aki bent van az uraságnál. Éppen közelgett is a kastély felől az ispán úr, két-három lovász is rohant, hogy az ifjútól a lovat átvegye. De az ifjú uraság megállította őket hirtelen. Egy bolond ötlete támadt, hogy szolgái előtt megtréfálja a félős zsidó asszonyt. — Hallja Pető — szólítá meg az ispánt — a Rüfke elég csinos, mi dolga van magával? — Az ispán hájas gyomrára rakta vastag kezeit és erősíté nagyban, hogy ártatlan az egyszer a dologban. — Nohát ki vele, mit akarsz az ispán úrtól, kelet virága, én is akarom hallani.

Judit aztán szépen, kissé remegő hangon ugyan, de érthetően előadta kérelmét és igérte égre-földre, hogy a ló árát le fogja törleszteni az utolsó garasig.

Az ifjú uraság nagyon jól mulatott Judit megható kérelmén és dévajul megcsípte annak állát és ostorával rálegyintve a nyugtalanul táncoló paripára, így szólt hozzá:

— Hát hallgass ide Rüfke, Rebeka, Sára: ha te felülsz erre a paripára és végiglovagolsz rajta a falun, be egészen a saját udvarodba, akkor én odaadom neked ajándékba ezt a lovat és nem kell könyörögnöd egy kimustrált, sánta vagy vak gebéért. Na, hogyan tetszik neked ez a geseft, Sára-Rebeka-Sulamit?

— Nem merem én azt megtenni, méltóságos úr, ledobna az engem úgy, hogy összetörném a csontjaimat.

— Ugyan, ugyan! — felelt nevetve az uraság és aztán ispánjához fordulva megjegyzi halkan: „Kíváncsi vagyok rá, hogy mi nagyobb benne, a gyávaság, vagy a kapzsiság?“

— Na, felülsz vagy nem ülsz! — kiált Juditra, aki a fényes szőrű paripát nézegette.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Judit agyában gyorsan űzték egymást a gondolatok. Ez a ló legalább is ezer forintot ér. Ha ő ezt megkapná, vége volna a nyomorúságnak. Bemehetnének a városba lakni és iskolába járhatnának a gyermekek és Marci abbahagyhatná a házalást és valami nagyobba kezdhetne. De viszont ha ledob a paripa és zúzott tagokkal, holtan maradok az út porában, ki neveli fel a sok apróságot, ki táplálja a pólyást?

— No, hát ha gyáva vagy, akkor hordd el innét magadat Rüfke-Rachel-Rebeka és ide ne merészkedj többé! — kiáltott haragosan az uraság.

— De hiszen már ülök is, méltóságos uram — felelt Judit és odalépve a paripához, remegő kézzel simogatja annak szügyét.

— Ezt már értem! — nevet az uraság és odainté egyik bámészkodó lovászát, hogy Juditot a lóra felsegítse.

Judit, mikor a kantárt kezébe adták, úgy érezte, hogy forog vele az egész világ. Arca elsápadt és szemei elhomályosultak, de azért megmaradt első elhatározása mellett. Judit még sohasem ült lovon és mikor a paripa, a bámészkodók röhejétől kísérve elindult vele, rémült sikoly tört ki ajkain. De aztán megemberelte magát és a gyeplőt kezére csavarva, két karjával átölelte a ló nyakát és hagyta, hogy vigye, amerre akarja. És a ló vitte egyenesen be a faluba. A parasztok kiszaladtak házaikból és kiabáltak utána és ujjongtak és kacagtak, de Judit nem is hallotta azt. Minden igyekezete odairányult, hogy beterelje a lovat a kis boltajtós háznak udvarába és már-már sikerült is ez neki, mikor az egyik parasztsuhanc nagyot csapott a paripa szemébe és az megvadulva vitte szánalmas lovasnőjét tüskön-bokron át, ki a mezőkre. Marci haját tépve rohant utána és megtalálta a feleségét összetört tagokkal egy árok partján, eszméletlenül. Párnákat hoztak a faluból és hazavitték őt kocsin, ágyába tették és küldtek az orvosért.

Mikor az uraság meghallotta, hogy Judit élet és halál között lebeg, restelte egy kissé a durva tréfát és meghagyta orvosának, hogy gondosan kezelje és küldött neki finom borokat és a lónak az árát, ezer forintot.

És a mindenható megkegyelmezett Juditnak és életben hagyá. Igaz, hogy sánta maradt, nyomorék volt egész hátralevő életében, de a vér árán szerzett ezer forinton valami különös áldás volt, egyre szaporodott, míg sok lett belőle.

A Marei gyermekei pedig nőttek, szorgalmas, becsületes emberekké váltak és azoknak fiaik, unokáik, dédunokáik, akik között orvosok, nagykereskedők és földbirtokosok is vannak, nagy tiszteletben állnak egész Somogy megyében és talán zokon is veszik tőlem, hogy elárultam, hogy nagyanyjuk, illetve dédanyjuk mily tragikomikus módon jutott a vagyonuk alapját képező első ezer forinthoz. Talán érdekes lesz még megjegyezni, hogy tréfás kedvű grófom unokáit és dédunokáit azóta már nem egyszer segítették Judit befolyásos leszármazottai mandátumhoz.

SZEBENYEI JÓZSEF: AZ ARANYBORJÚ.

Háromezredéves átokban születtem,
Itt ül a lelkemen örökös, szünetlen.
Végighajt e széles, kerek nagy világon
Háromezredéves örökös, nagy átkom;
Amíg utak lesznek és a folyók folynak,
Országról országra tagadó hitetlen
Nép között bolyongjak.

Egy-egy emberöltőt hogyha meg is állok,
Viszi a fiamat tovább a nagy átok:
Vagy az arany csalja, vagy az arany hajtja:
Vagy idegen Isten fiának haragja,
Vagy a betű űzi, vagy a betű hívja
(Apának, fiúnak másutt van a sírja),
A tengeren túlra, vagy ezen is túlra,
Át a nagy világon, ahonnan elindult,
Oda jusson újra.

Édesem ne sírjál. Mondom: el kell mennem:
Föllobbant az alvó, örök átok bennem.
Ne kérdezd, hogy mért kell. Te azt úgy sem |érted,
Az Aranyborjúban nem volt semmi részed.
Legtöbb kincsét hozzá az én ősöm adta,
Bolyongott is negyven nagy évig miatta.
A fiára hagyja halálán az atyja,
Énrám is a szegény, bolyongó, hazátlan
Édes apám hagyta.

Ne sírj babám, mondám: te azt úgy sem érted.
Visszajön a fiam, az unokám érted.
Meglel itt majd téged. Itt vagy más határban,
Talán a lányodban, vagy az unokádban
Csillog majd a sötét, csodás, szemepárja,
Épp mint te, a karját ő is majd kitárja.
S őt is majd itthagyja, éppen mint én téged,
Viszi majd magával azt a rettenetes,
Rémes örökséget.

Nagy Isten, az átkod bármeddigre nyúlna,
Döbenettel nézek az Aranyborjúra,
A megöntőjére, a faragójára,
Annak is a régen elporladt csontjára,
Mert még most is hajtja a puszták viharja,
S hamvát a keringő, sistergő, kavargó
Forgószél kavarja.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MAI HÉBER ÍRÓK

O. KARTOSCHINSKY: SALOM ASCH.

Chodotownak, a pétervári Sándor-színház tagjának a vendégszeretete kétségtelenül érdekes és kedves szerepet játszik az orosz bohém-világ történetében. Sok előkelő író kellemes visszaemlékezéssel gondol vissza azokra a kedves, vidám estékre, melyeket a vendégszerető művész házában töltött. Bármelyik szakában a napnak jönnek hozzá az írók, színészek s másféle bohémemberek, ehetnek, ihatnak, sőt kipihenhetik magukat nála. S mindez a legszabadabb, legfeszületlenebb modorban történik; jókedvűen és kedélyesen.

Itt ismertem meg Salom Ascht. Hogy hány órakor? Azt hiszem reggeli öt-hat óra tájban.

Asch magastermetű, karcsú fiatalember; arca fiatalosan üde, piros és egészséges, szemei nagyok és feketék és kicsi fekete bajuszt visel. Első pillantásra senkise hinné, hogy a sötét orosz-zsidó ghettónak a fiával áll szemben; inkább fiatal berlini bankárnak tetszik. De ha jobban szemügyre vesszük szemének komoly tekintetét és egész testének nyugtalan mozdulatait, rögtön ráismerünk benne a lengyel zsidó típusára, ki a kis lengyel város homályos levegőjében nevelkedett.

Struck: Salom Asch.

Chodotow tágas és ízlésesen berendezett lakásában teljesen vidám élet folyt. Az egyik vendég ott egy sarokban zongorázott és körülötte többen kórusban kísérték. A másik sarokban néger dalokat éneklő angol énekesnőt utánzott valaki a megtévesztésig hűen. Egy harmadik csoport pedig a modern irodalomra panaszkodott.

Salom Asch pedig ezalatt ott feküdt a díványon és félig behúnyt szemmel figyelve mosolygott.

Közben valaki egy egészen különös és nehéz dologba kezdett: utánozta az elhagyott falun téli éjszakán sivító vihart, melyet közben egy-egy kutyavonítás szakít meg. Az illuzió tökéletes volt.

Salom Asch erre felkelt és tágra nyitott szemekkel elragadtatva kiáltotta németül: — Nagyszerű! Nagyszerű!

Aztán a szomszéd szobába mentünk. Asch nehezen beszélt oroszul és alig tudta magát megértetni orosz nyelven. Míg végre valaki zsidó zsargon nyelven kezdett beszélni és ekkor Asch csakhamar átvette a szót és élénken kezdett beszélni anyanyelvén, melyet folytonos gesztusokkal kísért.

— Gyűlölöm azokat a gazdag zsidókat, — mondotta — soha nem tesznek semmit a zsidóság érdekében. A népből való zsidót, a tömegzsidóságot szeretem. Azt az egészséges és egységes népet, melyben majdnem semmi kifogásolni való nincsen.

Valaki helyeselte Asch szavait és egynéhány ilyen ismert zsidó típusra mutatott. Asch szemei erre felragyogtak. Az „engedélyezett vidékek" félreeső falvaiban lakó zsidók között szerzett benyomásairól kezdett beszélni egyet-mást.

Valaki arra kérte aztán, hogy adjon elő valamelyik zsidó népdalt; mire Asch, ülőhelyzetben kissé himbálódzva belekezdett egy szomorú melodiába.

— Nagyon szép! nagyon szép! kiáltott fel ő maga közben. És ebben a pillanatban láttam őt igazi világításban: a zsidó proletárnak tehetséggel áldott fia ez — gondoltam. S hirtelen, mintha furcsának és érthetetlennek tetszett volna elegáns európai ruhája és amerikai cipője...

Ebben a pillanatban nyílt volt és őszinte. A vidám társaság ötletessége kimeríthetetlennek látszott. Volt közte kitünő táncos, nagyszerű elbeszélő és úgy mult el az idő, észrevétlenül egészen délig. Ha valakinek rossz kedve volt, azon igye-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kezett, hogy azt észre ne vegyék, nehogy az általános jókedvet megrontsa.

Széthúzták a függönyöket és a tavaszi verőfény áradt be az ablakon. Az asztalon levő gyorsfőző, a félig kiürített poharak, kihült tálcák és az üres üveghalom mintha hirtelen elvesztették volna minden intimitásukat, bájukat.

Megkívántuk a friss levegőt és mindenki új tervvel állott elő; az egyik: hogy nézzünk szét egy kicsit a városban, a másik: hogy auto-kirándulást tegyünk és így tovább. Vasárnap volt és a vendégszerető gazdának, Chodotownak színházba kellett mennie, hogy aznap este fellépjen. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy nem hagyjuk el őt, hanem elkísérjük a színházba.

A színházi öltözője szűk volt, de elfértünk benne valahogyan.

Chodotow öltözködni kezdett. Ostrowskynak „A szegénység nem szégyen" című darabját adták. Asch még nem látta volt ezt a darabot és így kíváncsi volt rá. Gyermek-előadás volt és így csak nagy nehezen kaptunk helyet az orchesterben. Asch alig bírta levenni a szemét a sok-sok gyermekfejről, melyek az egész nézőtért mintegy elárasztották. És midőn a gyermeksereg tapsolni kezdett, Asch elragadtatva felugrott, a nézőtér felé fordult és velük tapsolva sugárzó arccal kiáltotta:

— Micsoda zene, micsoda zene! Ezek az apró, drága gyermekkacsók!

Az első felvonás nem tett nagy hatást Aschra, de annál inkább a második felvonás, ahol az apa odakényszeríti leányát a gazdag, de éltes kérőhöz. Ez a jelenet egészen lehangolta őt. Figyelemmel kísértem az arcát és láttam, hogy mindenre reagál. Egynéhányszor elfordult tőlem s akkor észrevettem, hogy a szeme könnybe lábbadt. A felvonás végén pedig felkelt, megindultan megrázta a kezemet és így szólt:

— A világ mégsem romlott még el egészen.

Szünet alatt valaki azt a megjegyzést tette Chodotow öltözőjében, hogy ez a darab is, mint Ostrovsky minden darabja, nemzeti szellemű, tipikusan orosz. Asch erre indulatosan felkelt.

— Erről szó sincs — szólt meggyőződéssel — ez a darab épp úgy lehetne zsidó darab is. A darab általános emberi, mert — szép.

A beszéd aztán Asch munkáira terelődött. Valaki azt vetette neki a szemére, hogy mindig csak a zsidó miliőt festi.

— Ez nem igaz, — mondta Asch — azért festem a zsidókat, mert közel érzem a magam lelkéhez és mert kedvesek én nékem. De én mint általános embereket festem őket és nem mint zsidókat. Ezen a prizmán keresztül látom én a világot. Az önök orosz írói zsidó alakokat festenek és azt akarják bizonyítani, hogy azok az alakok emberek *is*. Én pedig embereket festek és a végén kitűnik mindig, hogy ezek — zsidók. És ez másképp nem is lehetséges, mert én magam is zsidó vagyok, az ő vérükből való."

Erre aztán megindult az irodalmi vita. Valaki egy orosz kritikusnak Aschról való véleményét említette. De Asch nem hagyta őt végig beszélni, közbevágott:

— Mi közöm nekem az orosz kritikához? Mit értenek ezek az emberek ahhoz, amit én írok? Ha kritikát akartok, itt van ni, Georg Brandes írt rólam.

És most olyan gyermekiesen közvetlen volt és olyan kedvesen egyszerű, hogy mi önkéntelenül mosolyogtunk. Asch ezt észrevette és velünk együtt nevetni kezdett.

Megkezdődött a harmadik felvonás és mi megint elfoglaltuk a helyünket az orchesterben. A menyasszony és az anyja fájdalma ismét megragadta Ascht. Nem bírta tovább; odafordult hozzánk és mosolyogva mondta:

— Buta tulajdonságom ez. Úgy tudok sírni, mint a gyerek.

Miután a függöny legördült és mi még mindig tapsoltunk s a szereplőket hívtuk, Salom Asch hozzám hajolt:

— Ezt le kell írnom — szólt lelkesen — ez a gyermekekkel teli nézőtér... Az ember közvetlenebb lesz tőle, tisztább...

ÉNEKTÖREDÉKEK.

I.

Nem sejti ember, míly nagyon szeretlek,
Nem tudja senki, hogy imádlak, kedvellek.
Ha járom a teret
Zajban ha élek,
Suttogom neved,
De nem hallja lélek.
Titkos szavam érjen
Álmodban mélyen,
Halk zene zsongjon füledbe szépen,
Nap bíbora míg fölkel az égen.

II.

Messze vagy tőlem
Szép kis virágom!
Mi lesz belőlem
A zordon világon,
Hol nem ragyog képed,
Hol ruházatom tépett,
S hol fejemet búra lehajtom? ...
Ó, csak a Mindenható tudja:
Árvult lakomnak van egy szent kis zúgja,
Hol Muzsám az ihletet ontja,
S meleg, fehér szárnyát fejem fölött bontja;
Szenvedő arcomat puhán éri csókja,
Mardosó kíntól lelkemet óvja ...
Ó te édes, a távolból,
Szépséged sátrából
Szívem rejtekébe csöndesen tekints,
S áldó, édes szóval felém halkan ints...

(Fichman után héberből: Juhász Mór.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SALOM ASCH: EGY ZSIDÓ ASSZONY. (ELBESZÉLÉS AZ OROSZ ZSIDÓK ÉLETÉBŐL.)

Az anya kijött a menyasszony szobájából és haragos pillantást vetett a már üres asztalnál ülő urára, aki kenyérmorzsákkal babrált ebédutáni imája előtt.

— Menj, disputálj te vele. Én már nem birok.

— A te nevelésed! He! Közbotrány lesz még ebből. Ujjal mutatnak majd rád. Ördög vinné a dolgodat!

— Az enyémet?! Hát te? Miért járkáltál folyton, miért nem ültél itthon, miért nem nevelted őt! Mi?

— No, menj, menj, ne veszekedj velem. Mingyárt itt lesz a násznép is!

— No és mit akarsz éntőlem Menáse! Mit? He?

— Az Isten áldjon meg, ne hagyd őt egyedül! Menjünk be hozzá, hisz' kinevetnek bennünket!

A férj hirtelen felkelt és bement a menyasszonylányához.

Az asszony utánament.

A kis diványon, amely az ablak alatt állt, ott ült egy tizennyolcéves leány; arca a tenyerébe temetve és ujjai belemélyedtek sürü, zilált, fekete hajába. Lihegő melle elárulta visszafojtott hangtalan sirását. Vele szemben az ágyon ott feküdt a fehér selyem „esküvői ruhája", a fekete templomi ruha és a „másnap reggeli" pongyola, úgy ahogy a szabó azt az imént odatette. Az ajtónál ott állott egy asszony, fején fekete szalaggal, egy parókákkal tele dobozt tartott a kezében.

— Chanele! — könyörgött az apa — miért akarsz szégyent hozni a fejünkre? Az egész világ rólunk beszél majd.

A leány nem felelt.

— Nézd csak, nézd, milyen nagyra van! — szólt az anyja mérgesen. — A Gnendlnek, Frándl Weber leányának jól áll a paróka és nem szégyelli magát benne, és ő, a Mojse Gelb leánya nem engedi! A Gnendl talán valamivel előkelőbb mint te, azt hiszem, valamivel müveltebb nálad és valamivel több hozományt is kapott, mint te!

A menyasszony nem mozdult.

Az apja kérve fordult hozzá:

— Nézd, leányom: mennyi pénzbe, mennyi vérbe kerültél nekem, mig az Isten odáig segített, hogy valami kis örömet érhettem nálad. És most ezt a kis örömömet is el akarod rontani. Gondolj az Istenre, Chanele! Hiszen kiátkoznak, kiközösitenek bennünket!... Gyalog fut haza a vőlegény, ha ezt meghallja!

— No, ne légy már olyan csacsi — szólt az anya kissé enyhébben, mialatt kivesz egy parókát a dobozból és a leány fejére méri. — Hadd mérjem a fejedre ezt a szép parókát, igy ni, látod, szakasztott olyan, mint a te hajad! — és ráhelyezi a parókát a leány fejére.

A tizennyolcéves lány mintha valami szokatlan nehezet érzett volna a fején. A keze önkéntelenül a fejéhez emelkedett, megérintette a haját és az ő saját selymesen meleg és elevenen remegő hajhullámai között megérezte az idegen, mereven mozdulatlan hajfonatot és egy rettenetes gondolat cikázott át fiatal lányos agyán: ki tudja, hol van az a fej, amelynek haja az ő fején súlyosodik most? Rettenetes iszonyodás fogta el és mintha valami ellenállhatatlan undor ösztönözné — megragadta a parókát, földhöz vágta és kirohant a szobából.

A szülők ijedtükben egymásra néztek...

*

Másnap reggel, már az esküvő után, az anyós nagybuzgón kezdett foglalatoskodni az ollóval. Parókával a kezében, amit nászajándéknak hozott magával, a menyasszonyhoz igyekezett, hogy „felöltöztesse a reggelihez".

A buzgó anyós azonban hiába igyekezett, a menyaszony a szobájába zárkózott és egy lelket se engedett magához.

Az anyós nagy lármával fut a férjéhez, aki azonban még a tegnapi mámort alussza ki, egy csomó koma meg rokon társaságában; odafut tehát a vőlegényhez, — aki tizennyolcéves talmudista, ajkán még az anyatej ártatlansága. Ott ül a szobában nyugtalanul és izgatottan, selyembekecsben és tizenháromágú kucsmában, majd felkel és zavartan járkál, szemét a földre szegezve, mintha nem merne az ember szemébe nézni. Az anyós tehát a menyasszony anyjához futott és kezénél fogva a leányához cipelte, akinek ajtaja előtt megálltak és kopogtak:

— Drága leányom! Ejnye, hát ne szégyeld magad!... — szólt az anya kérlelve.

— Emberi dolog, zsidó dolog ez, gyermekem! — tette hozzá az anyós biztató hangon.

A menyasszony nem felelt.

— Az anyósod hozott neked, leányom, egy szép, drága parókát és egy gyönyörü templomit! — szólt az anya enyhén.

A másik szobából már kihallatszottak a „Szerencsés jóreggelt!" muzsikahangjai.

— Nohát, nohát, menyasszonykám! Ébredj fel életem! Jönnek már a vendégek is lassacskán...

A menyasszony kinyitja az ajtót és a két asszony belép.

A menyasszony leül, fejét a kezére támasztja és hallgat.

Az anyós lassan közeledik, szét akarja szedni a hajfonatait, a menyasszony hirtelen felkel és félrelökve az anyós kezét, az anyja nyakába borul.

— Nem, nem, drága anyám! Nem birom! — tört ki zokogva — nem birom levágatni. Hát nincs Isten a szivetekben?! — És mindkét kezé-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

vel befödve a haját, görcsösen védi az anyós ollója ellen.

— De édes, jó leányom! — kérte az anya — gondolj a jó Istenre!

— Tüzes folyókban fürösztik a másvilágon azt az asszonyt, aki a saját haját viseli. Tüzes harapófogókkal és hajtépőkkel tépik annak az istentelen teremtésnek a „sörényét", aki az esküvő után se vágatja le.

A fiatal tizennyolcéves leányon hideg borzalom futott végig.

— Drága anyám! Életem, drága mindenem! — zokogott könyörögve. És megint a hajához kapott. Ujjai közül szétomlottak a fekete selyem hajhullámok és egy fájdalmas érzés nyomta fiatal leányszívét: le fogják vágni az ő haját, amely ennyi időn keresztül vele élt, vele nőtt . . . levágják és soha nem lesz többé az övé . . . idegen hajat vesz majd a fejére . . . amely egy idegen fejen nőtt . . . az a fej talán már rothad a földben . . . és majd egyszer felkel a sírjából és halotti hangon kéri: add vissza a hajamat, add vissza . . .

A leány megremegett.

Feje fölött az olló csattogását hallotta . . . Hirtelen mozdulattal kiszabadította magát az anyja karjaiból, kikapta az ollót az anyós kezéből, földredobta és fájdalmas, elváltozott hangon kiáltott:

— Az én hajam! Az enyém! Hadd szenvedjek érte. Én magam szenvedek érte s nem más! . . .

És ezentúl nem használt többé semmi. Az anyós másnap összepakkolta a holmit és hazavitte, tanácstalanul. A vőlegényt is haza akarta vinni, de a leány anyja nem engedte.

— Ő már a mienk.

És szombaton reggel a „saját hajában" vezették a Mojse Gelb leányát a templomba, az egész „népség szemeláttára". De az a sok-sok átok, ami a szegény fejét érte, vesszen el a nagy pusztaságban, ott ahol emberi lény lábanyoma se látható.

*

Egy nyári este történt, egy néhány hete az esküvő után. A fiatal férj hazajött az esti „talmud kurzus"-ból és a saját szobájába tért aludni. A felesége már aludt. A kis asztali lámpa halvány fénye az arcára hullott és gyöngéd árnyat vont a selyem fátyolszerű hajhálóból itt ott kivillanó és álmodó arcra. Két finom és álmukban is remegő karja összekapcsolódott a feje fölött, mintha most is féltenék azt a sokat zaklatott, drága hajtengert.

A férj felindultan és haragosan jött haza. Valami sérelem érte ott a templomban. Éppen a felesége miatt . . . A buzgó, fanatikus népek nem tudják ezt neki megbocsátani és nyíltan éreztetik vele, sőt gólemnek, pipogyának mondják őt.

— Mi az, hogy az asszony *nem akar?* Hát nem te vagy a férfi a házban?!

Ilyenekkel zaklatják őt folyton. És e zaklatásokon felindulva azzal az elhatározással tért ma haza, hogy most végre beszélni fog az asszonnyal, komolyan és okosan:

„Te asszony, nézd, légy okos. Törvényellenes dolog ez . . . A törvény szerint el kell válnom töled, ha nem vágatod le . . . Vagy beleegyezel tehát, vagy ha nem, akkor . . ."

Így fog szólni hozzá és ha az asszony mégsem akarja, akkor egyszerűen összecsomagol és hazautazik.

De ez a terv nem vált be egészen. Mert mikor hazajött és meglátta az alvó asszonyt, azt a halvány rózsás arcot, amely szomorúan kimosolygott abból a csodálatos hajfátyolból, úgy megesett a szíve rajta, hogy nem mert közeledni az ágy felé. Megállott, nézte és aztán, azt se tudva, mit akar, önkéntelenül tompán felkiáltott:

— Hannele . . . Hannikám . . . Hannikám! . . .

Az asszony felriadt és kissé ijedten és csodálkozva kinyitotta álmos szemét:

— Te vagy az, Baruch? Akarsz valamit?

— Semmit, drágám . . . Leesett a fejkötőd . . . — mondta a férfi és felemelte a fehér fejkötőt, mely az ágy mellett a földön hevert.

Az asszonyka elvette a fejkötőt, a fejére tette és a falnak akart fordulni.

— Hannele . . . csak egy percre . . . valamit mondanék . . .

Az asszony figyelmes lett. Ez a pár szó a szívéig hatott. Amióta együtt vannak, alig beszéltek valamit. A férfi egész nap nem volt otthon. Vagy a templomban, vagy valamelyik szomszédnál ült. Ha hazajött ebédelni, egy szót se szólt az egész idő alatt. És ha már mondott is valamit, behúnyta a szemét, a fejét pedig lehajtotta, mintha félne a szemébe nézni. Az első pár szó volt ez, amely komolyan és bizalmasan hangzott . . .

— Mi az, amit olyan sürgősen meg kell mondanod? — kérdezte az asszony álmosan, de kissé bizalmatlanul.

— Hannikám . . . Nézd . . . kérlek . . . légy már egyszer okos . . . és ne gyötörj már tovább . . . ne becsülj olyan nagyon kevésre . . . Az emberek már nevetnek rajtam . . . Hát nem vagy te nekem az Istentől kiszemelt hitvestársam? . . . Én vagyok a te férjed, te vagy a feleségem . . . Hát gondold meg . . . Illik-e ez? . . . egy asszony, aki a saját haját viseli . . .

Az álom még fogva tartotta a menyecskét, szeme még félig csukva volt, és a lelke, az akarata, az energiája szunnyadott . . . Nagyon gyöngének érezte magát.

— Nézd, kis feleségem — szólt a fiatal férj — tudom én, hogy te nem vagy olyan . . . romlott, olyan istentelen, mint amilyennek az emberek tartanak. Tudom én, hogy te becsületes, jó és ártatlan zsidólélek vagy . . . És ha a jó Isten meg-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

segít . . . jó és becsületes zsidó gyerekeket fogunk nevelni . . . Tégy hát le erről a gyerekes makacságról . . . Hisz csekélység az egész, fiam . . . Minek beszéljenek rólunk az emberek? Hiszen a férjed vagyok . . . engem bántanak . . .

Az asszony hallgatta és úgy érezte, mintha olyan valaki beszélne hozzá, aki nagyon messze. és mégis nagyon közel áll hozzá. Már rég nem beszéltek vele ilyen bizalmasan, ilyen szeretetteljesen és ilyen kedvesen . . . És . . . hiszen a férje ez . . . a férje . . . akiről olyan sokat álmodott valaha és akivel még olyan sokáig kell együtt élnie . . . Egy egész életen át . . . és gyerekeket nevelni és . . . házat vezetni . . . és akit szeretni kell . . . hiszen valóban szereti . . .

A férj az ágyra ült és átölelte őt. Az asszony kissé felült és a vállára hajtotta a fejét. A férj megint szólt:

— Tudom, hogy kár ezért a szép hajért . . . A te leánykori díszedért. Láttalak én akkor . . . mikor leánynézőben voltam nálatok . . . Tudom, hogy szépséggel és bájjal áldott meg a jó Isten . . . Nekem is fáj . . . de mit csináljunk? A törvény törvény . . . és . . . hiszen azért vagyunk zsidók . . . az emberek folyton beszélnek . . . És ki tudja? . . . Isten őrizzen, milyen baj érhet majd a dolog miatt . . . a szülésnél . . . Isten mentsen meg attól!

Az asszony nem felelt semmit. Csendesen belesimult a karjai közé és a haja hűvösen és selymesen remegett a férfi arcán. Ez a haj, mintha élet bizseregne benne. És a férfi önkéntelenül kissé félrehúzódott és erősen a szemébe nézett . . . kérve . . . könyörögve a saját életük kedvéért . . . a saját boldogságuk nevében . . .

— Igen? — szólt alig hallhatóan. — Majd én . . . Jó? . . . — mondotta inkább a szemével, mint a szájával.

Az asszony néma maradt.

A férfi lassan lefektette őt, felkelt és az asztalfiókból kivette az ollót . . .

Az asszony megint az ölében feküdt . . . És néma megadással átadta azt a gyönyörű fejét . . . megváltó áldozatul a jövő élet oltárára . . . A gyerekekért . . . félig alvó szemével alig látott valamit . . . Inkább álmodta . . . Az ollócsattanás kissé megremegtette . . . de már későn . . . visszahanyatlott és tovább álmodva aludt . . . aludt . . .

Reggel, mikor felébredt és a tükörbe nézett, megrázkódott és azt hitte, hogy tébolydában van.

Az asztalon ott hevertek a hajfonatok, holtan mozdulatlanul . . . A lelkük ott repdesett a szobában, amely tele volt halálszaggal . . .

Az asszony tenyerébe hajtotta a fejét és keserves sírás töltötte meg a kis szoba levegőjét . . .

MORRIS ROSENFELD: A CSODAHAJÓ. — (Bodrogh Pál fordítása.)

Fenn a büszke bérctetőkön
Elmerül a nap sugára;
S lenn a földön szerteárad
Már a szürke esthomály.

És amint a nap korongja
Végső búcsút int a tájnak,
Túl a nagy hegyeknek orma
Oly csodásan lángol, ég.

Izzó, véres, hosszú sávok
Lengnek ott a szürke légben
És a hűvös óceánba
Mártják forró végüket.

És a csendes, tiszta hullám
Lágyan ring az esthomályban,
Mely leszáll a néma égről
És a vízen elterül.

Könnyű szellő leng az áron
És a csendes lassú hullám
Súgva búg és búgva suttog —
Vaj ki érti ezt a nyelvet?

És a vízen száll a gálya.
Csillogóan, villogóan
Leng a hófehér vitorla.
Száll a gálya . . . Vaj hová?

Mintha úzné száz varázskéz:
Száll, repül, csak egyre száguld.
Szárnya van tán? Vagy koboldok
Milliónyi serge hajtja?

Nincs a gályán senki, senki:
Nincs, csupán egy árva gyermek,
Búsan áll és elhagyottan
S forró könnye permetez.

Dús aranyhaját a szellő
Simogatja lágyan, enyhén.
És ő vágyva néz a partra . . .
Ám a gálya csak repül.

Óh, de nézd csak, most fehérlő
Keszkenővel int a gyermek.
Búcsút int a messzeségből:
Végső búcsút int felém.

És a szívem félve dobban.
Sírni tudnék, sírni, sírni.
Mert e gyermek — óh nagy Isten —
Messzetünő ifjúságom.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. SCHWEIGER LÁZÁR: A NEODARWINIZMUS.

(FOLYTATÁS).

Térjünk vissza Weiszmann rendszeréhez, melynek ellenkezőjét a mindennapi tapasztalat bizonyítja, hogy igenis szerzett tulajdonságok is átöröklődnek mint pl. a szülők zenei tehetsége. Azt is tudjuk, hogy intellígens szülők gyermekei sokkal könnyebben tanulnak. Így lehetne szaporítani a példákat Weiszmann ellen ad infinitum.

Ha továbbá a mi sorsunk már a csiraplasmában változhatatlanul volna lepecsetélve, akkor egy áldatlan kasztrendszernek volnánk tehetetlen alárendeltjei, a mult gályarabjai. Ám ez nem igaz.

Mi a jövő történelem demiurgjai és teremtői vagyunk. Különben is a velünk született tulajdonságok valaha szerzett tulajdonságok voltak. Mi igaza van Spencernek, aki a Weiszmann ellen folytatott hatalmas vitájában azt állítja, hogy létezik átöröklődés, vagy egyáltalában a fejlődés eszméje nem igaz. Tényleg is Weiszmann olyan engedményeket tett, melyek egész rendszerét kérdésessé teszik.

A panmixis eszméje szintén nem egyéb, üres rémképnél, mert ha igaz volna, akkor az ember és állat az elsatnyulás szomorú képét mutatná, pedig kultúrállapotunk kielégítő, mert erőben és egészségben gyarapodunk.

Végre a létért való küzdelem nem is dúl olyan kegyetlenséggel, ahogy azt Darwin leírja. Sőt ellenkezőleg, ahol sivárok a megélhetési viszonyok, ott segítik egymást maguk az állatok is, mint ezt mindennap a méheknél, hangyáknál, vándormadaraknál stb. látni.

Sőt a legtöbb állattenyésztő azt állítja, hogy jobb életfeltételek szebb és állandóbb variációkat hoznak elő, ellenkezőleg pedig a sanyarú körülmények nemcsak a gyengéket elimínálják, hanem megrendítik a túlélők egészségét is. Így az embereknél is; csak ahol tiszta életkedv honol, ott lendül fel az emberi élet is.

Chamberlain, aki Weiszmannra alapítja gyülölettől izzó áltudományos rendszerét anélkül, hogy megkísérlette volna legalább a legfontosabb ellenérveket megcáfolni, a priori elárulja, hogy eljárása tudománytalan, irányzatos és a biológiailag nem képzett közönség tetszését keresi.

A fajantiszemitáknak a weiszmannizmus dogma és dogmák ellen még tényekkel sem lehet küzdeni. Olyan tudományos dogma lett, mint Aristoteles rendszere a középkorban, melyről a filozófiatörténet a következő mulatságos esetet jegyezte fel: Arisztoteles természetrajzában azt írja, hogy az oroszlán csak egy kölyköt szül. Nos, történt egyszer a középkorban Velencében az a hallatlan esemény, hogy egy oroszlán kettőt szült. Ez az eset óriási feltünést keltett a tudományos világban. Végre óriási hosszadalmas viták után abban állapodtak meg, hogy nem Aristoteles, hanem az oroszlán tévedett, mert Aristoteles szerint csak egy kölyköt lett volna szabad szülnie. Úgy járunk mi Weiszmannal is, hogy a tények ellene bizonyítanak, hogy az ember nem a földnek a betege, a fajantiszemiták szerint bizonyára nem Weiszmannak, hanem a természetnek a tévedése.

Egyáltalában a létért való küzdelem formulája nem alkalmazható a társadalomra. Mert sokszor nem a legjobbak, hanem a legravaszabbak győznek. Továbbá a tudomány, mely számtalan nyomorúságnak földi megváltója, az erény, mely megóvja az embert, hogy az elfajulás érchengerei közé ne kerüljön, a létért való küzdelem tényezőjét hatályon kívül helyezik. Mi nem hagyjuk magunkat összetiportatni a kauzálitás vastalpaitól. A gyengéket pedig, kik nem tudnak a létért való küzdelemnek sikerrel ellentállni, a vallásuktól hirdetett altruizmus megmenti a kauzalitás vasmarkaitól.

A mi etikánk a kultúra útmutató fája. A társadalom mindenkori mentőhorgonya volt, ama „Jungbrunnen“, melyről Nietsche oly sokat beszél, ama csodaforrás, mely megújítja az emberiséget és neki a halhatatlanság és örök ifjúság nektárserlegét nyújtja.

Nem igaz Kidd állítása, hogy a faj és az egyén érdeke ellentétben állanak „A föld forog saját tengelye körül“ — mondja Lazarus — egyszersmind a nap körül. Így az embernél is „mindenki cselekedeteiben saját érdekeinek tengelye körül forog, de egyszersmind forogjon az ideálok sugárzó napja körül“.

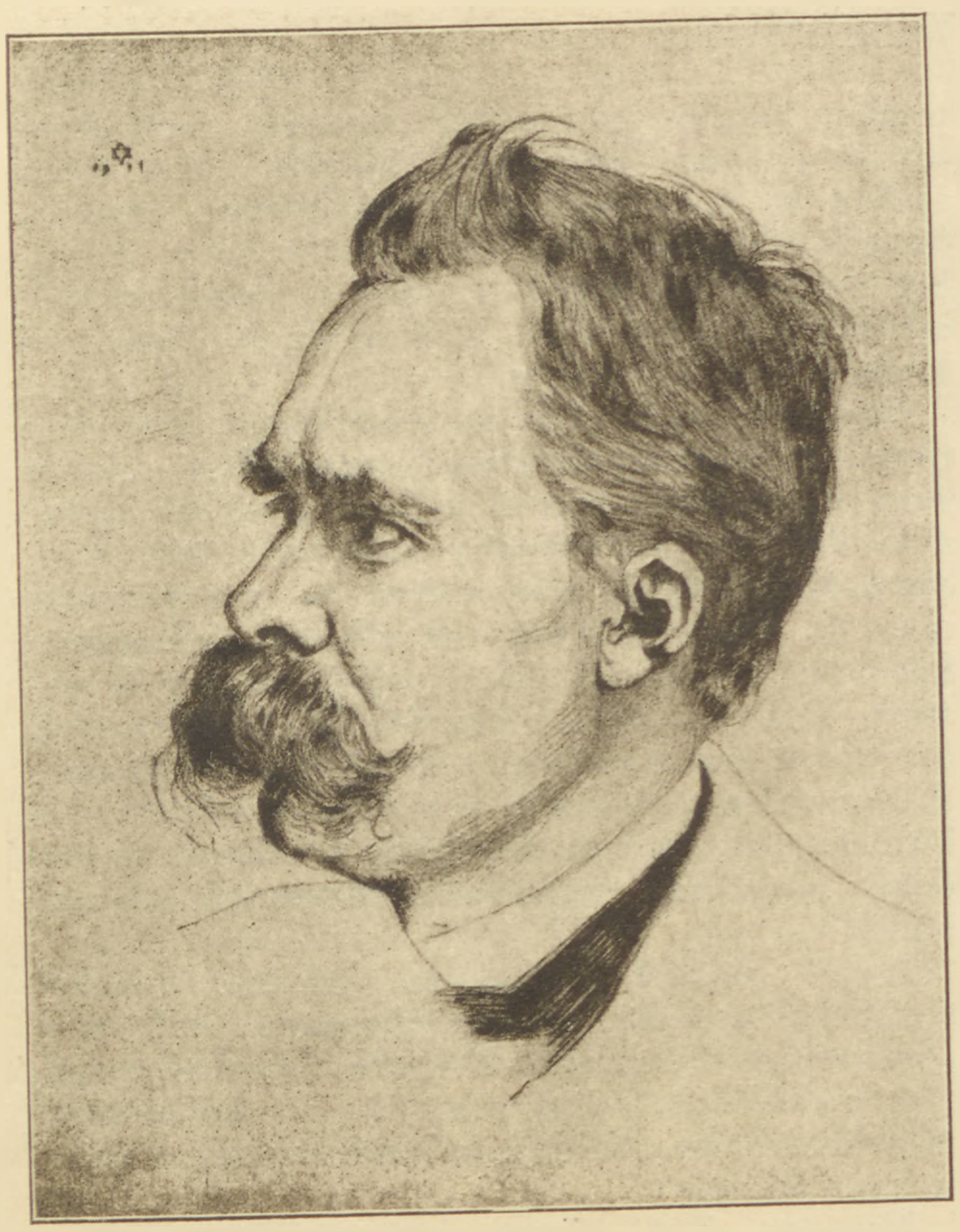
A mi etikánk az emberiség ama melegítő golfárama, melynek sima tükrén Isten gondolatai tükröződnek, varázserővel vonul végig az élet és a történelem óceánján és az embert oly éterisférákba emeli, ahol az élet vásári zajának utózengését sem hallja.

Célja az egyed- és a fajfenntartás, mert nem a terheltek irgalmatlan kiselejtezését hirdeti, hanem céltudatos fajregenerációt, hogy üdvös életszabályok, egészséges, mértékletes életmód által a degenerációt elhárítsa, forrását betömje. Úgy pl. hogy a munka fárasztó, taposó malmában végkép ki ne merüljünk, Isten adta nekünk a szombatot és az ünnepeket. Étkezési, erkölcsi törvényeink, faji halhatatlanságunk rendíthetetlen alapját képezik; a jobel, a semita, a jótékonysági intézményeink és törvényeink elejét veszik a túlnagy szegénységnek, mely tudvalevőleg egyik főfaktora az elsatnyulásnak.

Az antik népek, bár a legnagyobb jólétben a Nietsche receptje szerint éltek, megfeneklettek, elpusztultak a túlságos szelekció által, mert oly fokban alkalmazták, hogy saját magukat selejtezték ki.

A zsidóságot ellenben a legnehezebb időkben,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Struck: Nietzsche.

a középkorban, éppen a Nietsche által annyira megvetett altruizmusa, a kölcsönös segítség tartotta fenn; etikájának hatalma védő szellemként lebegett fölötte.

Hogy tehát a zsidóság annyi balszerencse között, oly sok viszály után szinte szűzies erővel lépett be a nyugateurópai kulturküzdelem arénájába, legeklatánsabb cáfolata a weiszmannizmusnak és nietzscheanizmusnak és bizonyítja, hogy a zsidó ethika a vakon működő természetes kiválasztásnak a korrekturája.

Különben a mozaizmus az optimizmus vallása és büszkeséggel tölti el szivünket, hogy a sivatagszerű, terméketlen nemzetgazdasági és természettudományi pesszimizmus ellen legsikeresebben zsidók harcolnak.

A malthusianizmus sötét árnyéka ellen Oppenheimer Ferenc, a híres berlini nemzetgazdász, a weiszmannizmus világgyűlölő, borongó homálya ellen Goldscheidt Rudolf, bécsi zsidó szociológus és végre Nietzsche pesszimisztikai deliriuma ellen hazánkfia Stein Lajos a „sociológiai optimismus“ tudományos rendszerének a megalapitója.

Stein a zsidó optimisztikai világnézlet legtipikusabb képviselőjétől indul ki, Jeschájatól, aki a létért való küzdelem megszüntetését jósolja. „És lészen az idők végén, összetörik a népek kardjaikat kapákká és dárdáikat sarlókká és nem emel nemzet nemzet ellen kardot és nem tanulnak többé háborút“.

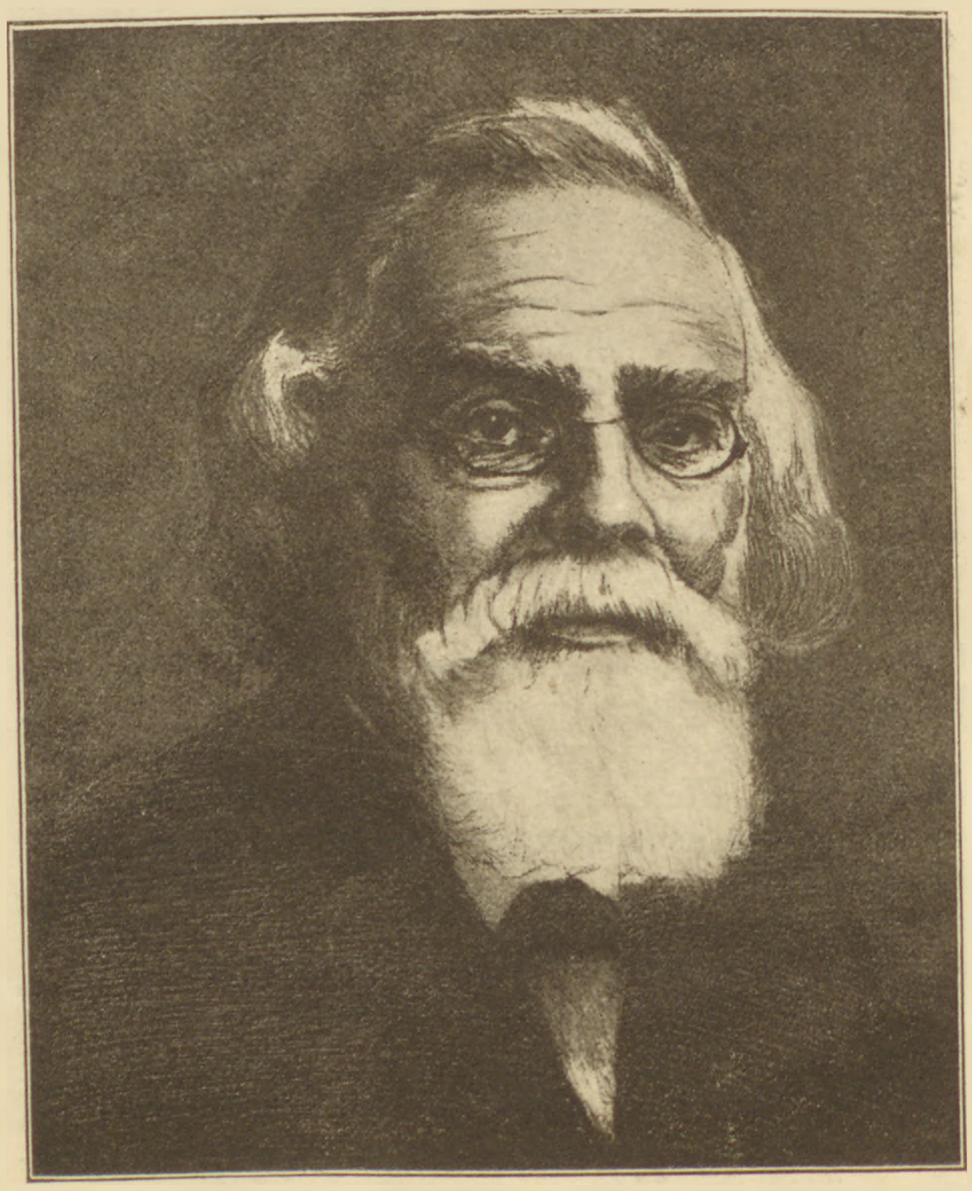
A Messiás nem hirdeti az ügyefogyottak kiirtását, hanem „igazsággal ítél a szegényeknek és egyenességgel dönt az ország alázatosai számára“.

Még az állatvilágban sem dúl a létért való küzdelem, mert „a farkas a báránnyal, a párduc a gödölyével együtt heverész. Nem ártanak és nem rontanak egész szent hegyemen, mert megtelt a világ az Örökkévaló megismerésével“. Zacharia próféta is mondja, hogy a Messiás békét fog hirdetni a népeknek.

Már most Stein azt mondja: küzdelemnek kell lennie, hogy sarkalja az emberiséget. Az energiák óraműve mozgatója az emberiség tetterejének. Igy mutatja Spencer, hogy a természet ténykedése és változása nem egyéb, mint az anyag integrációja és a mozgás disszipációja, mig az egyensúly helyre nem áll.

Az optimizmus abban találja természettudományi jogosultságát, hogy a természetben is minden a harmónia felé törekszik. A természetes élet harmóniája az élet zenéje. A harmónia feltétele a küzdelem, küzdelem, de nem háború, unguibus et rostro, élet-halálharc, melyben csak a nyers erő arathat győzelmet.

Az individualizmus tönkretette az antik népeket. Amig tehát a sofisztika hirdette, „ἐμοῦ θανόντος κατα μιχθήτω πυρί“, ami annyit jelent mint „aprés

Struck: Pr. H. Steinthal.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

nous le déluge“ utánunk a vízözön, vagy mint az anarkista Stirner mondta „Mir geht nichts über mich“, addig a zsidóság az üdv igéjét, az emberek egyenlőségét hirdette, mely a jövendő fejlődés csírája és szívünkre köti: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat és nem kevesebb, mint negyvenötször ismétli a Pentateuchus, hogy szeressük az idegent is.

Az antik népek a multba helyezik az arany korszakot, mely gondolatnak Ovidius Metamorfozisában ad kifejezést. A mozaizmus ellenben a jövőbe helyezi az emberiség megváltását. „És lészen az idők végén“.

Míg mások azt hirdetik: memento mori, addig a zsidóság hirdeti, hogy „válaszd az életet“ *memento vivere*, vagy mint a zsoltárköltő mondja: nem meghalni, hanem élni akarok.

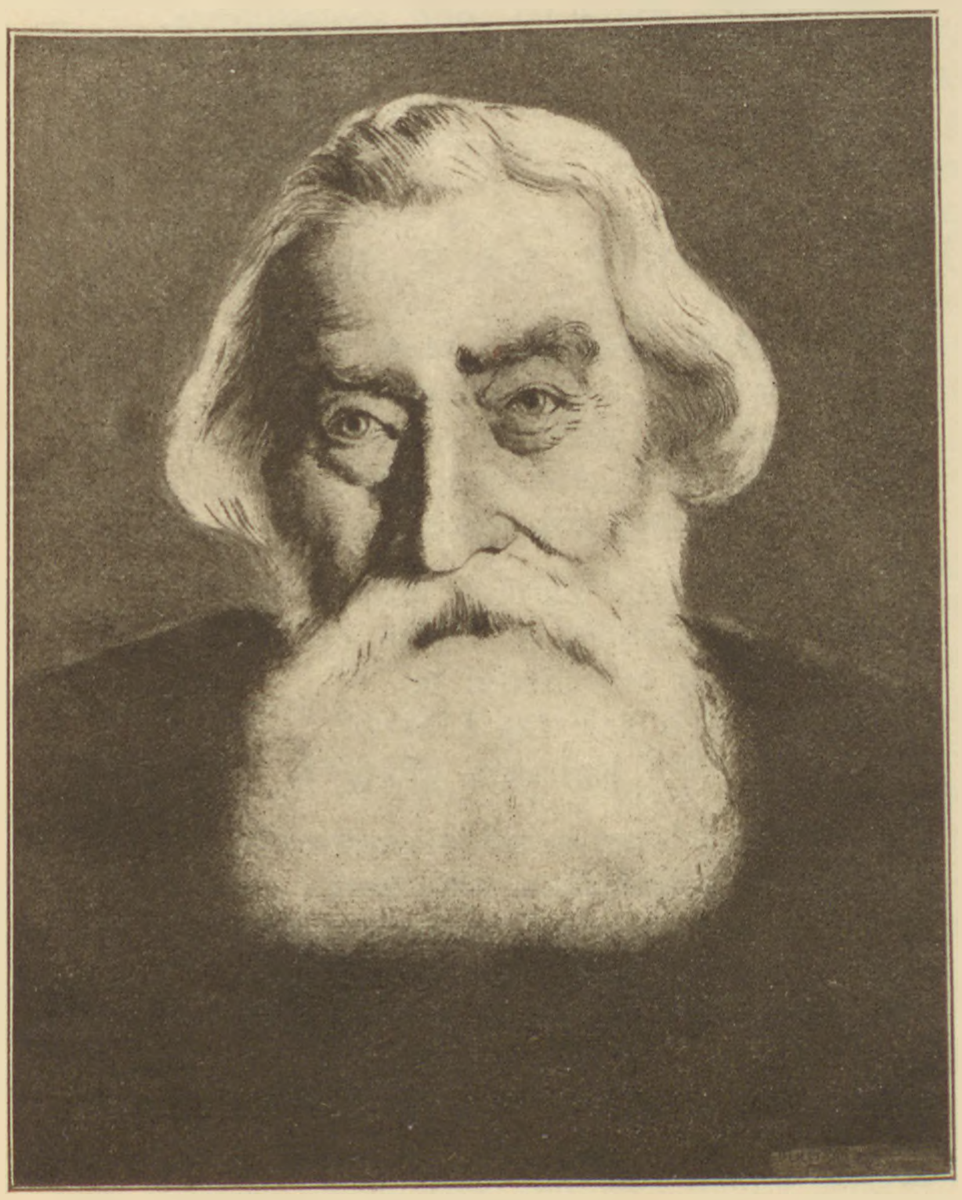
A teremtés történetnek refrénje: „és íme minden jó vala“, most is érvényes, mert a nagy világdráma szerzője maga a megszentesített jóság, az Istenség.

A világegyetem története, az Istenség tervszerű gondolata és az emberiség története az isteni világpoétának legtökéletesebb költeménye. Nem félünk mi a reményvesztett pesszimista érzülettől, az etika kristálytiszta forrása majd keresztül tör az iszapon. Ki kell kotorni az elíszaposodott medret, hogy a világkultúra folyama ismét szabadon áradozzék.

Az optimizmus mégis győzni fog. Mert nem

Struck: Alfred Kerr.

Struck: Prof. M. Lazarus.

igaz, hogy az emberiség „a természet Tantalusa, aki a Danaidák hordójával meríti a vizet“. Nem féltjük az emberiséget, különösen a zsidóságot nem.

És ha Zollschan, Nordau és Teilhaber kimutatják, hogy a zsidóság a degeneráció jegyében van és ha Byron is énekel:

„The wild dove hath her nest
The for his cave
Mankind their country
Israel but the grave“.

„A vadgalambnak van fészke, a rókának barlangja, az embereknek hazájuk, Izráelnek csak kriptája“.

Mi erre azt mondjuk: helyes. Következtetéstek a zsidóságnak ama részére vonatkoznak, kik elhagyták a zsidóság sziklaszilárd etikai alapját, akik degenerálódni akarnak, akik elvágták a kötelékeket, melyek őket a zsidósághoz fűzik, és azt akarják, hogy a népek által felszívassanak. De nem érvényes következtetéstek arra a zsidóságra, mely ugyan a kultúra magaslatán áll, de azért szigorúan ragaszkodik Izráel etikájához.

(VÉGE.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

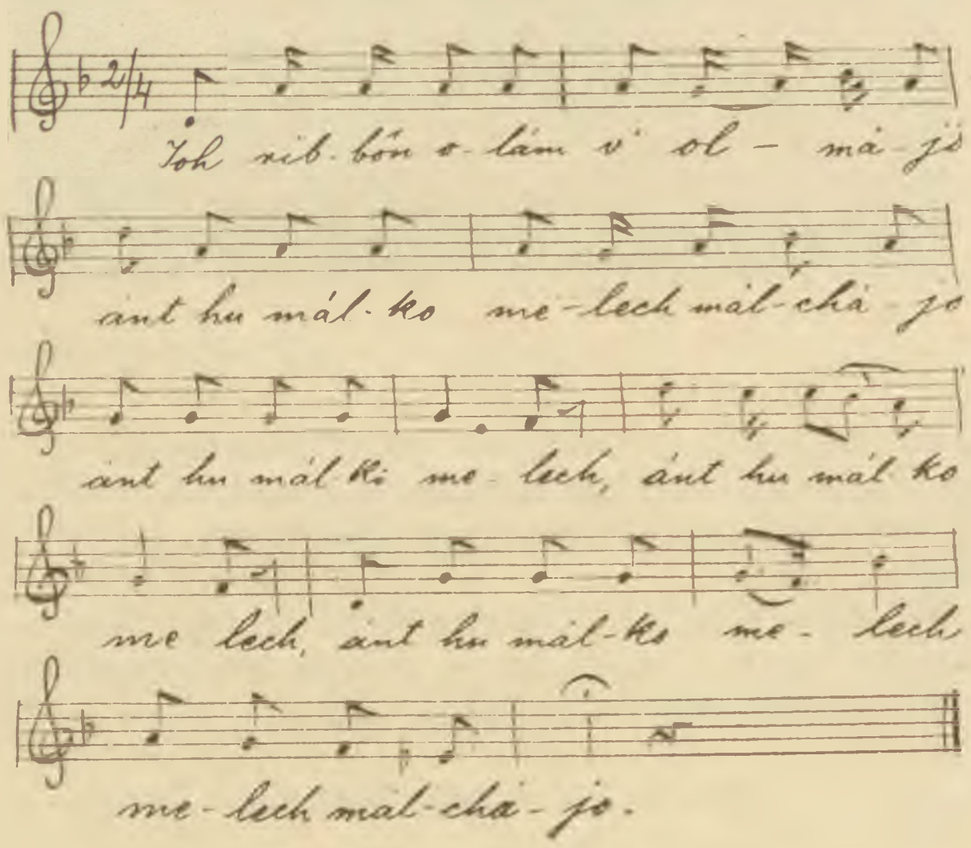
KRAUSZ JAKAB: MAGYAR ZSIDÓ SZOMBATI ÉNEKEK.

Mult és Jövőnek, amely számos nagy művészi feladata között a magyarországi zsidó műemlékekre is reátereli a figyelmet, szinte magától érthetően programmjába tartozik a magyar zsidó zenei emlékek gyűjtése is. E lapokon látjuk szemünk előtt elvonulni a kismartoni gettó életét és akik gyermekkorukban hasonló miljőben éltek, tudják, hogy ehhez az élethez szorosan hozzátartozik a zsidó zene, a szombati és ünnepi lakomáknál fel-felzendülő intim és kedves melódiák, a *zemirósz*-(énekek).

Ezeket a zsidó zenei elemeket már mindenütt gyűjtögetik, nem lesz tehát érdektelen a zemirsóz magyar specialitásait is bemutatni.

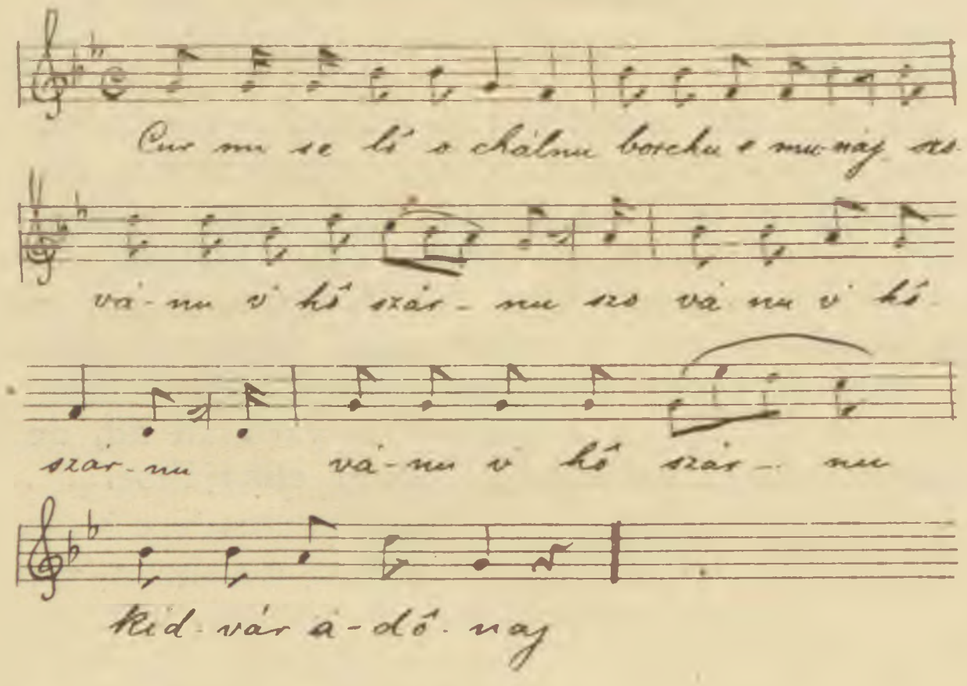
I.

Joh ribbon ólam . . .

II.

Cur miselo ochalnu . . .

RAINER MÁRIA RILKE: ESZTER.

Hét hosszú nap fésülte sok cselédje
Hajából a hamut, melyet fejére
Hintett a gyász s a bús emlékezet.
S arany napfénybe szárogatja reggel
És megszerezte tiszta fűszerekkel
Még egy napig. S a nap megérkezett,

Midőn belépett kéretlen, hivatlan,
Mint sírjából kísértő halhatatlan,
A várba, mely ijesztőn tárva áll,
Hogy szolgálói karján lépdegélvén
Meglássa tüstént azt az útja végén,
Kihez közel ha lépsz, halál.

S ki tündökölt, hogy fellángolni érzé
Fejékén fényétől a nagy rubint.
S a lelke ürje megtelt, mint edényé,
Tekintetétől egyben, és a szint
Kicsordult, nyomván e dicső erő,
A harmadik szobán át sem haladt,
Amelyben őt s a malahit falat
Zöld fény övezte. Nem hihette ő,

Hogy sok kövével íly hosszú utat tesz,
S a kő a fénytől egyre súlyosabb lesz
S félelmétől hideg. Ment, ment fakón,

S hogy már majdnem közelről látta őt,
Ki nyugton turmalín trónjába dőlt
S feltornyosult, mint dolgok, oly valón;

Szédülten fogta fel jobb szolgalánya.
És a király, hogy trónjához vivé fel,
Megérinté a kormánybot hegyével,
S ő eszméletlen benn érzett reája.

DÁVID ÉNEKEL SAUL ELÖTT.

Halld király, hárfámról mint dagad
Sok tűnő távol s mi benne szállunk,
Téveteg csillag kuszálja szálltunk,
Végre záporként a földre mállunk.
És hová e zápor ért, fakad.

Lányok nyílnak. Egykor szádra várt
Mind. Ma asszony, s engem ejt verembe.
Szűzek illatát lehelheted be,
S áll feszülten sok fiú a zárt,
Bús ajtók előtt karcsún, píhegve.

Oh, hozna vissza mindent áriám itt.
Ám a hang bódúltan támolyog,
Sok éccakád, király! az éccakáid,
Kiknek karod kábítá büszke bájit
Mi szépek voltak mind az asszonyok.

Sejtelmem tán emlékeid vezére,
De hol van oly húr, melynek halk neszére
Kéjük borúlt kacajja fölzokog.

(Kállay Miklós fordításai.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. HELLER BERNÁT: A VÁGÚJHELYI IZRAELITA REÁLISKOLA.

— 50 éves jubileuma alkalmából. —

Hazánk egyetlen zsidó középiskolája (mert hisz az orsz. rabbiképző-intézet főgimnáziuma szaktanulmányra készít elő), a vágújhelyi reáliskola, jubileumot ér. Most tekint vissza első félszázadára. Csodálatos, az iskolának keletkezése kortörténeti, egykorú eseménynek tekinthető, s mégis, jubileuma idejének meghatározásánál akkora az ingadozás, akár a honfoglalásnak és millenniumának megállapításánál. Az iskola már rég megünnepelhette volna az elemi iskolának alapítását, amelyből a reáliskola kisarjadt; ünnepelhetett volna 1900-ban, mert 1850 óta tanítanak benne reáliskolai anyagot; megünnepelhette volna, hogy 1855-ben kapott az akkori kormánytól engedélyt az elemi iskolának reáliskolává való fejlesztésére. De most már tovább nem halaszthatja jóbelét: ötven évvel ezelőtt, 1862-ben megalakult a reáliskola első osztálya.

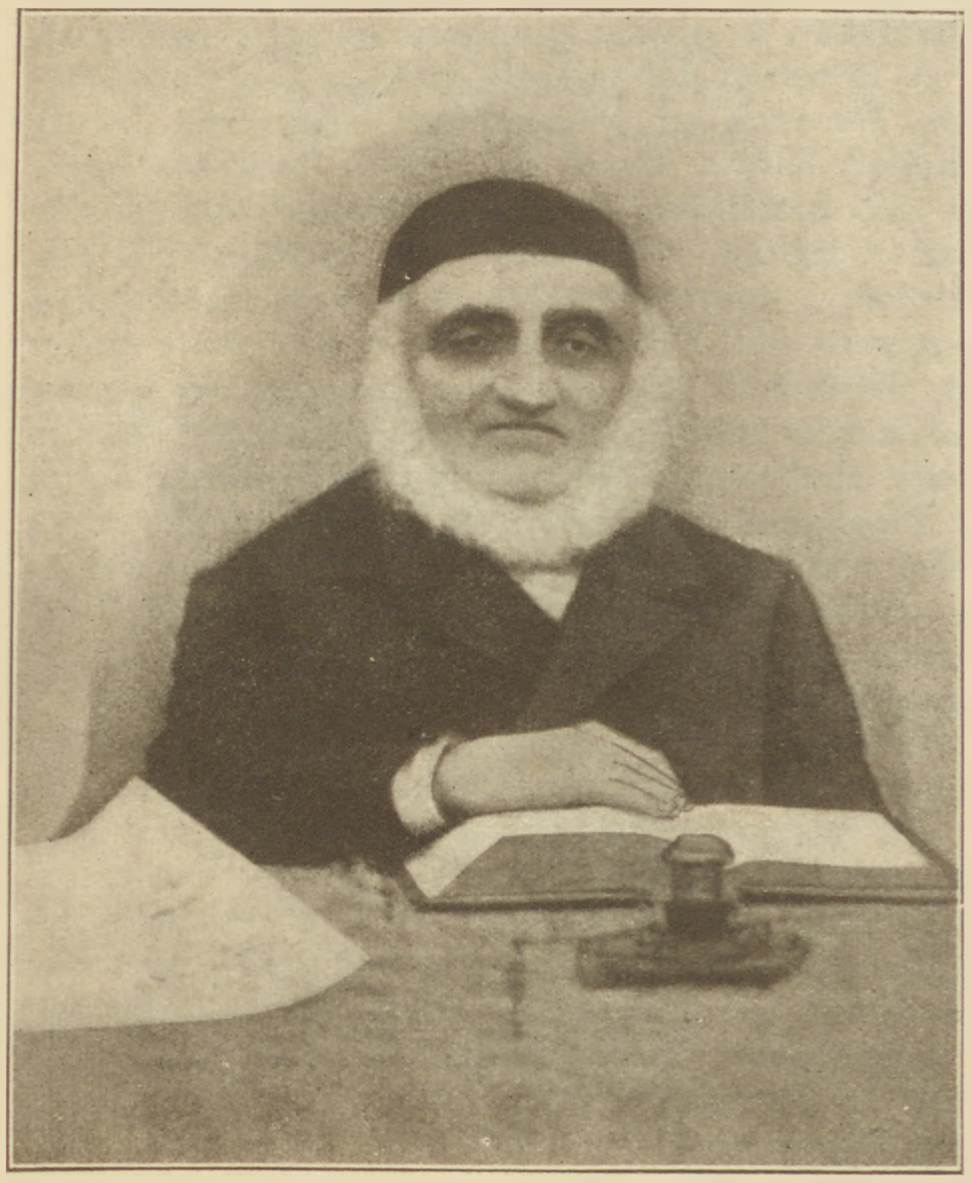
A vágújhelyi reáliskola keletkezése a magyar zsidóság kortörténetének eseménye. Jubileuma a magyar zsidóság krónikására azt a kötelességet hárítja, hogy a nálunk páratlan intézetnek történetét és törekvéseit bemutassa.

Nem tagadhatjuk meg bámulatunkat a vágujhelyi zsidó reáliskolától. Ha Jaffában támad zsidó gimnázium, szinte természetes — hisz' Jaffa valósággal Jeruzsálem kikötője; ha majnai Frankfurtban két zsidó reáliskola is alakul, nem csoda, hisz' Frankfurt a Rothschildok törzshona s az egyik ilyfajta intézet éppen rothschildi kezdeményből sarjadt ki. De hogy épp Vágújhely már egy fél évszázaddal ezelőtt reáliskolát teremtett — az bámulatot kelthet, mikor számra, vagyonra annyi más község fölülhaladja.

Ezt a felötlő jelenséget más hasonló tények teszik érthetővé. Például az orsz. tanítóképző-intézet növendékeinek szülőmegyéi közül a legnagyobb arányszámot ugyancsak Nyitra megye érte el. Az orsz. rabbiképző-intézet statisztikájában Pest mellett megint az úgynevezett tót megyék az elsők.

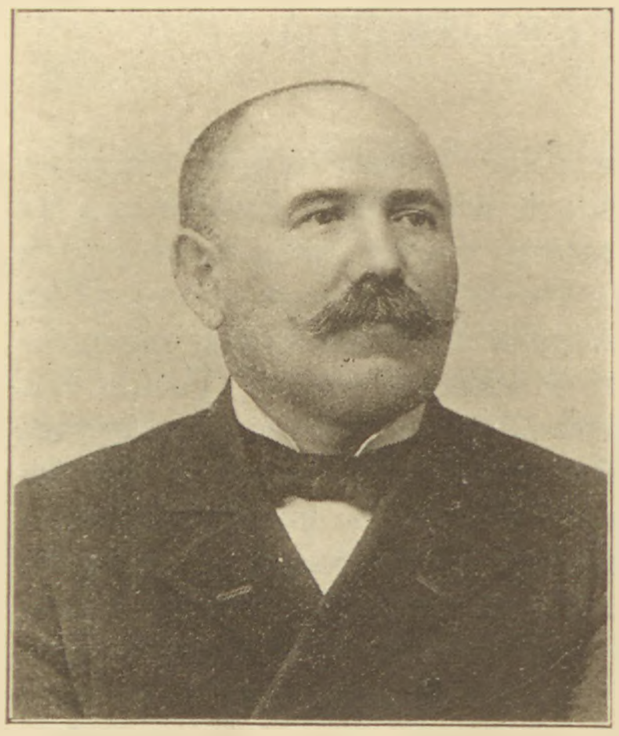
Midőn a II. József fennkölt kezdeményezésére keletkezett zsidó iskolák tünedeznek, Vágújhely, igen kevesedmagával, megőrzi a magáét. Hazánk északnyugatán a zsidóságban hevesebb művelődési vágy égett, 1858-ban 308 magyarországi zsidó iskola közül 131 található a pozsonyi közigazgatási kerületben. A szomszéd német Ausztria kultúrhatása érzik meg itten. Valóban cseh, morva, német tanítók virágoztatták föl a vágújhelyi reáliskolát, mely ma a nemzeti művelődésnek otthona, műhelye. A vágújhelyi reáliskola kettős okból indult meg németnek: hazánk nyugati részének zsidósága akkoriban általában német műveltségen nevelkedett, másrészt a reáliskolai intézményt egyenest Ausztriából vettük át.

Nevezetes: azok az átalakulások, melyeken az intézet átment, nem zsidó voltát, hanem magyar, ill. német voltát érik. A reáliskolát hazánkban az osztrák központi uralom vagy legalább is ennek törekvése szervezte. Pozsonyban egy évvel előbb volt teljes reáliskola, mint Bécsben. Gyors egymásutánban következett a soproni, verseci, pancsovai, szegedi, székesfehérvári, pesti (belvárosi), budai, zágrábi és vágújhelyi reáliskola. Ennek első tanítói németek voltak, nyelvben is, gondolkodásban is. 1877-ig, midőn először állott magyar igazgató az intézet élére, ennek kijelentése szerint német volt „tanerő, tanulóság, tanterv, tankönyv, tannyelv", az iskola vezetése és levelezése. De még az elnyomatás idején is, 1862 óta, tehát kezdettől fogva, a magyar nyelv rendes tantárgyul szerepelt a tantervben. Wiedermann Károly főigazgató elrendelte, hogy a hivatalos levelezés, az igazgatótól aláírt minden okirat magyar szövegű legyen. „Tannyelvül, tekintettel az itt megőszült és nyugdíjjogosultsággal akkor még nem bíró német tanárokra, ideiglenesen a németet tűrte." A magyar igazgató nyomban eltörölte az osztrák tantervet, a magyar nyelven kívül még a mértant tanította magyarul, az osztrák tankönyveket magyar szellemű, bár egyelőre még német nyelvű művekkel pótolta; azontúl természetesen a nyugalomba vonuló vagy meghalt tanárok helyébe csak magyarok léphetnek. Ez a magyarosodási folyamat az 1894/5.

Weisse József rabbi, az iskola első igazgatója.

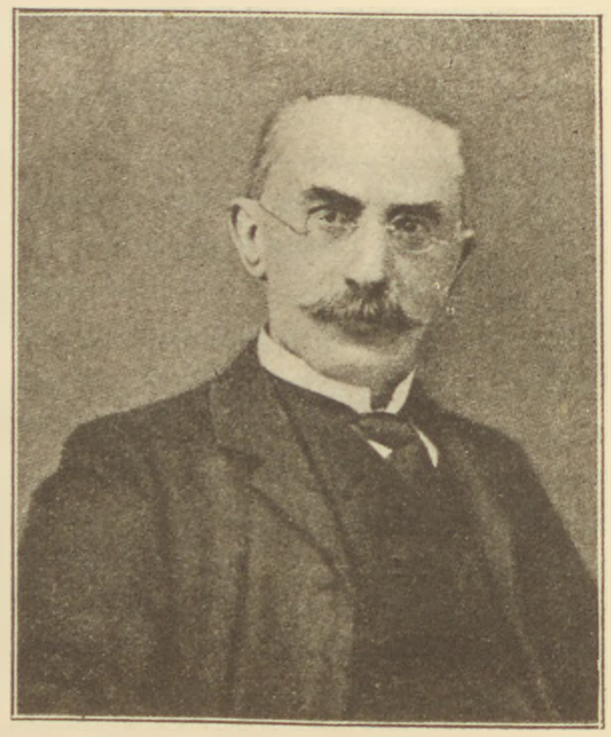
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Dr. Mahler Miksa, az iskola volt igazgatója.

Id. Tauber Lipót, jelenlegi hitközségi elnök.

Altmann Jakab, az iskola volt igazgatója.

tanévvel zárult le, amióta a hittant is magyar nyelven tanítják.

A tantervnek és a módszernek is intézeti sajátosságai a magyarral kapcsolatosak. Midőn az 1885/6. tanév folyamán a miniszter kérdést intéz az iskolához, kíván-e a maga körében valamit módosítani a Tanterven vagy az Utasításokon, a tanári testület összes javaslatai csakis a magyar nyelvbeli oktatást érintik s mind abból indulnak ki, hogy Vágújhely növendékei túlnyomóan tót vagy német anyanyelvűek. Azért az első osztályban beszédgyakorlatokat kívánnak; az első két osztályban németből magyarra fordítást; s valamennyi osztályban az olvasmányoknak németre fordítását.

A miniszter hozzájárult ezekhez a módosításokhoz. De ezek az intézkedések sem érték el az óhajtott hatást. Azért az 1886/7. tanévtől fogva az első osztályban a tanterv-kitűzte 5 óra helyett heti 6 órában, 1897/8 tól fogva pedig a III. osztályban 3 óra helyett heti 4 órában tanították a magyart. (Az 1899. új tanterv megszüntette ezeket az eltéréseket.) Ugyancsak a magyar nyelvtudás érdekében határozta el a tanári kar 1897/8-ban, hogy életbeléptet „Magyar gyakorló kört". Ehhez a főigazgató, bár önképzőkört a Rendtartás csak felső osztályokban enged, hozzájárult. Idevág még a „Rabbi Weisse József Egylet" 1901 nov. 18. határozata, mellyel a hittanban és magyarban kiváló tanulókat ösztöndíjban részesíti.

Látnivaló, mily következetesen, mily erővel fejlődött a német népiskola magyar középiskolává.

Az intézmény zsidó volta kevésbbé mutat hullámzást. Fönntartója a zsidó község. Növendékei több mint kétharmadrészükben zsidók. 1876-ig a zsidó ünnepeken kívül más pihenőnap nem volt; az évvégi vakáció zsidó újévtől a sátorosünnepek végéig terjedt. Wiedermann főigazgató érvényt szerzett az országos rendtartásnak. A hitoktatásnak heti három órát szentelnek s már a népiskolából hozott nagyobb mértékű ismeretre és gyakorlatra építik. Jelenleg mindennap, kivéve télen, a déli utáni tanítás után istentiszteleten vesznek részt az izr. tanulók, szombaton pedig ifjúsági istentiszteleten. Az 1901/2. jelentés szerint a tanári kar is jelen van az istentiszteleten; a 13. évükhöz közeledő tanulókat a hittanár bevezeti a vallásos gyakorlatba; az 1903/4. értesítő fölfegyzi: „az izr. vallású 13 éven túli tanulók kellő áhítattal vesznek részt a mindennapi reggeli istentiszteleten; az összes növendékek jelen vannak a péntek esti és a szombati ifjúsági istentiszteleten".

Föltűnő, hogy az évi értesítőkben foglalt számos közlemény és értekezés közül egyik sem vitatja meg elvileg az intézet zsidó irányzatát, sem a vallásoktatás problémáját.

*

A vágújhelyi reáliskola belső fejlődését igyekeztünk eddig vázolni; kötelességünk, hogy külső történetének nevezetesebb mozzanatait, valamint azoknak személyi tényezőit is bemutassuk.

Az intézet vezetői (igazgatói): Weisse József rabbi 1876-ig, dr. Mahler Miksa 1877—1895-ig, Altmann Jakab 1910-ig, jelenleg Mészáros Gyula. Az intézet fejlesztői: dr. Bortstieber Lajos orvos, 1867—1894-ig az iskolaszék elnöke, dr. Sonnenfeld Bernát ügyvéd, a hitközség volt elnöke és Tauber Mór jelenlegi hitközségi elnök.

A vágújhelyi reáliskola egy 1847-ben alakult népiskolából fejlődött. Első krónikásai, Frankl Ignác és dr. Mahler Miksa a reáliskola születési évéül 1862-t említik, Altmann Jakab (az 1904/5. értesítőben) okiratot tett közzé, amelyben 1855 május 5-én megengedi a (bécsi) minisztérium, hogy a vágújhelyi elemi iskola nyilvánossági joggal fölruházott alreáliskolává bővüljön. Úgy látszik, a hitközség nem élt a kibővítés jogával, csak 1862-ben, mikor az megújíttatott. Frankl Ignác, az iskola régi tanára (1858—1896) beszéli, hogy 1850 óta a IV. osztályban reáliskolai anyagot adtak elő. 1865/6-ra megnyílt a II. osztály, 1873/4-re a harmadik. Háromosztályúnak találta az 1883. XXX. törvény,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

amely négyosztályúnál kisebb reáliskolát nem tűrt. A község azon választás elé került, hogy iskoláját vagy föloszlassa, vagy kiegészítse. Akadtak, kik a föloszlatást követelték, sőt házról házra gyűjtöttek aláírást erre a valóban herostratesi vállalkozásra. De a belátás diadalmaskodott, a bőkezűség megnyilatkozott, 1884/5-re megnyílt a IV. osztály.

Ugyanakkorára Trefort Ágoston az intézetnek 1200 forintnyi évi állami segélyt biztosított, amelyet Csáky Albin éppen a kétszeresére emelt 1893-ban; a város országgyűlési képviselője, Vietorisz Miklós, oly fáklyásmenetet kapott, melyhez foghatót „még keveset látott Vágújhely". 1894 nov. 11-én fölavatták a reáliskola új épületét. 1899-ben, Wlassics Gyula minisztersége idején, az állami segélyt legalább 4000 és legfeljebb 5000 forintban szabja meg az új szerződés. Az 1906. fizetésrendezés pedig a nem állami tanárok fizetését az államiakéval egyenlővé egészítette ki. Ezzel lezárult az iskola anyagi küzködésének kora. Pedig ez a küzködés elég keservesen folyt. Kezdetben a tanítók 525 forintért heti 39 órára voltak kötelezve. Jellemző, hogy egy oly időszerű értekezés, mint „Az új középiskolai törvény és alreáltanodánk" födözet híján nem volt közölhető a törvény alkotását követő értesítőkben s nem is jelent meg. Az 1899. szerződés véget vetett a nyomorúságnak s lehetővé tette az iskolának, hogy a nem állami tanárok nyugdíjintézetébe belépjen (1894-re visszanyúló hatással).

Ámde másrészt ez a szerződés az iskolát teljesen a miniszter vezetése és a főigazgató hatósága alá rendeli; az igazgatót és a tanári testület két tanárát a hitközség javaslatára a miniszter nevezi ki. A szubvenció folytán az intézet elvesztette azt a jogát, hogy tantervét önállóan állapítsa meg, igaz, hogy ezzel a jogával addig is alig élt.

Sajátos oktatási eszményt, megkötöttségénél fogva, az iskola maga elé nem tűzhet. Kivált egy nagyobb törekvés tölti el, amely már évtizedek óta meg-megújul. 1889 március 2-án alakult a vágújhelyi magyar izr. középiskolai egyesület, amely egyik céljául azt tűzte, hogy a négyosztályú reáliskolát nyolcosztályú főreáliskolává, vagy teljes gimnáziummá fejlessze. 1902/3-ra már a hitközség képviselősége elhatározta, hogy megnyitja az V. osztályt. De a minisztérium nem hagyta jóvá ezt a határozatot, mert az anyagi megalapozást főreáliskola részére nem találta eléggé biztosnak. Ámde a teljes középiskolára irányuló vágy egyre él, egyre nyilatkozik. Az intézet, mely annyi áldozattal s oly sikerrel vívta meg a fennmaradás és fejlődés tusáját, azt a bizalmat kelti, hogy szép törekvését meg is valósítja. Első osztálya keletkezésének jubileumát legszebben úgy ünnepelhetné, ha V. osztályának, főreáliskolai tagozatának vethetné meg alapját. Kívánjuk hozzá Isten segítségét! Váljék az intézet a magyar zsidóság dicsőségére, áldásává!

SOMLYÓ ZOLTÁN: SEBEINK.

Titánok volnánk mind, ha lelkeinket
nem nyomná átkos, szörnyű félelem,
mely bekopogtat minden éjjelen;

mikor halál elé hajlunk az ágyban
s imánk, mint órjás ísteni lakat,
lezárja bennünk mind a multakat.

És minden reggel újra kiteritjük
a vágyaink' az élet asztalán,
miknek virága csipkedő csalán,

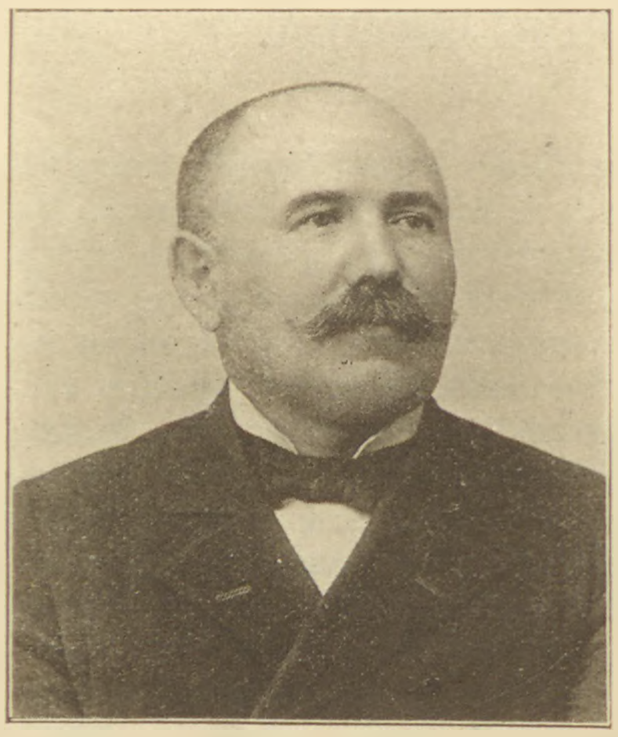
mely megújra feltépi sebeinket,
amikre balzsam sehol nem terem,
mert nyílásuk az Örök Végtelen...

Rajtuk keresztül Isten üzenetje
vigasztalásul szivárog reánk.
S csak áhítozni tud titáni szánk.

Az iskola igazgatója (Mészáros Gyula), tanári kara és a IV. osztály növendékei az elmult tanévben.

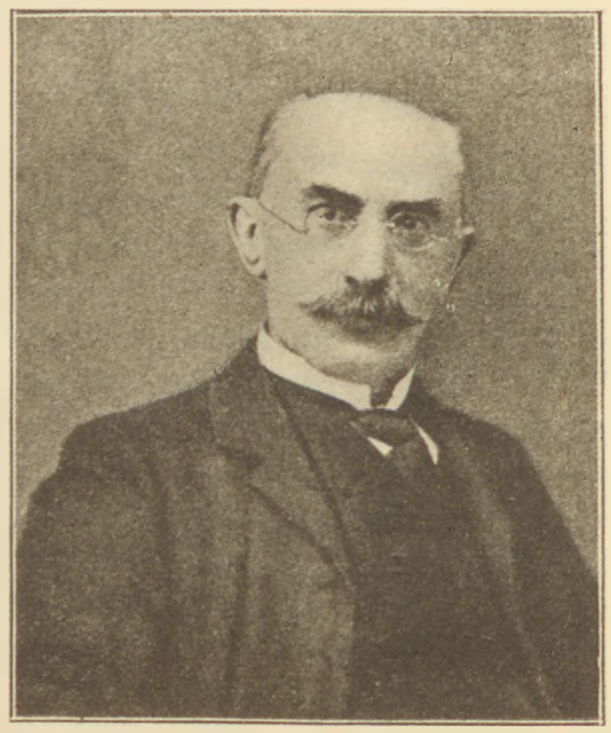
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Dr. Mahler Miksa, az iskola volt igazgatója.

Id. Tauber Lipót, jelenlegi hitközségi elnök.

Altmann Jakab, az iskola volt igazgatója.

tanévvel zárult le, amióta a hittant is magyar nyelven tanítják.

A tantervnek és a módszernek is intézeti sajátosságai a magyarral kapcsolatosak. Midőn az 1885/6. tanév folyamán a miniszter kérdést intéz az iskolához, kíván-e a maga körében valamit módosítani a Tanterven vagy az Utasításokon, a tanári testület összes javaslatai csakis a magyar nyelvbeli oktatást érintik s mind abból indulnak ki, hogy Vágújhely növendékei túlnyomóan tót vagy német anyanyelvűek. Azért az első osztályban beszédgyakorlatokat kívánnak; az első két osztályban németből magyarra fordítást; s valamennyi osztályban az olvasmányoknak németre fordítását.

A miniszter hozzájárult ezekhez a módosításokhoz. De ezek az intézkedések sem érték el az óhajtott hatást. Azért az 1886/7. tanévtől fogva az első osztályban a tanterv-kitűzte 5 óra helyett heti 6 órában, 1897/8 tól fogva pedig a III. osztályban 3 óra helyett heti 4 órában tanították a magyart. (Az 1899. új tanterv megszüntette ezeket az eltéréseket.) Ugyancsak a magyar nyelvtudás érdekében határozta el a tanári kar 1897/8-ban, hogy életbeléptet „Magyar gyakorló kört". Ehhez a főigazgató, bár önképzőkört a Rendtartás csak felső osztályokban enged, hozzájárult. Idevág még a „Rabbi Weisse József Egylet" 1901 nov. 18. határozata, mellyel a hittanban és magyarban kiváló tanulókat ösztöndíjban részesíti.

Látnivaló, míly következetesen, míly erővel fejlődött a német népiskola magyar középiskolává.

Az intézmény zsidó volta kevésbbé mutat hullámzást. Fönntartója a zsidó község. Növendékei több mint kétharmadrészükben zsidók. 1876-ig a zsidó ünnepeken kívül más pihenőnap nem volt; az évvégi vakáció zsidó újévtől a sátorosünnepek végéig terjedt. Wiedermann főigazgató érvényt szerzett az országos rendtartásnak. A hitoktatásnak heti három órát szentelnek s már a népiskolából hozott nagyobb mértékű ismeretre és gyakorlatra építik. Jelenleg mindennap, kivéve télen, a déli utáni tanítás után istentiszteleten vesznek részt az izr. tanulók, szombaton pedig ifjúsági istentiszteleten. Az 1901/2. jelentés szerint a tanári kar is jelen van az istentiszteleten; a 13. évükhöz közeledő tanulókat a hittanár bevezeti a vallásos gyakorlatba; az 1903/4. értesítő fölfegyzi: „az izr. vallású 13 éven túli tanulók kellő áhítattal vesznek részt a mindennapi reggeli istentiszteleten; az összes növendékek jelen vannak a péntek esti és a szombati ifjúsági istentiszteleten".

Föltűnő, hogy az évi értesítőkben foglalt számos közlemény és értekezés közül egyik sem vitatja meg elvileg az intézet zsidó irányzatát, sem a vallásoktatás problémáját.

*

A vágújhelyi reáliskola belső fejlődését igyekeztünk eddig vázolni; kötelességünk, hogy külső történetének nevezetesebb mozzanatait, valamint azoknak személyi tényezőit is bemutassuk.

Az intézet vezetői (igazgatói): Weisse József rabbi 1876-ig, dr. Mahler Miksa 1877—1895 ig, Altmann Jakab 1910-ig, jelenleg Mészáros Gyula. Az intézet fejlesztői: dr. Bortstieber Lajos orvos, 1867—1894-ig az iskolaszék elnöke, dr. Sonnenfeld Bernát ügyvéd, a hitközség volt elnöke és Tauber Mór jelenlegi hitközségi elnök.

A vágújhelyi reáliskola egy 1847-ben alakult népiskolából fejlődött. Első krónikásai, Frankl Ignác és dr. Mahler Miksa a reáliskola születési évéül 1862-t említik, Altmann Jakab (az 1904/5. értesítőben) okiratot tett közzé, amelyben 1855 május 5-én megengedi a (bécsi) minisztérium, hogy a vágújhelyi elemi iskola nyilvánossági joggal fölruházott alreáliskolává bővüljön. Úgy látszik, a hitközség nem élt a kibővítés jogával, csak 1862-ben, mikor az megújíttatott. Frankl Ignác, az iskola régi tanára (1858—1896) beszéli, hogy 1850 óta a IV. osztályban reáliskolai anyagot adtak elő. 1865/6-ra megnyílt a II. osztály, 1873/4-re a harmadik. Háromosztályúnak találta az 1883. XXX. törvény,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

amely négyosztályúnál kisebb reáliskolát nem tűrt. A község azon választás elé került, hogy iskoláját vagy föloszlassa, vagy kiegészitse. Akadtak, kik a föloszlatást követelték, sőt házról házra gyűjtöttek aláirást erre a valóban herostratesi vállalkozásra. De a belátás diadalmaskodott, a bőkezűség megnyilatkozott, 1884/5-re megnyilt a IV. osztály.

Ugyanakkorára Trefort Ágoston az intézetnek 1200 forintnyi évi állami segélyt biztositott, amelyet Csáky Albin éppen a kétszeresére emelt 1893-ban; a város országgyűlési képviselője, Vietorisz Miklós, oly fáklyásmenetet kapott, melyhez foghatót „még keveset látott Vágújhely". 1894 nov. 11-én fölavatták a reáliskola új épületét. 1899-ben, Wlassics Gyula minisztersége idején, az állami segélyt legalább 4000 és legfeljebb 5000 forintban szabja meg az új szerződés. Az 1906. fizetésrendezés pedig a nem állami tanárok fizetését az államiakéval egyenlővé egészitette ki. Ezzel lezárult az iskola anyagi küzködésének kora. Pedig ez a küzködés elég keservesen folyt. Kezdetben a tanitók 525 forintért heti 39 órára voltak kötelezve. Jellemző, hogy egy oly időszerű értekezés, mint „Az új középiskolai törvény és alreáltanodánk" födözet hiján nem volt közölhető a törvény alkotását követő értesitőkben s nem is jelent meg. Az 1899. szerződés véget vetett a nyomorúságnak s lehetővé tette az iskolának, hogy a nem állami tanárok nyugdijintézetébe belépjen (1894-re visszanyúló hatással).

Amde másrészt ez a szerződés az iskolát teljesen a miniszter vezetése és a főigazgató hatósága alá rendeli; az igazgatót és a tanári testület két tanárát a hitközség javaslatára a miniszter nevezi ki. A szubvenció folytán az intézet elvesztette azt a jogát, hogy tantervét önállóan állapitsa meg, igaz, hogy ezzel a jogával addig is alig élt.

Sajátos oktatási eszményt, megkötöttségénél fogva, az iskola maga elé nem tűzhet. Kivált egy nagyobb törekvés tölti el, amely már évtizedek óta meg-megújul. 1889 március 2-án alakult a vágújhelyi magyar izr. középiskolai egyesület, amely egyik céljául azt tűzte, hogy a négyosztályú reáliskolát nyolcosztályú főreáliskolává, vagy teljes gimnáziummá fejlessze. 1902/3-ra már a hitközség képviselősége elhatározta, hogy megnyitja az V. osztályt. De a minisztérium nem hagyta jóvá ezt a határozatot, mert az anyagi megalapozást főreáliskola részére nem találta eléggé biztosnak. Amde a teljes középiskolára irányuló vágy egyre él, egyre nyilatkozik. Az intézet, mely annyi áldozattal s oly sikerrel vivta meg a fennmaradás és fejlődés tusáját, azt a bizalmat kelti, hogy szép törekvését meg is valósitja. Első osztálya keletkezésének jubileumát legszebben úgy ünnepelhetné, ha V. osztályának, főreáliskolai tagozatának vethetné meg alapját. Kivánjuk hozzá Isten segitségét! Váljék az intézet a magyar zsidóság dicsőségére, áldásává!

SOMLYÓ ZOLTÁN: SEBEINK.

Titánok volnánk mind, ha lelkeinket
nem nyomná átkos, szörnyű félelem,
mely bekopogtat minden éjjelen;

mikor halál elé hajlunk az ágyban
s imánk, mint órjás isteni lakat,
lezárja bennünk mind a multakat.

És minden reggel újra kiteritjük
a vágyaink' az élet asztalán,
miknek virága csipkedő csalán,

mely megújra feltépi sebeinket,
amikre balzsam sehol nem terem,
mert nyilásuk az Örök Végtelen...

Rajtuk keresztül Isten üzenetje
vigasztalásul szivárog reánk.
S csak áhitozni tud titáni szánk.

Az iskola igazgatója (Mészáros Gyula), tanári kara és a IV. osztály növendékei az elmult tanévben.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MAGYAR ZSIDÓ KÖLTŐKBŐL

TURÓCZI JÓZSEF: EGY A MI ÉLETÜNK A RÉT FÜVÉVEL . . .

Egy a mi életünk a rét füvével,
Mely megfakultan őszi fény után hal:
Úgy hullok majd eléd egy őszi éjjel,
Álomtalan, halk hangszerem dalával.

Mi vagyok én, sötétben elhaló vágy?
Dal, mely tört ritmusával ködbe lankad!
Uram, ki ifjú dal, fuvolahang vagy,
Vidd távol tengerekre búm hajóját!

Itt hagysz romok között sok éjszakádon,
Hol néma mind a tárgy, szorong a mélység,
Hogy félve hallgatom szivem verését
S az arcom unt acéltükörbe' látom.

Csak egyszer tárd nekem ki mély csodáid,
Tölts serlegembe bort a nyár szívében;
Úgy hulljak majd eléd az őszi éjben . . .
Nem visz talán már messze út odáig.

SOMLYÓ ZOLTÁN: ÉS ÍGY TELNEK LE NAPJAIM . . .

Ó, meddig, meddig léssz velem,
könnyek hajója: bánat?
— A végtelenbe mész velem!
(Így válaszol a bánat.)

És bölcsességed mit akar
sebes szívemmel, Isten?
— Hogy enyhüljön, míg hit takar!
(Így válaszol az Isten.)

És így telnek le napjaim,
íly szörnyű párbeszédben.
És egyre forróbb lesz a kín
s mind távolabb az éden.

S a bánat sötét fejemen,
mint gyászkoszorú, éget.
S én mégis féltve őrizem
ez Istenadta éket.

PETERDI ANDOR: A MI SZOBRUNK.

Én megálmodtam egy rossz éjszakán,
A zsidók szobrát egy magas hegyen.
Kővé vált könnyekből faragta ki
Egy nomádlelkű idegen.

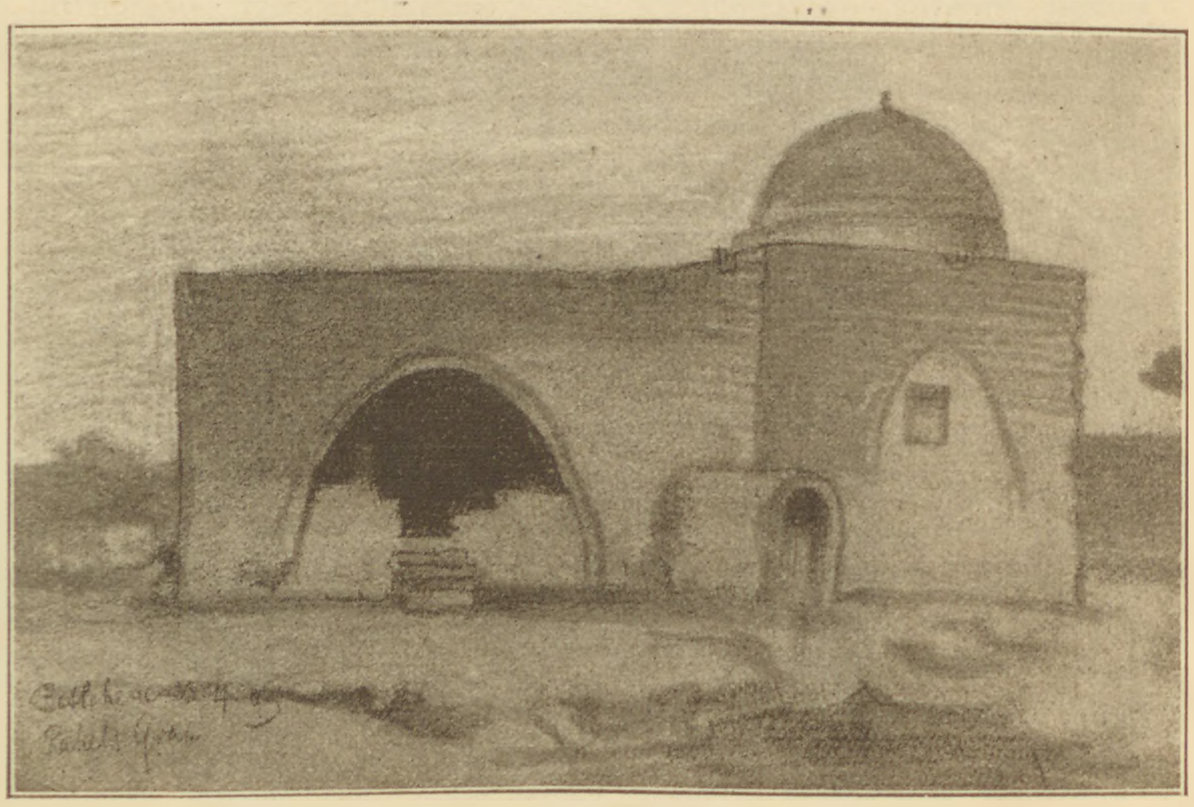
A nagy mű rémítő talapzatáról
Valami írás sikoltott felém,
Amely szólt gyászról és földönfutásról,
S ez nem volt mese, költemény.

A szobor fölött síró felhők szálltak,
Körötte meg hervadtak a mezők,
S a világból mintha csak üzentek volna
Hozzá a zsidó temetők.

Új temetők máról holnapra keltek,
Mikben nedvesek még a friss sirok,
Mert véresek még a távoli tájak
S pusztít még embert a gyilok.

S a szobor áldón tárja ki két karját
S mintha úgy megnyúlnának a karok,
Hogy átölelhetik az egész világon
Minden szenvedő alakot.

A mi szobrunk a fájdalomból épült,
A könny, a vér, bú megkövesedett.
S úgy álmodtam, hogy sír, sír, sír a szobor
A gonosz világ felett.

Struck: Ráchel sírja.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. FÜRST ALADÁR: EGY MAGYAR GETTÓ. — A GETTÓ ÉLETE.

Röviden végigmentünk a zsidó élet egyik főmesgyéjén, az évi kalendáriumon. Láttuk, hogy a zsidó nép megszentelt napjai az utcában jóformán családi ünnepekké zsugorodnak és tömörülnek, hogy másfelől a családi események — mint a templomnál említettük — községi közügyekké tágulnak, melyeknek örömteljes, vagy búbánatos résztvevője mind az egész utca. Ám ne felejtsük, hogy a zsidó vallás eredetileg egy nép vallása volt abban az értelemben, melyben az újkori folklore tudománya veszi. A zsidó néplélek szintén a szokásoknak, felfogásoknak, mondhatnók babonának egész raját fűzte az élet legjelentékenyebb megnyilvánulásaihoz, melyekben az aggódó és hívő, a földöntúli erőket félő és őket megnyerni óhajtó ősemberi vallás és hit sokféleképen megnyilatkozik. Csakhogy ez a néplélek sohasem szigetelődött el teljesen a szomszéd népek és kultúrák behatásától. Azért a születés, házasságkötés, halálozás körüli szertartásokat és szokásokat sem tarthatjuk autochton zsidóknak, akármilyen nimbusszal is övezi őket a gettó egyszerű lakója. Utóvégre kétségtelen, hogy más a körülmetélés szertartása, mint a keresztelő, más a barmicvó, mint a konfirmáció,[1] és midőn betegség esetén templomba gyűl a nép, vagy nagyobb baj, veszély idején Mram As körülkerített sírjához siet a község: mindebben hamisítatlan zsidó istenhit nyilatkozik. De azért bizonyára ismer mindenki, ki kisebb községből származott, egy csomó népiesnek mondható, sokszor kabbalisztikus ízű szokást és intézkedést, melyet betegágyas asszonynál, lakzinál, betegeknél, temetések körül országszerte el nem mulasztanának, éppúgy amint pl. a különböző ünnepek menüjére vonatkozólag is sok a népies szokás és tradíció.[2] Zsidó jellegük mindössze csak annyiban van, amennyiben százados hagyomány megszentelte őket és amennyiben a községi tagoknak alkalmat adnak jó sok „funkcióra", melyeken nő és férfiú, gazdag és szegény, barát és idegen egyforma pontossággal és fontoskodással megjelenik.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a közönséget henye kíváncsiság vagy önző célzatú érdeklődés vezeti csak egymáshoz. Mert — hogy a gettóbeli életnek szerintem legjellemzőbb sajátságára térjek, az emberek itt nemcsak egymásmellett és egymással éltek szükségszerűen, hanem egymásért is élnek, a legszebb etikai közösségben. Itt valóságban az emberszeretet vallásává lett a zsidó élet. A régi községi szervezeteknek legnemesebb termékeit ép ezért, a különféle egyletekben úgynevezett chevrákban látom, melyeknek száma Kismartonban légió. Működésükben támogatja őket a sok kisebb-nagyobb alapítvány, melyeknek 200,000 K értéket meghaladó hosszú sorozatát egy külön hattagú „kerem-kajemesz" gondnokság kezeli. Elődeink pénzviszonyaira jellemzők azok a 100 frtos alapítványok, melyeknek kamatait 10 talmudtudós vagy özvegy asszony között kellett kiosztani. Az egyik chevrának ezernél több 10 frtos „emlékalapítványa" van. Ezekből futja az évenkénti halotti mécsesre, a halotti ima mondatásra és azonkívül tekintélyes összeg jut belőle a szegényeknek is. Van alapítvány, mely a széderestére az egész szegényházat ellátja borral, egy másik borkereskedő-cég mindenfajta alkalmazottjának szombati kiddusszükségletéről gondoskodik. Van ösztöndíjalap (1854-ből), mely a magyar nyelvben jó előmenetelű tanulót jutalmazza, egy másik a zsidó tanulmányokkal is foglalkozó középiskolai diákot akarja kitüntetni.

Némely egylet ma már csak alapjaiból él, így az érdekes történetű „Sóchré tov". Mikor a községek még katonákat állítottak, illetőleg vásárolhattak, akkor az ifjúság összeadta erre a célra filléreit és sorsjegyeket vásárolt. Éppen az alkotmányos idők elején azután kihúzták az egyiket szép nyereménynyel: azóta minden helybeli közkatona bevonulásakor 20 K zsebpénzt kap, az obsitosnak pedig jár 200 K, hogy avval valami foglalkozáshoz kezdhessen. Vannak kiházasítási alapok, van komaegylet, van egy régebben „csibe-chevrának" nevezett egylet, mely a betegágyas asszonynak friss csirkehúslevest szerzett, mindezek ma az újjászervezett nőegyletbe olvadtak, mely nemcsak rendes teendőjét végzi el, hanem varrónőket, ápolónőket képeztet ki, fűtőanyaggal, burgonyával, lakbérpótlékkal szolgál a szegény népnek, fürösztetí az iskolásgyermekeket stb.

Hogy ezek mellett a gyermekek, ifjak és felnőttek taníttatását célzó talmud-tóra kultúregyletek, a templom szükségleteiről gondoskodó kultuszegyletek és végül a zsidó közjótékonyság alapvető formái, a szegényeket, betegeket, gyászolókat támogató humanitárius egyletek is fényesen vannak képviselve, csak természetes. A „Malbis Arumim" már 1737-ben írja meg „alapszabályait" olyan preciz gondossággal és művészi kivitelben, hogy a tavalyi drezdai kiállításban feltűnést keltett. Chanukkákor 12 fiút ruháztatott fel nem uniformisos öltözetben, ellenben kötelezte őket, hogy lehetőleg mindennap megjelenjenek a templomban és az előimádkozónak a befejező himnusz elrecitálásánál szekundáljanak. A „Nichum Avélim" egylet pedig az 1832. kolerajárvány idején egy intézményt létesít, melyhez hasonlót Lazarus: „Ethik des Judentums" (39. l.) Berlinből említ, mint a közjótékonyság művészeté-

[1] Külön említést érdemel egy Hildesheimer-meghonosította szép familiáris szokás: a brésisz-szude. Mikor a kis iskolásfiú befejezte bibliatanulmányainak első könyvét, akkor a boldog apa nagy lakzit csapott házában, bőkezűen megajándékozván a tanítómestert, úgyszintén különsütésű ajándékokkal az osztálytársakat.

[2] Kitűnő könyvében („Sitten und Gebräuche" — Székesfehérvár, 1 K) a teljesség kedvéért ezekkel is foglalkozik a szerző. A közelebbiek iránt érdeklődőket e műre utaljuk. (P. J.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

nek a példáját. A halottnak hozzátartozói tudvalevőleg a gyászhétben tartózkodnak minden foglalkozástól, kenyérkeresettől. Azért meg van állapitva, hogy minden hátramaradt férfiú, nő vagy gyermek mennyit kapjon az egylet pénztárából. A megfelelő összeget minden halottasházhoz el is viszik kivétel nélkül, még pedig nyitható perselyben és csupa aprópénzben. De hoznak melléje egy érdekes külsejü zárt perselyt is, mely sohasem üres: olyan formája van, mint némely régi divatú sirboltoknak, melyeket nagyjámbor rabbik sirja fölé szoktak emelni. A persely felirása felvilágositja az embert arról, hogy a gazdag ember ebbe a perselybe dobja bele a másiknak a tartalmát, a szegényebbje megtarthatja magának a küldött pénzt és soha senki nem tudja ellenőrizni, ki vett és ki adott.

Minden egyletek élén halad itt is a par excellence szentegyletnek nevezett halottas-egylet. „Ez a legigazibb jótékonyság" — mondják bölcseink, mert a halottól semmiféle viszontszolgálatot nem várhatni. Nem is a pénzbeli hozzájárulás, a névleges tagság számit ebben az egyesülésben,[1] hanem a sokkal becsesebb emberi erő, az aktiv munka. Pipogyaembernek tartják azt a chevratagot, aki nem siet első hivásra a haldokló ágyához, aki visszaretten, mikor a halott körül, a virrasztásnál, mosdatásnál, a deszkasir összeállitásánál közre kell működnie. Azért is kell rá háromévi „melacseság"-gal (melacse a szlávból = inas) készülni! De mekkora tisztség, kitüntetés az aztán, mikor a 3 legügybuzgóbb, legtevékenyebb tagot megválasztják „gabbé"-nak. Nézzük csak, hogy megy végbe az ilyen választás! A tagok teljes névsorából sorshúzás útján előkerül 5 „bórrer" (választó) és 2 pótválasztó. Az első három egy-egy jelöltet „ad fel", azaz kandidál, a jelölt azonban nem lehet sem rokona, sem főnöke. A többi választó golyókkal titkon igennel vagy nemmel szavaz, a megválasztottat „óle"-val (kijött) üdvözlik. Ime a legmodernebb általános, titkos választójognak indirekt úton való érvényesitése: minden kortesfogás ki van zárva, a legcsekélyebb visszaélés megsemmisiti a választást. Követésre méltó, szép szokás, hogy mintegy a választást szentesitendő, a lelépő és az új előljáróság egy meghatározott napon megjelenik az istenházában és szigorú sorrendben a tóra elé járul. Befejezésül a rabbi az alkalomhoz mért beszédben kötelességeikre figyelmezteti őket. Ezekért az egyleti beszédekért — mert több chevránák van meg ez az előjoga — alapszabályszerűen egy arany jár a szónoknak, minden egyéb szónoklat után drága ezüstkancsóból finom bort ajánlanak fel a rabbinak.

Nagy nap virrad a chevrára, az egész községre, ha minden szökőévben megtartják a hires kismartoni „chevra-szudét", a tagfelvétellel egybekötött ünnepi lakomát. A purim hetét követő hétfőn van a szabályszerinti ideje: az adari vigság, a purimi mámor hangulata még benne van az emberekben és a zsidó is szeretné magát egyszer alaposan kimulatni. Előttevaló nap már megtartják az úgynevezett borkóstolót. Egy hivatalos bizottság végigjárja a pincéket és kellő szakértelemmel kiválogatja a borok legjavát, melyet másnap furcsa diszmenetben visznek fel a lakoma szinhelyére, a bész-hamedresbe. Nagy társzekéren négy ló óriás hordót cipel — igaz, hogy üres, csak a szomjas garat ihatnékjának a jelképe —, mögötte szerényen meghúzódik egy kis félakós: ennyit fog a tisztelt corona előreláthatóan elfogyasztani. Mint fedeleskocsit az ernyője, az egyenlőtlen hordópárt békésen befödi a lakodalmas mennyezet, a kocsi oldalait pedig a halotti szinekben, fehér-fekete zászlócskák, ásó és kapa és más szertartási tárgyak diszitik. Mellette mint diszkiséret a kis chevrainasok szalvétás serege gyalogol. A bakon, a kocsis mellett azonban ime ijesztő maszkban, övig érő ősz szakállal Mors imperator maga trónol — a halottasruhájába öltözött liberer úr önagysága! Mintha valami Hogarth-kép elevenedett volna meg, úgy vonul a groteszk csoport a község hűhójától, a veteránusok zenéjétől kisérve végig az utcán . . .

Fenn a helyiség előtt már akkor ott hevernek lepedőkben, improvizált koporsókban, mosdatódeszkán a nap áldozatai, az újonnan felvett tagok és melácsék, kiket mindenféle furcsa, hátborzongató ceremóniák között alaposan leszoktattak a borzadásról. Miután a „jámbor asszonyoknak", az esetleg gyászolóknak és a rabbinak elküldték a szokásos savanyúhalat és tortát, a férfinép nekiül a terített asztaloknak, melyeken máskor szent foliánsok lött görnyedtek. Tulajdonképen kétszer terítenek: először a régi tisztviselők tesznek ki magukért, estefelé aztán az új gárda lép szolgálatba, mig éjfélkor az elmaradhatatlan krampampuli elveszi az egésznek utolsó ízét. Hivatásos szónoklat nincs az ebéd fölött, a rabbi nem is szokott ott lenni, nehogy valamelyik felhevült hive felől esetleges sértés érhesse, ellenben régi szokás szerint minden alkalommal felolvasásra kerül egynéhány „tekónó" (alapszabályszerü intézkedés) a chevra régi könyveiből.

Ezekbe a különféle egyleti „tekónókba" kellene bepillantanunk és elmélyednünk, ha az igazi gettózsidó képét meg akarnók eleveniteni: mi volt a felfogása az emberszeretetről, a kölcsönös megbecsülésről, a szegények érzékenységének tiszteletben tartásáról, a férfiúi kötelességtudásról és jellembeli egyenességről, az egyenlőségről és testvériségről. Ez az aprólékos, a legkisebb részletekre kiterjeszkedő, de erélyes és mélyreható köznevelés alakitotta ki a gettóbeli zsidónak és embernek egyéniségét, melyet éppenséggel nem kell restelnünk. Hiszen a zsidóság legdrágább kincseit a gettóban bástyázták körül és óvták meg számunkra.

[1] Le is szállitották az évi tagdíjat a minimumra (60 fill); megokolása pedig: mert előfordult, hogy a gazdagok a chevra-szude alkalmával aranyakkal fizettek és evvel tüntettek.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

1. R. Isak Jeruzsálemi (Maharam Asch idejében kismartoni dájan) ohellel ellátott sirköve.

3. Maharam Asch bekeritett sirköve.

2. Két markirozott sirkö. (Két kéz = kohenita; oroszlán = Jehuda (Leb).

4. R. Majer Austerlitz és nejének együttes sirköve a levitajelvénnyel.

Sírkövek a kismartoni temetőből.

MELLÉKLET 00

WOLF SÁNDOR:
A KISMARTONI GETTÓ MŰVÉSZETE
CÍMŰ CIKKÉHEZ.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

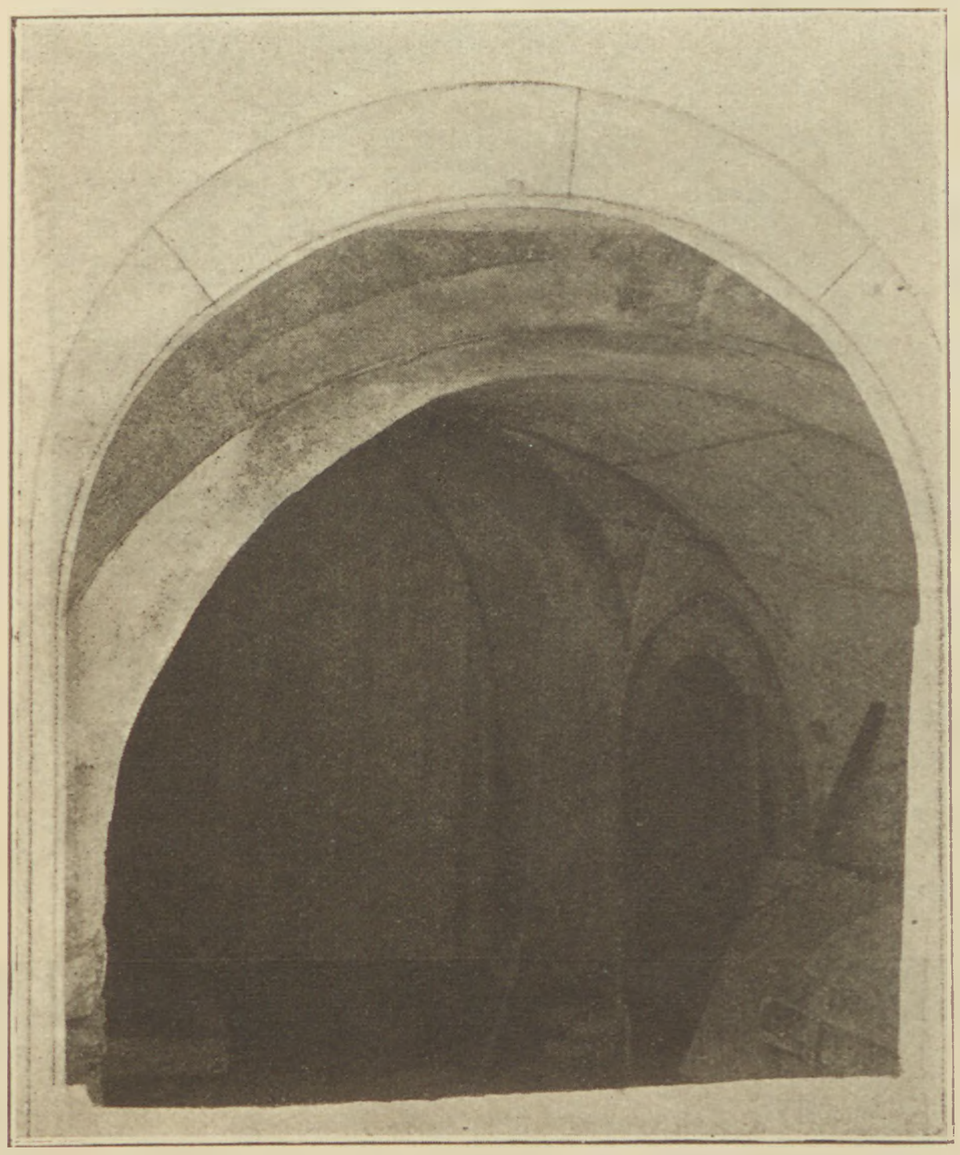
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

WOLF SÁNDOR: A KISMARTONI GETTÓ MŰVÉSZETE.

Hogy a zsidóságnál minden korban megvolt az érzék a művészet és műipar iránt és hogy ez az érzéke a gettó zárt levegőjében is dús gyümölcsöt hajtott, — azt manapság alig kell bővebben bizonyítani. Múzeumok, társaságok és speciális folyóiratok gyűjtik és konzerválják az elmult korok zsidó műérzékének értékes maradványait. A németországi „Gesellschaft zur Erforschung jüdischer Kunstdenkmäler“ rövid idő alatt bámulatos eredményeket tudott elérni, és most nincs más hátra, mint hogy mi magyar zsidók is hozzájáruljunk e kultúrhistóriai fontosságú munkához a *magyarországi* zsidó műkincsek felkutatásával, ismertetésével és megóvásával.

A magam részéről ezúttal vázlatát óhajtom adni a kismartoni gettó művészetének, amely részint a régi házak építésében és ornamentikájában, részint egyéb zsinagógiai és házi tárgyak konstrukciójában és díszítésében figyelhető meg.

A kismartoni zsidó épületek három építési korszaknak köszönik keletkezésüket. Az első időszakban keletkeztek a Kismarton sz. kir. városban levő házak, amelyekből a zsidókat a XVII. század közepén kiűzték. E házak a XV. század közepétől a XVII. század közepéig terjedő időben épülhettek. Egyszerű, szerény, kis földszintes és emeletes épületek, amelyek a bennük lakó zsidók nagy szegénységére vallanak (l. 5. ábrát). A házak külseje dísztelen, minden érdekes architektonikus részlettől ment; legfeljebb az érdekes erkélytámaszok, melyek nyersen kidolgozott állatfejeket ábrázolnak (l. 11. ábrát) s a házak belsejében levő alacsony laposboltozatok érdemelnek említést (l. 6. ábrát).

6. Egy 15—17. századb. gettóház lapos boltozata. (Állítólag templombejárat.)

5. Klaber Gyula: Egy gettóbeli ház belseje.

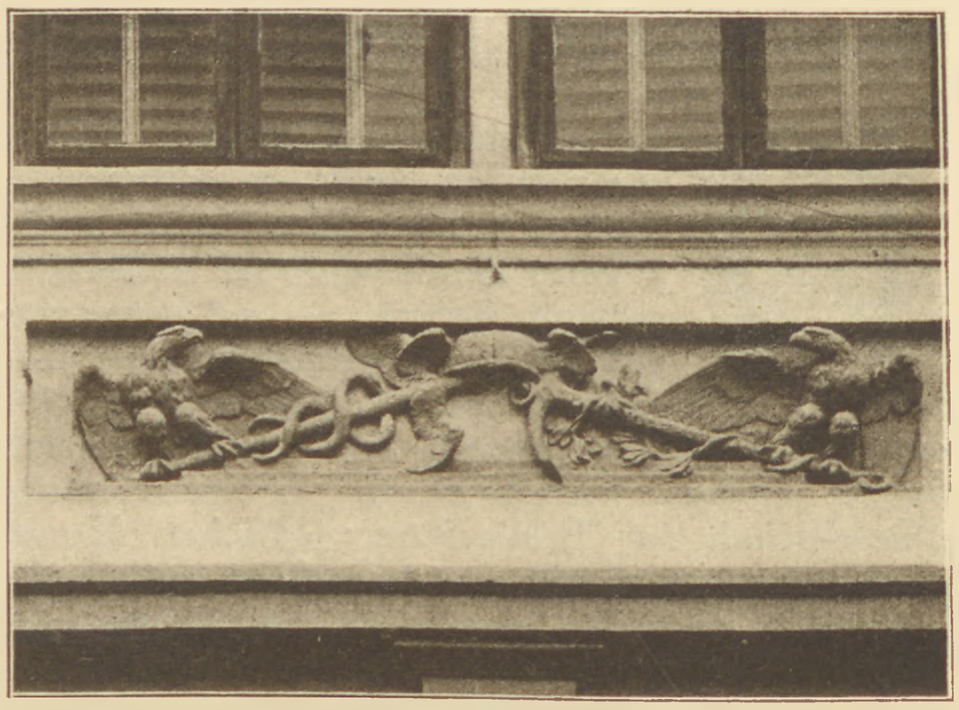
A mai zsidónegyed házai, úgyszintén a határos, ugyan más politikai község területén fekvő, de az 1830-as évek óta ugyancsak zsidók-lakta házak a második építési szakban, a XVII. század végétől a XVIII. század elejéig keletkeztek. Jóllehet e házak külseje is minden díszlet híján van, belsejükben nagyobbára elég vonzó részleteket mutatnak. (Mult és Jövő IV., 159., 160. old., V., 201. old.) Ez építésmód híven tükrözi vissza az akkori zsidók egész életmódját: kifelé szerényen és igénytelenül lépnek fel, ha azonban családjuk körébe jutnak, felélednek, és azon vannak, hogy otthonukat minél szebbé és kellemesebbé tegyék.

A szűk hely dacára minden háznak van egy épített szukóhja (ünnepi sátor), amelynek tetejét a sátorosünnepek alatt fel lehetett emelni és

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

7. Ablakdiszités a Wertheimer-féle házon (a).

9. Ablakdiszités a Wertheimer-féle házon (b).

lombbal helyettesiteni. A szükös lakásviszonyokra való tekintettel a szukóh az évnek többi részében éléskamrául szolgált.

Tudvalevő, hogy a XIX. század elejéig Kismartonban csak azon zsidók köthettek házasságot, akik itt házbirtokot tudtak felmutatni; ezért sokszor egy és ugyanazon háznak minden szobája vagy házrésze telekkönyvileg más-más tulajdonosé volt, a szukóh azonban valamennyi résztulajdonos közös használatára szolgált és közös birtokát képezte.

8. Empire alkovosszoba egy lakóházban.

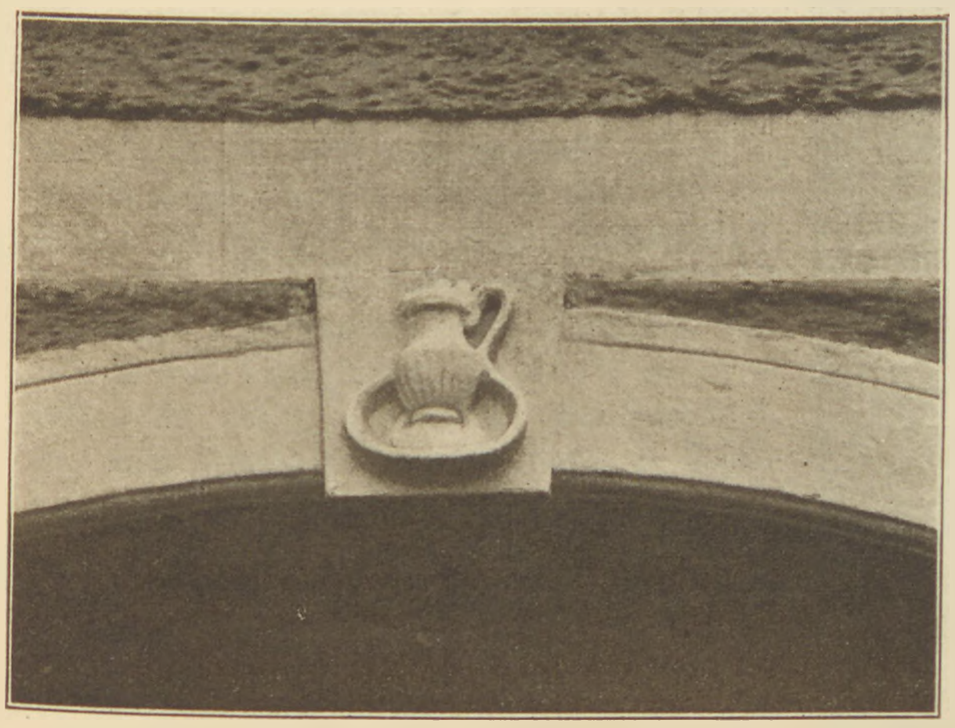
A szobák tetejében az akkori kor épitésmódjához képest keresztboltozatokat látunk; néhol csinos egyszerü stukkplafonddal ékesitve (l. 15. ábra).

Különösen bájosak a kicsi, szük udvarok, ahonnan oszlopokon nyugvó, boltozattal fedett lépcsőfeljáratokon jutunk a lépcsőház stilusának megfelelő keskeny folyosóra, amely a lakásba vezet (l. 13. és 14. ábrát és Mult és Jövő IV., 162., 163. old.). A szóbanforgó udvar- és lépcsőberendezési mód nem specifikusan zsidó jellegü, hiszen ugyanezt az akkori keresztény épitkezéseknél is megtaláljuk. A kismartoni járásban elterjedt ezen loggiaszerü épitkezések valószinüleg olasz kőmüvesek munkájára vezetendők vissza, akik Kismartonban vagy a közeli kőbányákban, pl. Szentmargitbányán stb., ahonnan Bécs városának számos palotájához vagy kőszobormüvéhez szállitották az anyagot, találtak állandó foglalkozást.

Mig azonban a keresztény épitkezéseknél külső diszitéseket is találunk, addig a zsidó épületek kevés kivétellel, mint a Beth Hamidrasba vezető lépcsőfeljárat és egyes szép erkélyek, külsőleg egészen disztelenek. Csak az egyes házkapuk felett kőből kifaragott mosdómedence és korsó, a leviták jelvénye kölcsönöz némi változatosságot a házak látképének (l. 10. ábát).

Az emlitett zsidó épületektől már külsőleg is elüt a Wertheimer Sámson, hires udvari faktor (szül. 1658-ban, meghalt 1724-ben) épitette úriház. Külseje

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

10. Egy kapubejárat feletti levitajelvény.

11. Egy 15—17. századbeli gettóház erkélytámasza.

12. A 15—17. századbeli gettónak egy utcája.

13. Loggiaszerű lépcsőfeljárat (a).

14. Loggiaszerű lépcsőfeljárat (b).

MELLÉKLET WOLF SÁNDOR: A KISMARTONI GETTÓ MŰVÉSZETE CÍMŰ CIKKÉHEZ.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

sűrűbben tagozódott, az ablak- és kapukeretek számos csinos építészeti részletet mutatnak, amelyeket ugyan későbbi kor munkájának kell tekintenünk (l. a 7. és 9. ábrát, kapu-, ablak- díszítés, erkély). Ez épület belsejében keresztboltozattal, valamint méternyi vastagságú falakkal találkozunk; az emeleten látjuk a házi templomot (l. Mult és Jövő 407., 161. old.), amely az ajtó vasalása és más részletek után ítélve a XIX. század elején renováltatott.

A harmadik építési időszak a XIX. század 30-as éveibe esik. Empireszerű épületek létesülnek; a zsinagóga, úgyszintén a Hitschmanné ábrázolta (Mult és Jövő V. szám, 199. oldal alsó kép) lakóház is ezidőtájt épült. Az utóbbiban néhány csinos részlet ötlik szemünkbe, pl. egy alkóvos-szoba a Biedermeier-korszakot jellemző falfestéssel (l. 8. és 16. ábrát). Ámbátor – nem tekintve a mór-zsidó művészetet Spanyolországban — több körülmény folyományaképen a számüzetés (diaspora) kezdetétől fogva alig beszélhetünk specifikus zsidó művészeti irányról, egyrészt mert a többség nagy szegénysége fényes, profán épületek emelésére irányuló vágy kerekedését meg nem engedte, másrészről mert faji és vallási sajátosságuknál fogva a zsidók dómszerű kultuszépületekért nem tudtak felhevülni; mégis el kell ismerni a zsidók ama törekvését, hogy otthonukat és mindenekelőtt templomukat olyannyira széppé igyekeztek alakítani, hogy ez valóban esztétikai érzésüknek becsületére válik.

A zsidó első sorban a „menyasszony“, a szombat ünnepi fogadására az ú. n. sabbosszobát díszítette ki. A vakító fehér abrosszal terített asztalon kívül, amelyen égő gyertyák állottak, volt a szobában legtöbbször egy 5—7 karú függőlámpa, amelynek csúcsain az olajos kanócok égtek, ahonnan vékony rézcsövecske vezetett az alatta lógó tálacskába, hogy a kifutó olaj oda befolyhasson (l. 20. ábrát). Egy, a fűrésznek nevezett fogasrúd, amelynek felső végén sokszor galamb díszelgett (a salamoni jelkép szerint a galamb ábrázolja Izráelt) szolgált arra, hogy a lámpa felhúzható avagy leereszthető legyen.

A Wertheimer idejéből származó templomban egy vörösrézlámpa lóg (l. 25. ábrát), ugyanott van a 26. ábra szerinti chanuka-mécses (menorah), amely valószínűleg ugyanez időből való. A kidus-serleget, amellyel szombaton és ünnepnapon áldást mondottak, sok családban, igen szép példányokban találjuk (l. 23., 24. és 27. ábrát). A renesszánsz-

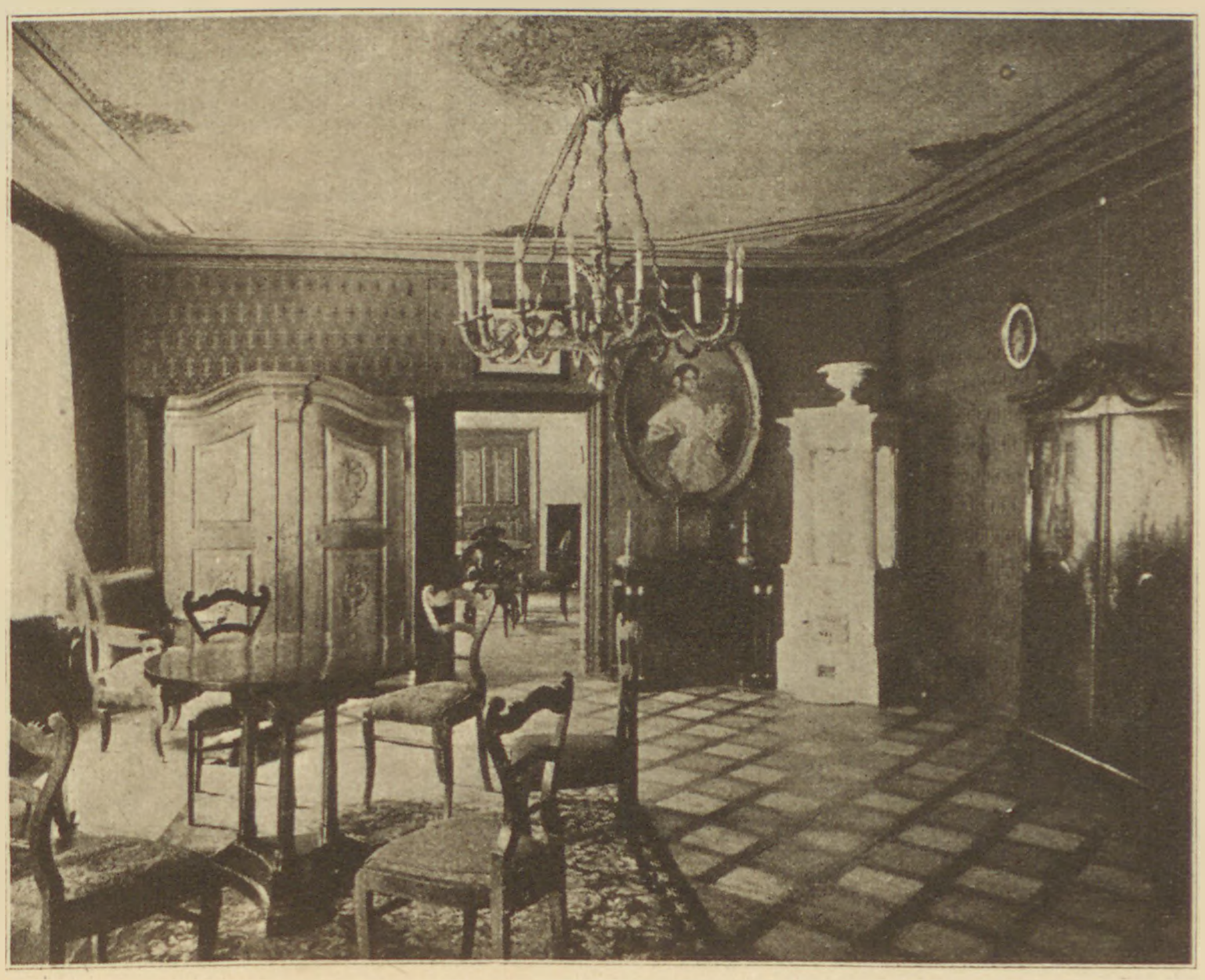

15. Boltives szoba stukkdiszitéssel.

kortól kezdődőleg egészen az újabb időig minden korból találunk itt serlegeket. A fűszer-beszomímtartók (hodosz), amelyeket szombaton este használtak, legtöbbnyire torony alakjában fordultak elő (l. 16. és 17. ábrát).

A legértékesebb dísztárgyakat a zsinagógában találjuk, bizonyítékául a magasan kifejlett érzéknek, melyet a régi kismartoni község tagjai a köz iránt tápláltak. Vannak itt olyan tárgyak, amelyek ezreket is megérnek.

A 16. és 17. ábrán látható ezen tárgyak egy része különböző mesterek műhelyéből, különböző,

16. Biedermeier-korabeli zsidó szalon.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

17. A R. Baruch Austerlitznak ajándékozott serleg (1713).

művészetekről nevezetes helyekről, mint Augsburgból, Becsből stb., különböző történeti korszakokból erednek, részben renesszánsz-, barokk-, rokokó-, részint empirekorból.

A kiszabott tér sokkal kisebb, semhogy mind a remek ezüsttárgyakat leírhatnám, amelyek között serlegeket, tóraékszereket (klé kodes), továbbá mosdómedencéket és korsókat találunk, utóbbiak a kohánim kézmosására áldásmondás (duchén) előtt. De külön említést érdemel az az ezüst serleg, amelyet Mayer Eisenstadt, a hírneves rabbi röviden „Mram As" sírhelyének vételáraképen a Chevra Kadisának felajánlott. E serleget, hasonlóképen mint az a chevráknak sok más ezüsttárgyával történt, 1788-ban kormányrendeletre eladták s a befolyt pénzt a királyi kincstárnak szolgáltatták be, ahol 4%-kal gyümölcsözött. Pollák Jakabot illeti meg az érdem, amiért a serleget sajátjából újra megvette és a Chevra Kadisának visszaajándékozta. De kikötötte magának, hogy amennyiben valamikor kényszereladásra jutna, jogutódai arra tulajdonjogot formálhatnak.

Ugyancsak külön kiemelendő: egy meisseni porcellánból készült serleg, mely a meisseni porcellángyártás ú. n. Herold-féle korszakából származik s kiváló műbeccsel bír, továbbá egy üvegserleg fekete-fehér festéssel (l. 17., 18. és 19. ábrát).

Ez utóbbit a prágai chevra kadisa ajándékozta a Prágából elköltözött s később itt letelepedett Austerlitz Baruch egyleti rabbinak.

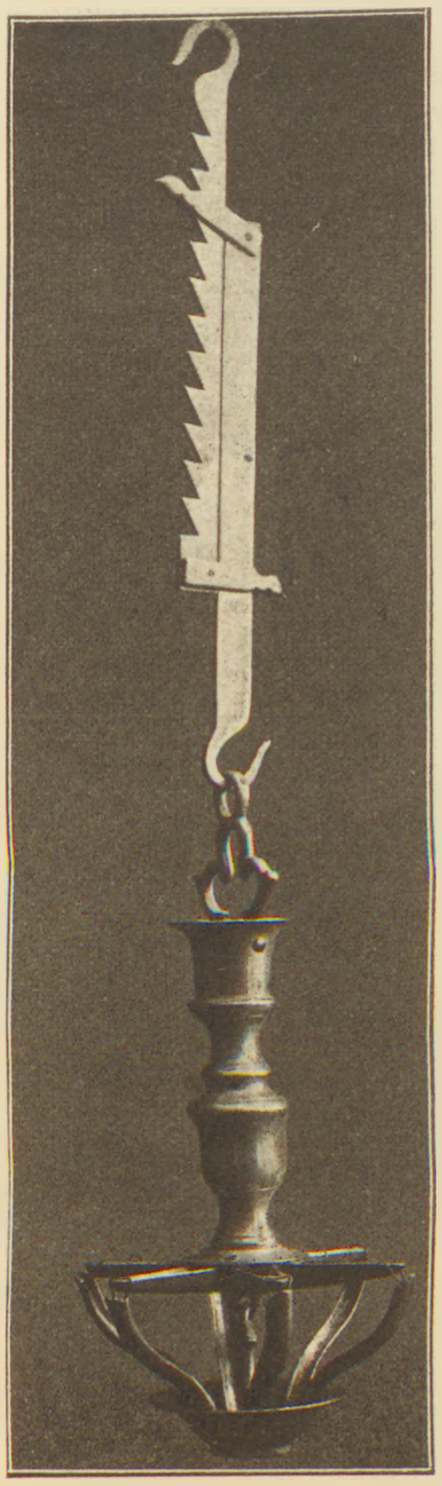

18. A serleg képe más oldalról.

19. A serleg képe más oldalról

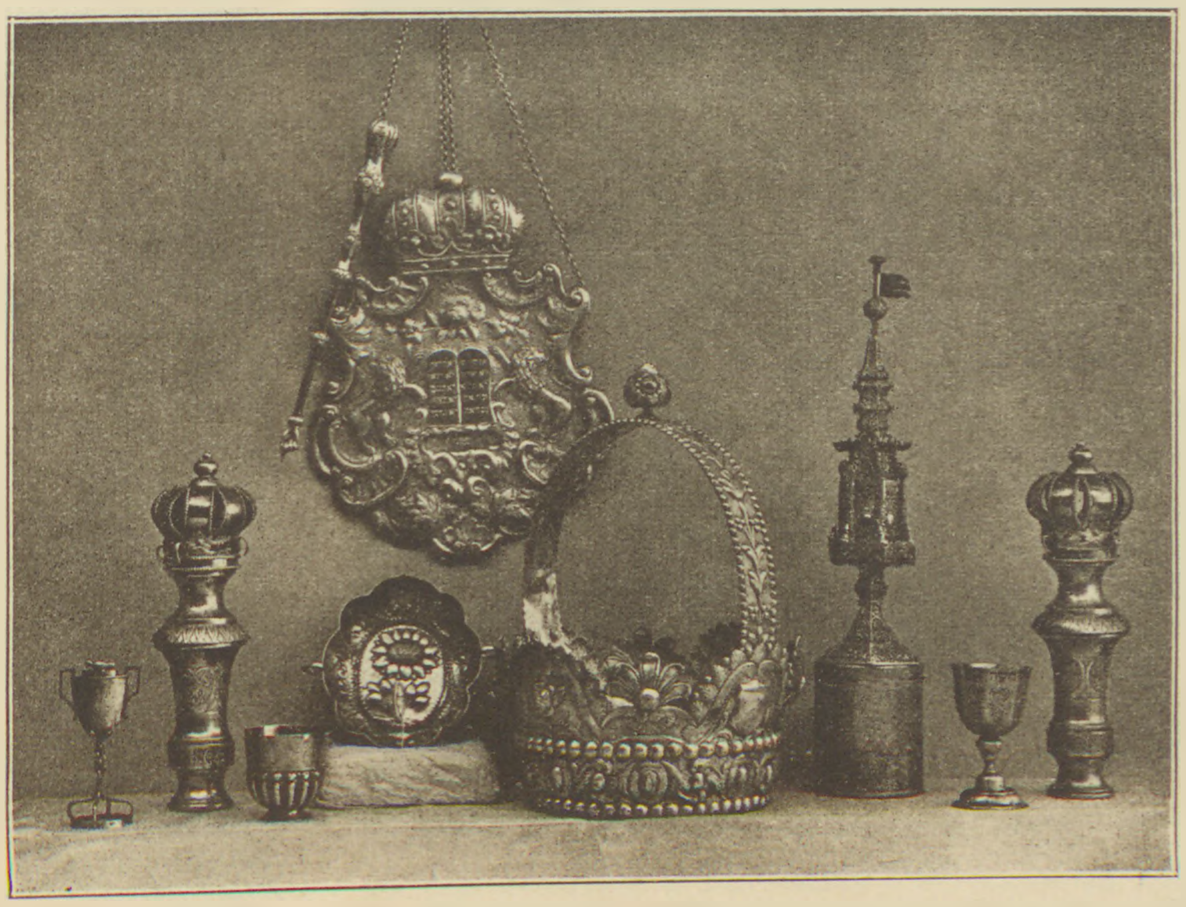
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

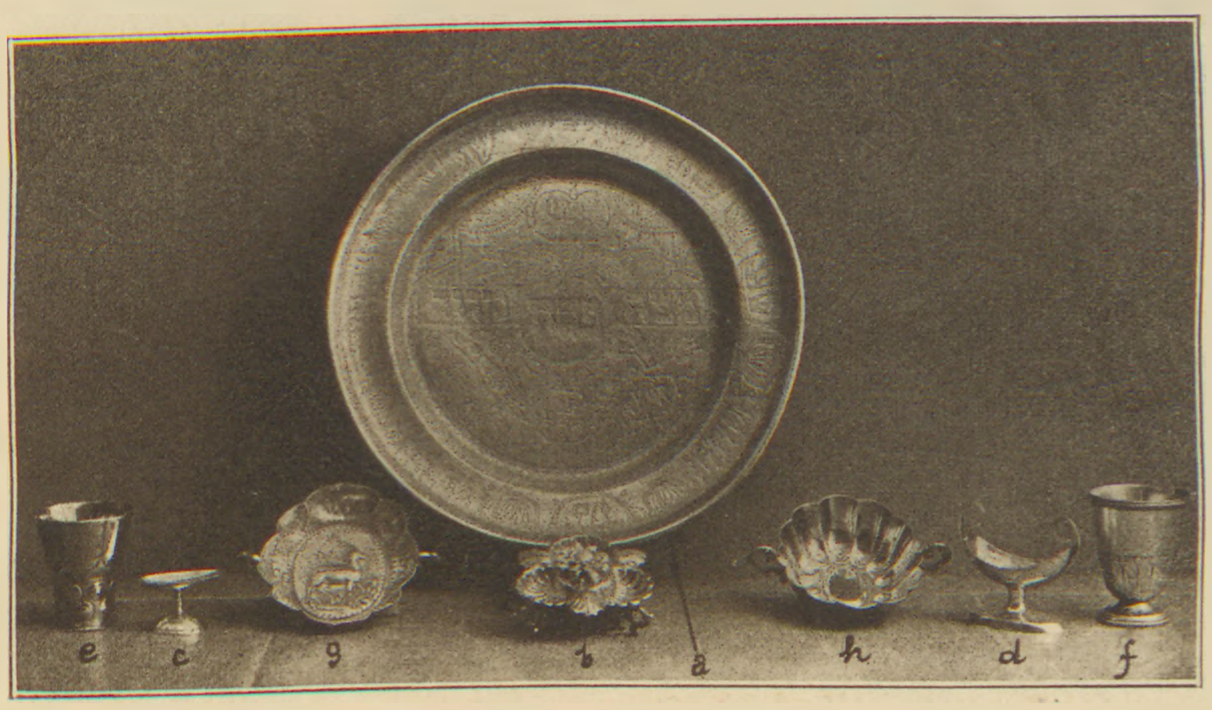
20. Szombati lámpa.

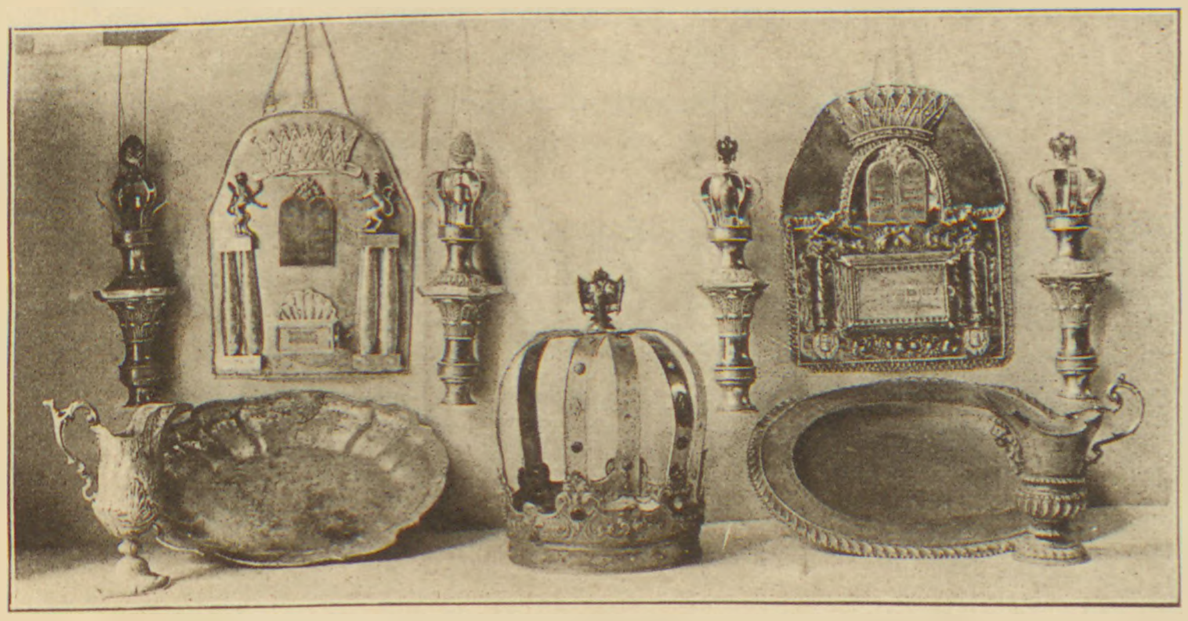
21. M. Austerlitz-féle phiola. (Dr. Austerlitz M. eperjesi főrabbi tulajdona.)

22. Tóra-dísztárgyak, serlegek, eszrogcsésze és beszomim (fűszer-) tartó a Wertheimer-zsinagógában.

23. a) szédertál, b) charószesztartó, c) sülttojástartó, d) sülthústartó, e), f) serlegek, g), h) eszrogcsészék. (Magántulajdon.)

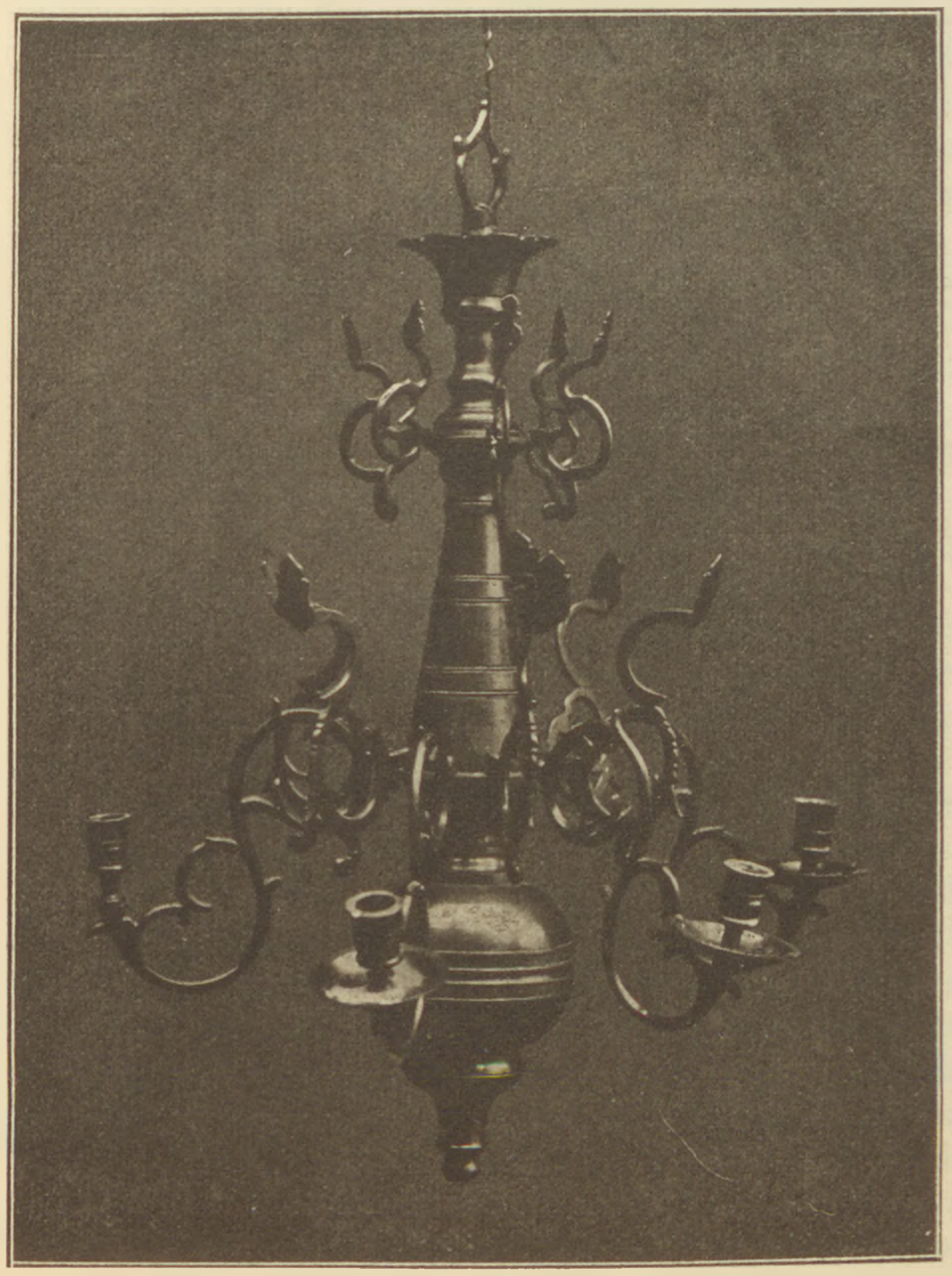

24. Tóradísztárgyak, levitamedencék és kancsók a kismartoni zsidó templomban.

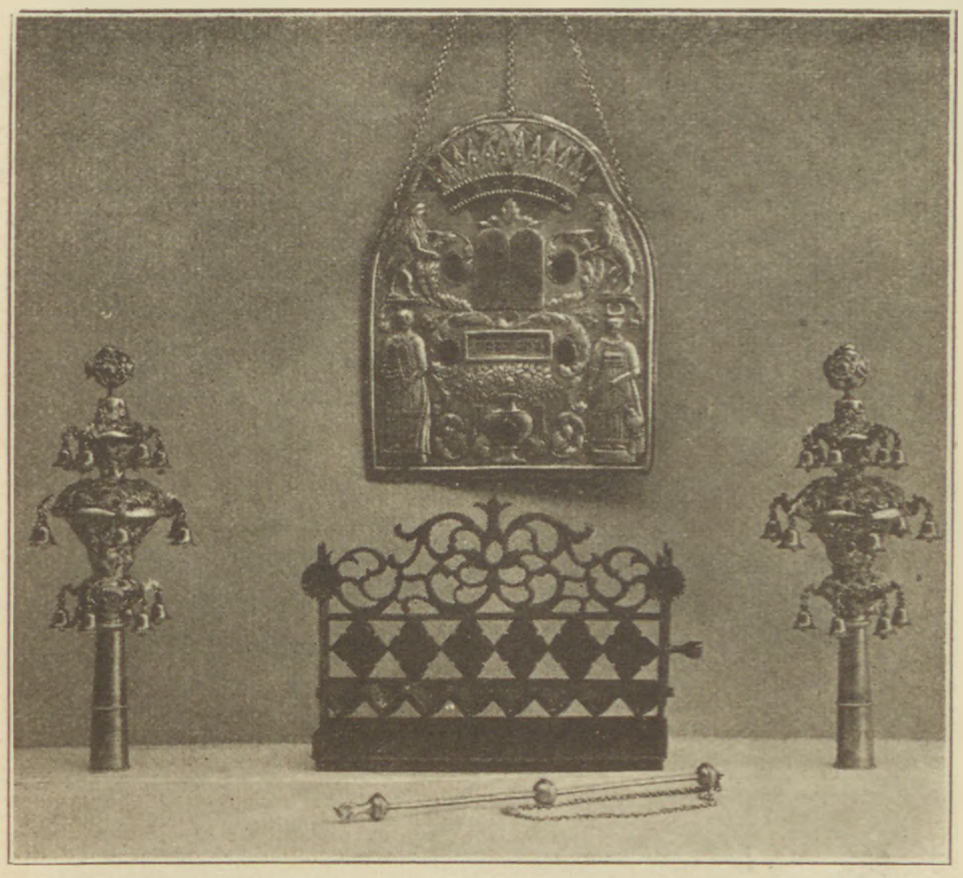
MELLÉKLET WOLF SÁNDOR: A KISMARTONI GETTÓ MŰVÉSZETE CÍMŰ CIKKÉHEZ.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

25. Vörösréz függölámpa a Wertheimer-féle templomban.

26. Tóra-dísztárgyak és chanukamécs a Wertheimer-féle templomban.

27. A Mahram Asch serlege (balra az első) és egyéb serlegek, továbbá beszomintartó és lent a bírói pálca.

Az 1713-ról keltezett, részben humoros felirat az élet öröme és a halál komorsága közötti ellentétet ecseteli. A tusrajzok nagy kultúrtörténeti beccsel bírnak: megrögzítik az akkori zsidó viseletet, bemutatják a chevra embereit, akik a halottat nyitott ravatalon hordják, az árva fiút, akinek ajkából a „Jiszgadal" hallik, a siralomnőt, aki a koreakéssel közeleg a gyászoló családtagokhoz, a gaboimokat a gyűjtőperselyekkel és végül a gyászmenet után agyagfazekat vivő sámeszt. A serleg alsó felén egy virágfüzérek közé foglalt medaillonban látható a földön ülő gyászoló a tojásból, kenyérből és borból álló szűkös lakomájánál. E serleg kb. két liter űrtartalmú lévén, jelentős követelményeket támaszt az ivóval szemben. (Hasonló egyleti serlegekről számol be a frankfurti „Mitteilungen der Gesellschaft zur Erforschung jüdischer Kunstdenkmäler" 1903. III/IV. októberi száma.) Bemutatjuk még egy palack (phiola) képét (lásd a 21. ábrát), amelynek egyik lapján bevésve látjuk a levitajelű kancsót és tálat, úgyszintén egy mérleget, mint a tisri hó jegyét, alatta a birtokos neve, Mayer Austerlitz (az alábbiakban említett gyönyörű porauches ajándékozója). A másik lapon a rák, chesvan hónap jegyében feleségének neve van megörökítve. A palack fedele meg az alaplap kerete bearanyozott ezüst. Az értékes palack birtokosa a kismartoni születésű Austerlitz M. dr. eperjesi rabbi.

Pompás hímzések ékesítik a frigyláda-függönyöket (porauches), a tóraköpenyeket, a tóratekercs

28. d) hódosz, b), c), g), h) serlegek, e), f) ethrogtartók. (Magántulajdon.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

29. A mazkir-nesomothnál használt poróchesz (l. 34. ábra) himzése.

összegöngyölítésére szolgáló szalagokat, a sulchan-takarókat stb., amelyeket minden bizonnyal a zsidó műipar alkotott. Itt kiemelendők: az 1777-ből való, arannyal hímzett remek Austerlitz Majer-féle porauchesz (l. 32. ábrát), amely virágokat és indákat ábrázoló magas reliefhímzéssel majdnem túlhalmozottnak mondható és már annak idején is nagy értéket képviselhetett. A rajta levő tál és kancsó elsőrangú remekművek. Geiring Izráel ajándéka 1807-ből, vörös plüs alapon- arany és ezüsthímzésű porauchesz (l. 33. ábrát), széles bordürrel díszítve, mely állítólag valamely hadizsákmányból származó lótakaró volt.

A mazkir nesomoth-nál használt, fehérselyemből készült, barnabársonytükörrel és a kaporesz alatt levő harangocskákkal ellátott porauchesz, egy mártírhalált szenvedett fiának ajándéka, aki Luria Salamon (Mhrsal) leszármazottja (l. 34. és 29. ábrát).

A 31. ábra szerinti, Wertheimer-féle templomban levő, virágokkal átszőtt vörösbrokátos porauches Engländer M. ajándéka. Ugyancsak az említett templomban őriznek egy fehérselyemből készült frígyládafüggönyt, mely arról nevezetes, hogy R. Mordechai Mochiach ajándékozta.

A zsidók bútorzata alig különbözik keresztény környéke bútorzatától. Akadunk egyes szép bútordarabokra, a legrégibbek elkészítése a barokkkorra teendő. A templomi bútorzatból bemutatjuk a circumcisionál használt padot és zsámolyt, amelyek az empire-korról datálódnak (l. 38. ábrát).

Külön szakaszt érdemel a kismartoni temető leírása.

Már maga a mód, ahogyan őseink a sírköveket díszítették, egész figyelmünket köti le. Indák veszik körül a régebbi időben (XVII. század végén és a XVIII. század elején) a sírkőfelírást (l. 37. ábrát), amely az elhalt nevét és erényeit hirdeti. Maguk a síremlékek a legtöbb esetben függélyesen elhelyezett egyenes kövek; helyenként sírdombot fedő, köből készült ohelre (sátor) is akadunk (l. 1. ábrát). A sírköveken sokszor található a korsó és tál, jeléül annak, hogy ott levita alussza örök álmát (l. 4. ábrát), máskor az áldásra kész kezek jelzik, hogy egy kohen sírhelye előtt állunk (l. 2. ábrát), vagy pedig a sírkövön kivésett állatkép adja tudtunkra, hogy az elhalt egy állat nevét viselte, pl. oroszlán = Jehuda, Arje, Löb (l. 2. ábrát).

A későbbi szakokban a gyászolók részéről felállított sírkövek mindig egyszerűbbek, mintha azon

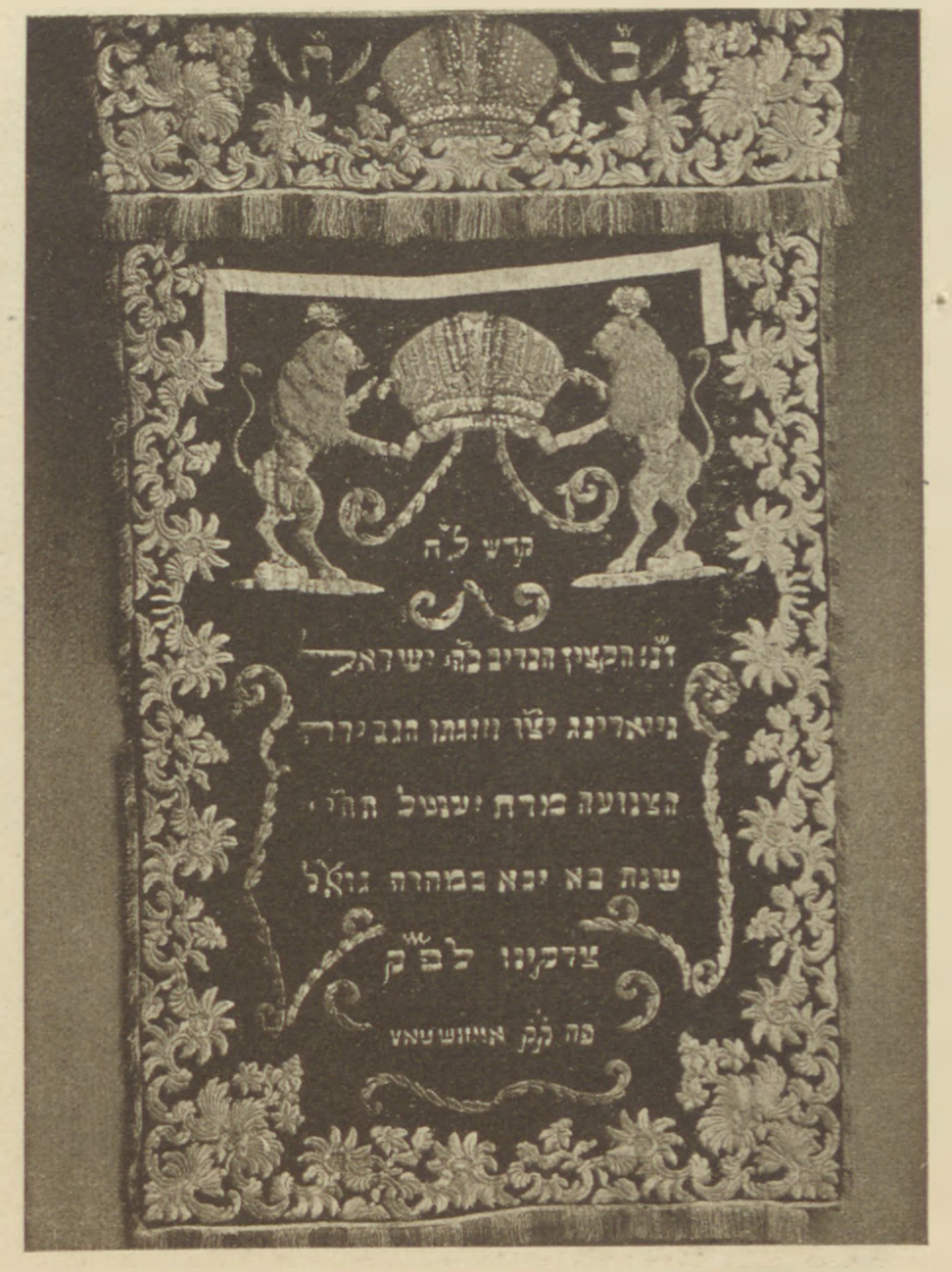

30. A Wertheimer-féle templom almemor-könyvének címlapja.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

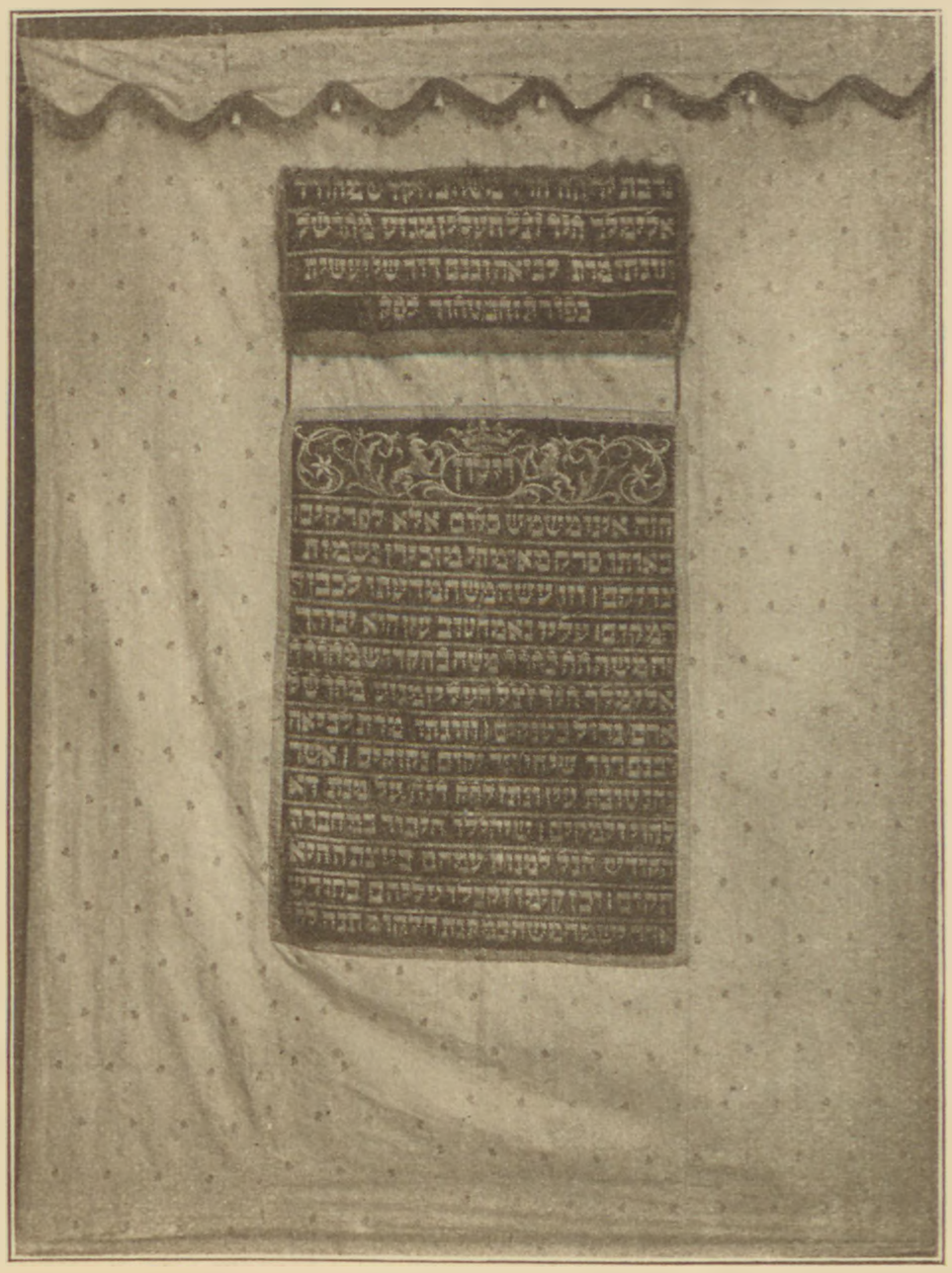
31. Engländer M.-tól való poróchesz.

33. Geiring J.-tól való poróchesz.

32. R. Majer Austerlitztől való poróchesz.

34. A maszkir nesomothnál használt poróchesz (1735.) Lurja Salamon egyik leszármazottjának ajándéka.

MELLÉKLET WOLF SÁNDOR: A KISMARTONI GETTÓ MŰVÉSZETE CÍMŰ CIKKÉHEZ.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

35. A Nichum avélim egylet perselye.

is meglátszanék, hogy a gettóbeli zsidó, a gettóra utalva, mindennél, ami a családra és a kultuszra vonatkozott, nagyobb gonddal és bensőséggel járt el, amihez ugyan több ideje volt, mint a mai hitsorsosnak, akit a jelenkor szüntelen sietö szelleme arra kényszerit, hogy a kegyelet aktusait is már inkább sietségben, sablonszerüleg intézze el. Kétségen kivül a sirkőfeliratok tartalmának nivója is alábbszállott az előbbi időkéhez képest, mert hiszen akkor a legtöbb esetben a gyászoló férfitag maga szövegezte meg a sirkőfelirást, holott ma azt idegenre kénytelen bizni.

36. A chevra kadisa pecsétje.

A sirköveknek irásjegyekkel való diszitése, valamint egyáltalán a héberirás mestersége még ma is, mint hajdanában teljesen, zsidójellegü és zsidó kezek müve. Amint a jámbor szerzetesek a középkori kolostorokban csodálatraméltó ügyességgel szebbnél-szebb misekönyveket és breviáriumokat festettek, úgy a zsidó szófer volt az, aki a gettóban a maga nemében nem kevésbbé szép müalkotásokat produkált. Már maga a precizitás, amellyel a szófer a pergamentekercseket a szentirás ezer meg ezer betüjével telerótta, bámulatos, de vetekszenek a kolostorok termékeivel azon irásmüvek is, amelyek vig alkalmakra, mint lakodalmakra házassági szerződések, purimra Eszter könyve, megiloh stb. készültek, avagy jótékony egyletek jegyzökönyv-cimlapjai ábrázolására vonatkoznak. Példaképen bemutatjuk: a Malbis-Arumin egyleti jegyzökönyv cimlapját (l. 41. ábrát); a

37. R. Salamon Austerlitz indákkal diszitett sirköve.

Wertheimer-templom almemorkönyvének cimlapját (l. 30. ábrát), a kismartoni zsidó hitközség Esterházy Antal herceghez 1734-ben intézett héber, latin és német szövegü hódolati feliratát (l. 39. ábrát); a nagytemplomban az elöimádkozo helye

38. A circumcisionál használt templomi pad és zsámoly.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

39. A kismartoni zsidó hitközségnek Esterházy Antal herceghez 1734 ben intézett hódoló felirata. (A felső és alsó keretben a zsidó hónapokhoz való illusztráció, a jobb és bal keretben bibliai jelenetek)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

40. „Omed tábla“ az elõimádkozó helye fölött.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

41. A Malbis Arumim egyleti könyvének címlapja.

42. Wertheimer Sámson rabbi kinevezésének díszokmánya.

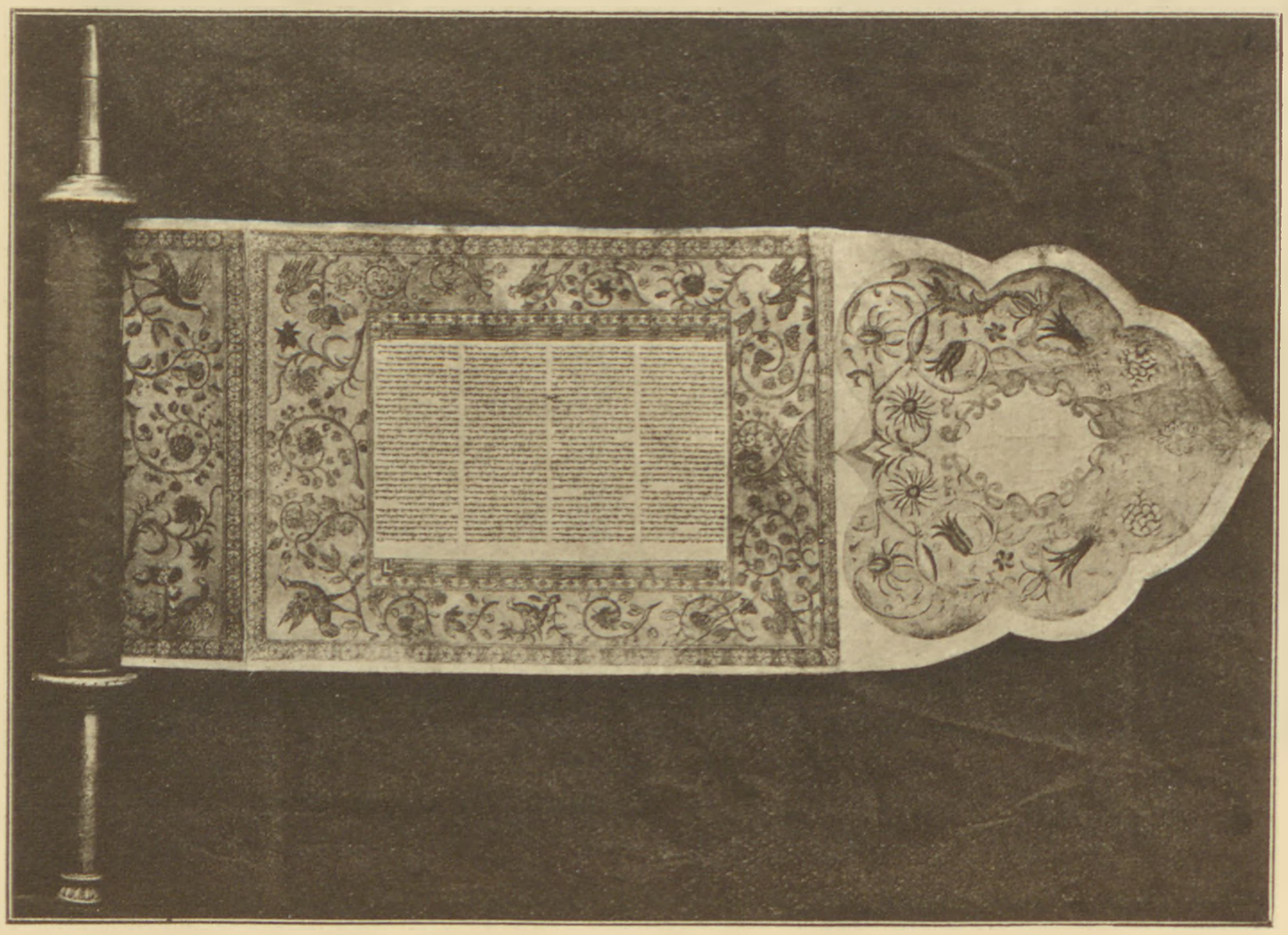
felett lógó ú. n. ómed-táblát (l. 40. ábrát), és egy, valószínűleg olasz eredetű megillaht (l. 43. ábrát). Kár, hogy az esketési áldásokat tartalmazó, még most is használatban levő táblán a lakodalmi menetet régi viseletben feltüntető festés elmosódott. Tán érdeklődésre számíthat annak a megemlítése, hogy a kismartoni zsidók legtöbbjének hajdanta külön pecsétje volt, melyen sokan igen érdekes címert használtak.

A testületek pecsétjei közül a Chevra Kadischaét a XVIII. századból a 36. ábra mutatja.

*

Csak vázlatosan méltathattam itt a kismartoni gettóban érvényesült művészeti és műipari törekvéseket, amelyeknek maradványait és nyomait nemcsak zsidó, hanem általános kultúrtörténeti szempontból is meg kell óvnunk.

Vajha ezen sorok más régi zsidó hitközségeket is arra buzdítanának, hogy — amíg nem késő — az enyészettől megmentsék a becsületükre váló dicső mult tanúit, mert ezek is hirdetik, mennyire rajongtak őseink a szorongatás és zaklatás közepette is egy szép és bensőséges életért és mennyire igyekeztek viszonyaikhoz mérten az elnyomatás keserveit és bajait a lélekemelő művészet balzsamával enyhíteni.

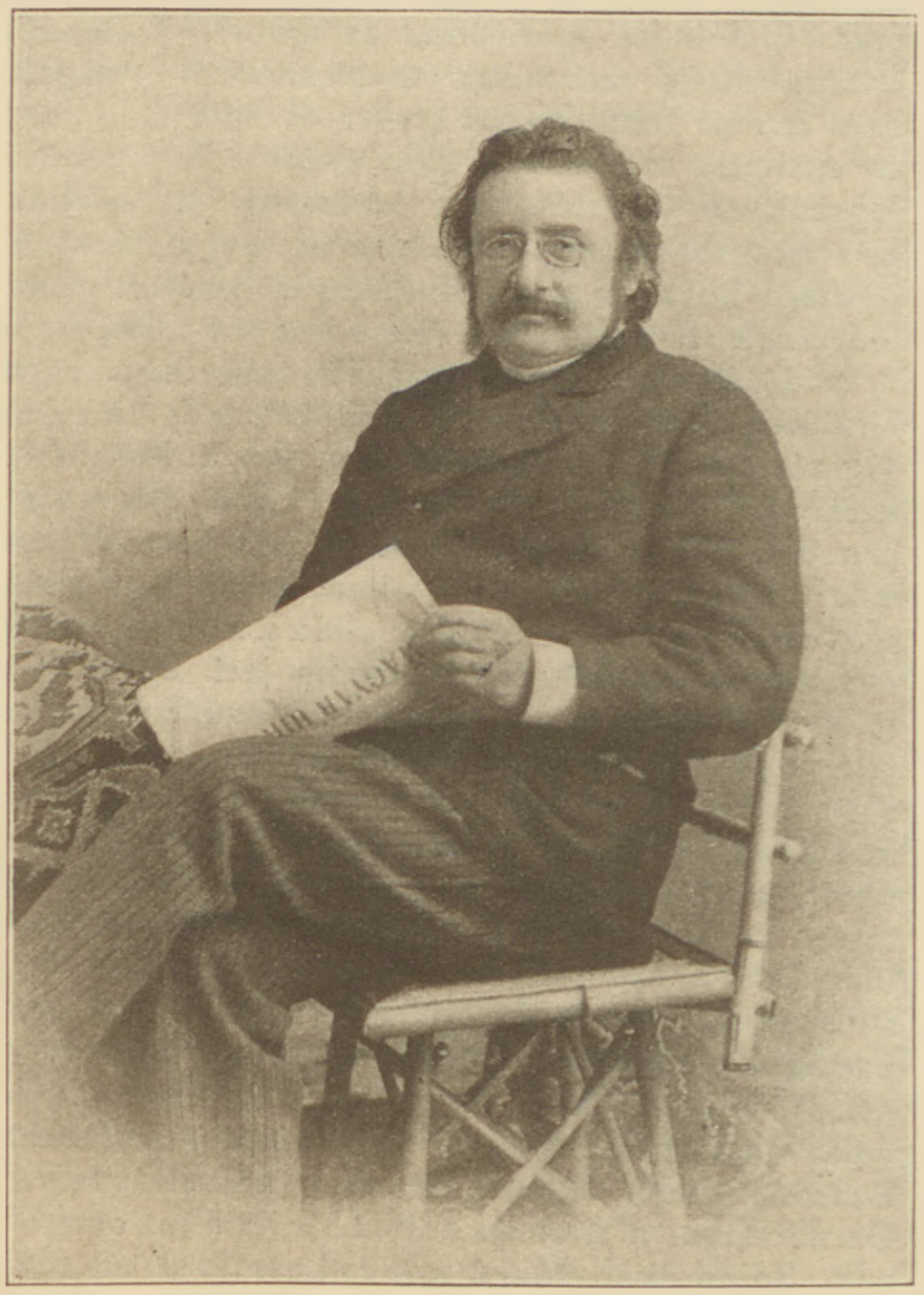
43. Díszes régi megillah.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PEISNER I.: MAGYAR ZSIDÓ HÍRLAPÍRÓK. SILBERSTEIN (ÖTVÖS) ADOLF.

A Nemzeti színház régi premiere-közönsége nagyon jól ismerte azt a göndörhajú köpcös urat, aki a mult század 80 as és 90-es éveiben mindig egy és ugyanazon sarkülésről figyelemmel kisérte a színpadon történőket, a felvonásközökben pedig állva, egész koronától körülvéve, élénken társalgott, magyarázgatva az új darab jó és rossz oldalait. Akárhány színházi referens ő tőle tudta meg, hogy hogyan tetszik neki (a referensnek) tulajdonképen a darab. Mert dr. Silberstein Adolf orákulumszámba ment. Mély tudása, rengeteg olvasottsága, az eszthétikában és dramaturgiában való bámulatos otthonossága, biztos itélete mindenkinek imponált; stílusának szépségei azokat is gyönyörködtették, akik talán nem osztozkodtak nézetében; tárcáiból az is tanulhatott, aki „mindent tudott", mert Silberstein annál is többet tudott; látókörének szélessége, felfogásának eredetisége, a magas szempont, melyből jó és rossz darabot, világhirű drámairóét és kezdő szerzőét birált, vonzóvá, szórakoztatóvá és tanulságossá tették kritikáit. Ő nem tartozott ama birálók közé, akik a szindarabnak hibáival foglalkoznak szivesebben, mint jó tulajdonságaival, sőt ha valamely premiérről éppenséggel nem mondhatott jót, megérteni és megértetni igyekezett a szerző törekvéseit, szándékait és ezt magát diszkrét módon kioktatni arra, hogy hogyan kell jó darabot csinálni.

Silberstein Pesten, 1845 július 1-én született. Tudósnak, filozófusnak indult és ujságiró lett belőle. Alig ismerek ujságirót, aki annyi tudással rendelkezett volna, mint ő. Alig volt huszonegyéves, amikor Lipcsében a bölcsészetdoktori oklevelet nyerte el, miután a legkiválóbb német bölcselkedők, orvostanárok, nyelvtudósok és jogászok előadásait végighallgatta volt. Doktori disszertációjának „Die Katharsis des Aristoteles" volt a cime. Ezzel a görög bölccsel nagyon szeretett foglalkozni; neki szentelte első művét és egyik legutolsó műve volt „Aristoteles Poétikájá"-nak magyar forditása és terjedelmes magyarázata, értékes filozófiai munka, amilyet a magyar szakirodalom csak nagyon keveset bir felmutatni. Egyik fiatalkori dolgozata Plautus Captivi-jának magyar forditása volt, amelyet a Kisfaludy-Társaság megdicsért és ki is adott volna, ha a szerzője a nyelvezetnek népiesebbé tételére vállalkozik. Egyik hires tanára magántanári állást ajánlott fel neki a lipcsei egyetemen, de Silberstein nem akarta magát lekötni és különben is akkor már annyi ujságba és folyóiratba dolgozgatott, hogy nem is ért volna rá előadásokat tartani. Évekig Németországban működött és amikor 1870 körül hazatért, soká nem talált magának való állást. 1874-ben népszerű német napilapot alapitott, amelyet nagy áldozatok árán hat évig tartott fenn. Csak 1880-ban érte el az őt megillető és tehetségének megfelelő poziciót; ekkor lett a Pester Lloydnak műbirálója. Ebben a lapban jelentek meg két évtizeden keresztül — az 1899. évi jan. 12-én bekövetkezett haláláig — az ő kitünő szini és művészeti birálatai és egyéb tárcái, amelyeknek kiterjedt és ragaszkodó olvasóközönségük volt. Nagy ujságirói elfoglaltsága mellett mindig szakitott időt kisebb-nagyobb könyvek irására. Méltó feltünést keltett és nagy kelendőségnek örvendett annak idejében három népszerű filozófiai műve: „Philosophische Briefe an

Silberstein (Ötvös) Adolf.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

einer Frau“ (megjelent magyarul is Steiner-Simonyi Zsigmond fordításában), „Strategie der Liebe“ és „Bibel der Natur“. Közbe-közbe magyarul is írt; 1885-ben jelent meg egyetlen regénye, még pedig magyar nyelven: „Egy pesti Don Juan“, amelynek szép sikere volt. Ekkor élt először az Ötvös névvel, amelyet ezután sürün használt, mind gyakrabban irván magyarul. Az újabb magyar irodalom körül — ismertető és méltató cikkein kivül — azzal is szerzett nagy érdemeket, hogy Jókainak, Mikszáthnak stb. több művét ültette át németre. Ezeket az érdemeket jutalmazta a Petőfi-Társaság azzal, hogy tagjai sorába választotta. A mult század kilencvenes éveiben egy kiadó mecénása akadt, aki német és magyar műveinek javát („Im Strome der Zeit“ és „Dramaturgiai dolgozatok“ címe alatt) kiadta. Aki a századvég magyar és külföldi irodalmával, művészetével és szellemi áramlataival meg akar ismerkedni, annak nem tudnék tájékoztatóbb vezetőt ajánlani, mint ezt a gyüjteményes művet, amely egy kiváló tudós és esztétikus irodalmi működésének legérettebb gyümölcseit nyujtja.

Bemutattam Silbersteint — nagyon vázlatosan bár — mint írót, hátra van, hogy az ő viszonyát a valláshoz és különösen a zsidósághoz taglaljam. Silberstein-Ötvös nem volt vallásos ember a szó közönséges értelmében, nem is vallotta magát kifejezetten zsidónak, mégis minden izében zsidó volt. Ő minden problémát az emberi tudomány és műveltség szédületes magaslataiból vizsgált; nem ismert különbséget ember és ember, nemzet és nemzet, vallás és vallás közt. Valamennyit jogosultnak és értékesnek tekintette, de értékökben különbségeket látott aszerint, hogy mennyire járultak hozzá az ember szellemi és erkölcsi müvelődésének fejlesztéséhez. Ez lévén az álláspontja, a zsidóságot is a legnagyobb tárgyilagossággal bírálta és értékelte. És íme, mint vélekedett a zsidóság szerepéről a világtörténelemben, kulturai értékéről. „A zsidóság felfedezése“ cimü értekezésében olvassuk: „A nagy találmányok korszakának volt fenntartva egy fontos felfedezés (t. i. a zsidóság felfedezése), amelynek előkészitésére három évezred kellett. Három évezredig járt egy nép a földön, anélkül, hogy a legélesebb elmék felismerték volna. Az egyiptomiakkal épitett, az asszirok alatt tanult, a görögökkel versenyzett a gondolkodásban, a római birodalomban kereskedelmet üzött, a velenceieket megtanitotta a váltó kiállitására és az arabokkal együtt Aristotelest kommentálta, a középkorban az összes uralkodóknak a háborúhoz való eszközöket adta kölcsön, Spanyolországban elégettette magát és annak nyelvét az összes világrészekbe vitte szét, Lessinggel német volt, Kossuthtal magyar, Heinéval a németeknek. Beaconsfielddel az angoloknak, Meyerbeerrel és Gambettával a franciáknak, Maninnal az olaszoknak, Spinozával, Marx-szal és Lassale-lal az egész emberiségnek kamatostul fizette vissza azokat a szellemi tőkéket, amelyeket tőlük kölcsönvett volt. Mert ez a nép hálás volt ezrediziglen. Nemcsak az agyának, hanem a szivének is rendületlen emlékezete volt. Csak egyről feledkezett meg mindig ez a nép, az ütlegekről és kinzásokról, amelyeket barát és ellenség minden égöv alatt és minden időben bőven osztogatott neki. Csókolta azt a kezet, amely megfenyitette. Mert ez a nép mindenben Isten kezét látta, legvilágosabban akkor, hogyha büntették.“ Huszonöt-harminc sorban mily kitünő, mily pregnáns, szinte kimerítő története és jellemzése az olyan népnek, amely négyezer évnek győzelmeire és gyötrelmeire tekinthet vissza! Csak zsidó irhatta ezt a 25—30 soros kompendiumot, amely annyi dicsőséget és megaláztatást foglal magában.

Ezekkel a sorokkal vezeti be Leroy-Beaulieu és Lombroso a zsidókra vonatkozó műveinek ismertetését. Ezekkel a szerzőkkel együtt kutatva a zsidóság szükséges vagy szükségtelen voltát a jelenben, a következő konkluzióra jut: „A mi modern kultúránk közel jár ahhoz, hogy a családi élet tisztaságát és bensőségét eljátszva, az egyéni szabadságérzet nagyon is gyakran a tekintély vak hitében vész el, az általános és legmagasabb müveltség utáni törekvéssel nagyon is gyakran sötét hatalmak szállnak szembe. Nem kellene tehát az olyan népnek, mely *a családban a szeretet tiszta tüzét ápolja*, amely *semmiféle tekintélyt nem ismer el vakon*, hanem mindenütt az eszes kritika jogát védi és ezáltal az alapszabadságot, a *szellem szabadságát* fenntartja, — *küldetését tovább is gyakorolnia?* Nem volna az már szép misszió, a világnak példát adni arra, hogy a legszegényebb és legcsekélyebb is megismerje isten szavát és a tudományt, mint Isten leányát tisztelje és ünnepelje? A meddig szükség van arra, hogy az emberiségnek a családi szeretetet és a szellemi szabadságot prédikálják és demonstrálják, hogy a gondolkodásra, kutatásra és tudásra irányuló vágy általános közjóvá tétessék *addig a zsidóság léte jogosult*“.

Hogyha Silberstein mást nem irt volna, már ezekkel a sorokkal is fényesen kimutatta zsidó voltát, zsidó érzését.

Struck: Falasa zsidó. (Címlaptervezet dr. Faitlovitsch „Quer durch Abessinien“ cimü könyvéhez.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIMON LAJOS: ZSIDÓSÁG ÉS BELPOLITIKA.

Aki a magyar képviselőválasztások pszichológiáját ismeri, az bizonyára mosolyogva gondol arra az ismert metamorfózisra, melyen a kortesek a zsidóságot a választások előtt keresztülviszik. Ugyanis a csak néhány nappal azelőtt nem valami hízelgő epithetonokkal illetett zsidók egyszerre, minden „átmenet" nélkül a „tisztelt izraelita polgártársaink" megtisztelő kategóriájába mennek át.

Ami a legutóbbi években a magyar belpolitika terén a zsidóság körül történt, az noha fejlettebb és csiszoltabb formában, lényegében azonban nem nagyon eltérő az említett metamorfózistól. A hatalmon lévő politikai pártok és irányzatok a dolgok természetes rendjének tartották azt az állapotot, hogy a zsidóság az ő céljaikat szolgálja és törekvéseiket elömozdítsa. És míg a politikai hatalom háborítatlanul volt azok kezében, akik azt ma is bírják, ez az állapot nem is volt szembetűnő. A legutolsó decenniumban azonban a feltörekvő rétegek küzdelmeinek zajától hangos a politikai élet, és mind a birtokban lévők, mind a birtokon kívül állók igyekeznek szövetségeseket és segítőcsapatokat nyerni a hatalomért és érvényesülésért folyó harcban és ilyképen sodródik bele a zsidóság is a belpolitikai küzdelmek áradatába. Íme néhány példa:

A mai parlamenti többség megalakulásával egyidőben nagygyűlést szerveztek a konzervativ választójog érdekében. A szervező-bizottság egyik tagja Hatvany József báró volt, mire a Népszava megjegyezte, hogy a szervezett munkásság az egyedüli, mely az antiszemitizmussal szemben immunis. Ha a munkásság azt fogja látni, hogy a zsidóság azoknak a táborában van, akik a munkásságot jogfosztottságban akarják tartani, akkor a munkásságot sem fog lehetni az antiszemita mozgalmaktól visszatartani.

Tisza István nemrégen közzétett a Magyar Figyelőben egy, ugyan a szerkesztőhöz adresszált, de a *polgársághoz* intézett levelet, melyben felhívja a polgárság figyelmét arra a körülményre, hogy az általános szavazati jog mellett mily sok szavazatot kaptak a szocialisták és a klerikálisok Németországban. Hogy Tisza a polgársághoz intézett levelében elriasztó példaképen utal a szocialista szavazatok nagy számára, az teljesen érthető a polgárság gazdagsági érdekeiből, de hogy miért mutat rá ugyanolyan nyomatékkal a klerikális szavazatok nagy számára, az már *sokkal kevésbbé* érthető a polgárság gazdasági érdekeiből. És csodálatosképen ez egyszer ez a „kevésbbé-érthetőség" teszi a dolgot *a mi* számunkra oly világossá, hogy ezt e cikkünk keretében felsoroljuk. Tisza intő szózata úgy látszik az „izraelita polgártársak"-nak szól.

A legutóbbi napokban történt az is, hogy Jászi Oszkár Vázsonyi Vilmosról per *„egy terézvárosi zsidó fiskális"*-ról beszélt abból az alkalomból, hogy Vázsonyi nem vett részt a radikális pártok választójogi akciójában. Egy zsidó felekezeti lap pedig két vezércikkben is az egész magyar zsidóságot a radikális törekvésekhez láncolta örökkétartó frigy alakjában.

Mindezekre azonban rádupláz a Magyar Figyelő egyik legutóbbi számában elhelyeztetett cikk, mely nyíltan kimondja azt, amire Tisza István föntebbi levelében csak célzott, hogy a magyar zsidóság és a radikalizmus érdeke homlokegyenest ellenkezik egymással és a cikk elsorolja, hogy mi mindent veszít a zsidóság a radikalizmus uralomrajutásával. E cikket „Egy vidéki zsidó ügyvéd" írta a nagyobb hatás és az elfogulatlanság látszatának kedvéért. Mi sem a cikkel polemizálni, sem a radikalizmust védeni nem tartjuk szükségesnek. És e példák felsorolásával csak annak a bizonyítékát akartuk szolgáltatni, hogy amiről itt szó van, az nem egy elszigetelt jelenség, hanem szabályosan ismétlődő tünetekkel állunk szemben.

Minden politikai párt jogot tart arra, hogy a zsidóságot mint olyat a maga egészében magának foglalja le.

A kérdés, amely ezek után önként felvetődik, abban kulminál, hogy a politikai pártok és irányzatok küzdelmében lehet-e a *zsidóságról* mint *egységes elemről* beszélni és mint *ilyennek* a politikai küzdelmekben a helyét megjelölni?

A felelet csak az lehet, hogy ez ma már teljesen anakronizmus. Olyan anakronizmus azonban, mely meglehetősen erősen tartja magát történeti és pszichológiai alapjainál fogva. Az európai zsidóság és így a magyar zsidóság is az emancipációt követő korszakban járta a politikai iskolának elemi osztályait. Az akkori liberális politikának azt a sugarát, mely az emancipáció néven került forgalomba és a gettó sötétségébe a világosságnak egy halvány árnyalatát vitte be, — a zsidóság mint felkelő napot üdvözölte. És a politikai pályája nem volt egyéb, mint e körül a nap körül való keringés. Ez természetes is. Mert az emancipáció idejében az egész zsidóságnak egyöntetű érdeke volt a polgárjogokkal való felruházás. Létkérdése volt ez az *egész* zsidóságnak és ebből könnyen érthető hogy miért csatlakozott a *zsidóság* a liberális, vagy a liberális fémjelzésű politikához.

Ma azonban már a zsidóság is, és így a zsidóság érdekei is differenciálódtak. Az a vegybontó hatás, amelynek mindenféle közületek ki vannak téve a kulturális fejlődés és a politikai szabad mozgás oly fokán, melyet a jogegyenlőség korszakának neveznek, a zsidóságot sem kerülte el. Annak a zsidóságnak a helyét, melynek az emancipáció korszakában a felszabadítás volt a közös érdeke, egy oly zsidóság foglalta el, amelynek, különféle osztályokra felbontva, külön-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

böző érdekei vannak. Így nem lehet kívánni a nagybirtokos zsidóktól, hogy a radikális politika nevében az agrárvámok eltörléseért lelkesedjenek, sem a városi zsidó kispolgárságtól, amelyet az élelmiszerek magas ára mint kereskedőt és fogyasztót is sujt, hogy az antiradikális politika nevében az agrárvámokért éljen-haljon. Talán szerénytelen kívánság volna, ha a zsidó proletariátustól azt követelnénk a liberalizmus nevében, hogy a gazdasági szabadverseny korlátlanságáért harcoljon, és a zsidó plutokrácia is megköszönné, ha a szociális haladás nevében a szociálpolitikai törvényhozásra akarnák felesketni. Sőt ha azt látjuk, hogy a zsidóság érdeke mennyire megoszlik éppen a belpolitika legfontosabb és legégetőbb kérdéseiben, akkor a legobjektivebben lehet megállapitani, hogy a „zsidóság érdeke" a belpolitikában csak szólam, melynek semmi pozitiv tartalma nincs.

Kétségtelen, hogy vannak ma is a zsidóságnak egységes érdekei. A zsidó kultúra, a zsidóság elnyomottjainak felszabadítása és jobb standardba helyezése és speciell Magyarországon az autonómia is. De azok a kérdések, amelyekben a zsidóság érdeke egységes, oly természetűek, hogy a zsidóság azokat egymásközött kell hogy elintézze.

Amennyiben pedig a zsidóság kereteiből kikivánkoznak, éppen úgy érvényesithetők az egyik, mint a másik politikai párt keretein belül, a prononszirozottan antiszemita pártoktól természetesen eltekintve.

Sőt mindenekelőtt magára a zsidóságra nézve a legártalmasabb és a legkellemetlenebb, ha bármelyik politikai irányhoz kapcsoljuk. Mert nagyon jól tudjuk, hogy ez esetben a zsidóság a célpont a küzdő felek részéről. Ezért van az, hogy a konzervativ politikai agitációk leghasználtabb fegyvere az antiszemitizmus. Ha pedig az a helyzet áll elő, hogy a zsidóság érdekének valamely politikai irányzattal való azonositása nemcsak a tényeknek meg nem felel, hanem a zsidóságot malomkövek közé is helyezi, akkor a zsidóság jól felfogott érdekében is vissza kell utasitani a zsidóság érdekeinek akár a konzervativ, akár a radikális irányzattal való azonositását.

TOLLHEGYRŐL

„TALÁN IZRAELITA TETSZIK LENNI?" Minden bevezetés és megjegyzés nélkül irjuk le a következő esetet, hiven, amint az megtörtént:

Egy nagynevű zsidó tudósunk fia, aki úgy látszik apja zsenialitását örökölte, első alapvizsgáján valami különös nagy jártasságot tanusitott a tárgyában, úgy hogy feleleteivel valósággal bámulatba ejtette a professzorokat, akik a vizsga után és még sokáig elragadtatással diskurálgattak a fiatalember csodálatos készültségéről. A diskurzust végighallgatta az egyetemi szolga, aki azután a folyosóra sietett, hogy megvigye a jó hirt a kinn várakozó jelöltnek: „Gratulálok! A fiatal úr, ha igy folytatja, egész biztosan meg fogja kapni doktori avatásán a királyi gyürűt." „Nem nagyon hiszem" — felelt a fiatalember. Amire a szolga hirtelen ekként vágott közbe: „Talán izraelita tetszik lenni?" Kommentár azt hiszem teljesen felesleges.

A TARDOSKEDDI SZODOMA. Ha Szodomában iskola lett volna, akkor Ábrahám ősatyánk bizonyára nem fogyott volna ki a könyörgésből a városért, mert maradt volna még egy menedéke: „Uram, könyörülj az iskola kedvéért, amely talán jobb nemzedéket fog nevelni!" A tardoskeddi Szodomában azonban volt iskola is, de a huszadik század elején megszüntették, sőt feloszlatták magát a hitközséget is, csak hogy igazuk legyen gyermekeik tanitójával szemben, akit héttagú családjával együtt éveken keresztül éheztettek és majdnem öngyilkosságba kergettek. Így olvassuk ezt a legkompetensebb forrásban, az Izr. Tanügyi Értesitőben. 680 koronát fizetett a hitközség egész évre a héttagú családdal biró tanitónak 13 éven keresztül (bejelenteni azonban a közigazgatási bizottságnak 800 koronát jelentettek be). 1907-ben a XXVII. t.-c. szerint ezt a dús fizetést a 800 korona minimumra kellett volna kiegésziteni. És hogy ezt elkerüljék, először kivették lassanként a gyermekeket az iskolából, hogy kimutatható legyen, hogy a tanulók száma a 30-at meg nem haladja; majd a megyei virilistákból, háziurakból és gazdag kereskedőkből álló község bizonyitványt szerzett, hogy a hitközségi tagok csupa földhözragadt koldusok, az iskolát tehát fenn nem tarthatják; ezek után pedig feloszlatták az iskolát. Minthogy azonban a hatóság az életfogytáig megválasztott tanitónak igy is megitélte a járó illetményeket, a hitközség úgy akarta a végzést kijátszani, hogy kimondotta a hitközség feloszlását, de már jóval előbb beszüntette a szegény tanitó fizetését, aki családjával együtt a szó szoros értelmében éhezett és a pör alatt, amely már negyedik éve húzódik, testileg-lelkileg egyaránt tönkrement. A napokban a minisztérium döntött a tanitó ügyében és egyetemlegesen elmarasztalta a tardoskeddi hitközség, illetve *volt* hitközség tagjait. Szivesen emeljük ki a *volt* szót, mert még igy is szégyelnünk kell, hogy egy ilyen zsidó hitközség volt valaha és hogy a miniszternek kell igazságra és humanitásra oktatnia egy zsidó gyülekezetet.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

„ZSIDÓ ECCLESIA MILITANS.“ Ne méltóztassanak megijedni. A zsidó egyháznak nincsenek latifundumai, amelyek a „klerikális hatalom“ legfőbb támaszai, egyetlenegy hold földje sincs a zsidó eklézsiának, sőt maga a zsidó egyház sincsen még meg, és ha meglesz, akkor sem fognak a profán világnak hadat üzenni. Mert a zsidó egyházatyák legtöbbnyire szelídlelkű férfiak, akiknek legnagyobb öröme a béke. Az orthodox rabbik örülnek, hogy „hála Istennek, az ember végigmegy az utcán és nem dobnak utána követ“, a neológ rabbik pedig örülnek: hála Istennek, az ember megtartja a hittanórákat és a szülők nem fenyegetik meg, hogy a sok héber miatt a gyermekeiket kikereszteltetik. Nincs tehát a profán világnak semmi félnivalója. Ellenben zsidó szempontból fölötte örvendetes, hogy a haladó rabbik közlönye, az eddig is pompásan szerkesztett „Magyar Izrael“ új hangot vett föl vezércikkei számára és férfias bátorsággal és paphoz méltó önérzettel kezd küzdeni a rabbi-állás megcsorbult méltóságának helyreállításáért. Amint a „Magyar Izrael“ is elismeréssel konstatálja, a Mult és Jövő a zsidó kultúrát tűzvén ki zászlajára, mindjárt első számában megállapította, hogy a magyar zsidó községek kultúranélkülvalóságának egyik főoka abban a korlátozott pozícióban keresendő, amelyet a haladó rabbi a mai hitközségben betölt. Örömmel üdvözöljük tehát a Magyar Izrael új akcióját. A rabbinak mint egyházi képviselőnek helyet kell adni az előljáróságban, hogy ma, amikor a haladó községek laikus-táborában a zsidó-tudás már-már fehérhollószámba megy, legyen döntő szava zsidó-ügyekben annak is, aki zsidó dolgokhoz ért.

STRINDBERG ÉS A BIBLIA. Nem tudományos értekezés lesz ez a Goethe és a biblia, Ady és a biblia, Babics és a biblia stb. mintájára, hanem csupán csak egy egyszerű tény csendes megállapítása. Strindberg, a mindent-leromboló, a héber bibliával a kezében halt meg. Nem tudom, hogy Strindberg rengeteg tudása mellett is értett-e valamit a héber szöveghez, vagy tán azt a kabbalisztikus nézetet vallotta, hogy a szent betűk nézése is elegendő az üdvösséghez. Egy azonban bizonyos, hogy Strindberg hitt a biblia szentségében és ez a hite összefért az ö legforradalmibb gondolkodásával is. Aminthogy a hit összefér a legszélsőbb tudományossággal, a legtermészettudományibb világfelfogással. És erre az összeférhetőségre nemcsak a közeledő halál sejtelmes órája tanítja az embert. Csak meg kell tanulnunk az objektiv, elfogulatlan nézését a dolgoknak, hogy ezt az igazságot a divat ellenére megállapíthassuk. Épp a napokban jelent meg egy igen radikális közlönyben dr. *Hajdu* Miklósnak egy cikke, amely gyönyörűen kifejti, hogy „a hivés nem áll természetszerint ellentétben még a racionális és pozitiv filozófiával sem . . . Ugyanaz a Maeterlinck, aki „A méhek életé“-ben pozitivista, racionalista, empirikus, természettudományos, „A szegények kincse“ című, mostanában megjelent munkájában a hivésnek a legsokszinűbb szcenériáját tárja elénk . . . Itt mondja Maeterlinck, hogy a szellemi atmoszférának kell átváltoznia körülöttünk, hogy hasonlatossá legyen a Svedenborgok szép országának birodalmához, ahol a levegő olyan, hogy hazugság nem hagyhatja el az ember száját. Nagy és szép igazság! Igazán egy poéta, egy filozófus és egy természettudományos gondolkozó kell hozzá, hogy ezt a szép, nagy igazságot ilyen röviden és ilyen velősen kifejezze. Valóban a szellemi atmoszférát kellene átváltoztatnunk, akkor konfesszionális téreken is sok minden máskép történnék, mint manap. Valóban a szellemi atmoszférát kellene legelőbb átváltoztatni. Ehhez azonban az is kell, hogy a felekezeti történéseket is lehetőleg objektive, lehetőleg elfogulatlanul nézzük.“

A ZSIDÓ ASSZONYOK. Ki nem olvasott már zsidó himnuszokat a zsidó asszony otthoniasságáról? És ki nem látta még, hogy az Abbazia, Palermo, Westend, Ostende stb. ragyogó kávéházak ablakai mögött csupa markáns profilú zsidó asszonyok kalapjainak plörőzei ringanak a füstös levegőben? Ki nem olvasott már zsidó himnuszokat a zsidó asszony dolgos takarékosságáról? És ki nem látta még a korzón és a Stefánia-úton a lógó csillogó butonokat és az ezerféle leleményes ékszerdarabot a gyönyörű zsidó asszonyok fülén és pazar toalettjén? Ki nem olvasott már zsidó himnuszokat a Deborákról, Eszterekről, Hannákral, akik női szivük egész melegével a zsidóságért lelkesednek? És ki nem látott már zsidó asszonyokat, akik ha már nem tudják reábirni férjüket, hogy keresztelkedjenek ki, legalább visszatartják őket, hogy zsidó ügyekkel való foglalkozással ne kompromittálják feleségeiket? Ezeket a gondolatokat váltotta ki a hallgatóságból *Bettelheim* Sámuelnak, az „Ungarländische Jüdische Zeitung“ zseniális szerkesztőjének multheti budapesti előadása, amelynek legszellemesebb része a zsidó asszonnyal foglalkozott. „A zsidó asszonynak egy új tipusa fejlődött, amely etikailag sajnos a többi felekezetek asszonyai mögött marad.“ Tisza István felesége ott van a férje mellett a legveszedelmesebb elnöklések alatt, — de hol a zsidó elnökné (t. i. a hitközségi elnökné), aki ugyanezt teszi?! A jelenvolt urak és hölgyek lelkesen tapsoltak Bettelheim pompás előadásának és mert a hölgyek is tapsoltak, úgy látszik mégsem olyan vigasztalan a helyzet, mert vannak bőven kivételek is, csak arra kell törekedni, hogy ezek a kivételek még bővebben legyenek. Az olyan előadások, mint a Bettelheimé, mindenesetre lendítenének a dolgon, csakhogy nem a Herzl-egyletben kellene azokat tartani, hanem a — Lipótvárosi Kaszinóban.

Jusszuf.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

BALLA IGNÁC: A PÁRISI ROTHSCHILDOK.

Tőzsdei üzleteken és az államkölcsönökön kívül egyébként a Rothschildok párisi háza mindig erősen foglalkozott kereskedelmi és ipari vállalatokkal is. Az Északi Vasút-Társaságon kívül a páris – versailles-i vasút is Rothschild James báró alapítása. Ő hozta létre a részvénytársaságot, amelyet az akkori lapok a következő epitheton ornans-sal illettek: „ez a részvénytársaság az üzleti társulásnak óriási szörnye, egy ezerfejű sárkány, aminőről eddig csak a mesék szóltak".

Nagyszerűen jövedelmező vállalkozás volt ez is, amellyel a Rothschildok már-már egy újabb, jelentős lépést tettek affelé, hogy a vasútépítések dolgában is valóságos egyeduralomra tegyenek szert.

De Franciaországban, a bankároknak akkori Eldorádójában, a képviselőknek hatalmas befolyásuk volt a miniszterekre. Különösen pedig éppen azoknak a képviselőknek volt erős befolyásuk, akik maguk is — gazdagok voltak. Így történt azután, hogy Fould, aki képviselő és milliomos bankár is volt egy személyben, a páris—versailles-i vasut létrejötte után, hogy a Rothschildoknak konkurrenciát csináljon, a Szajna másik partján ugyancsak Versailles irányában, szintén vasutat akart épiteni és erre meg is kapta az engedélyt. De a munkálatokban egyszerre fönnakadtak s az építkezések folytatására magának az államnak kellett pénzt adnia. Ilyesformán azután meg is épült a vasút, amely azonban — számos francia családot döntött szerencsétlenségbe.

Az ezernyolcszáznegyvenkettedik esztendő május ötödikén ugyanis rettenetes vasúti szerencsétlenség történt Fould vonalán, amely száz és száz utas életébe került. Ez a vasúti szerencsétlenség is a Rothschildok szerencséjét szolgálta, mert ellenfelüket, Fouldot elkeseredett szemrehányásokkal és vádakkal illették ezidőszerint, úgy, hogy annak örökre elment a kedve a vasutak építésétől.

A Rothschildok ilyesformán tényleg, valóságos egyeduralomra tettek szert a vasútépítések terén is. Most már nemcsak Franciaországban alapított vasutakat James báró, hanem külföldön is. Így például Belgium vasutait is ő építette, ami szintén jelentős összeggel gyarapította a frankfurti gettó fiainak vagyonát. A Rothschildok pénzes ládái egyre jobban és jobban megteltek és ebben a vasúti vállalkozásoknak is szép része volt.

E nagy vasúti vállalkozások, tőzsdei spekulációk és államkölcsönök kibocsájtása közben is Rothschild James báró, ha ellenségei nem is rajzolták sohasem túlontúl érző szivű embernek, mindig ráért arra is, hogy az emberi érzéseket engedje úrrá válni szive fölött, mihelyt a ... zsidóságról volt szó. Mammon istene ugyan minden gondolatát magának követelte, de nem tudta elhalványitani érzéseit. Amikor — éppen ezidőtájt — a damaszkuszi mészárlások idején több zsidó család esett áldozatul a keleti népek fanatikus gyülöletének, Rothschild báró nem sokat habozott. Látta, hogy a kormány részéről a damaszkuszi zsidók nem számithatnak hathatósabb védelmi eszközökre, tehát sürgősen fölszereltetett néhány gyorsjáratú hajót és azokat útnak indította szerencsétlen hitsorsosainak védelmére, ugyanakkor, amidőn a többi vagyonos párisi zsidók semmit sem törődtek a szerencsétlen damaszkuszi zsidókkal.

Heine ekkortájt irta a következőket:

„A franciaországi zsidók már túlontúl emancipáltak, zsidóvoltuk jóformán teljesen elveszett, vagy, helyesebben mondva, beléolvadt a francia nacionalizmusba: éppen olyan franciák már, mint a többiek és igy vannak enthuazista fölgerjedéseik is, amelyek huszonnégy óráig, vagy ha a nap melegen süt, hát még három napig is eltartanak — és ez a jobbakról áll. Sokan közülök még a régi zsidó ceremóniának áldoznak, a külsőségek kultuszának, gépiesen, anélkül, hogy tudnák: miért, csupán a régi megszokottságból; benső, meggyőződéses hitről szó sincs, mert a zsinagógákban, éppen úgy mint a keresztény templomokban, a voltaire-i kritika elmés sava egyformán rombolólag hatott A francia zsidóknál, éppen úgy, mint a többi franciáknál,

Struck: Tájkép.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

az arany a mai napok istene és az ipar az uralkodó vallás. Ebből a szempontból két szektára lehet osztani az itteni zsidókat: még pedig a *rive droite* és a *rive gauche* szektájára. Ezek a nevek ugyanis a két vasútra vonatkoznak, amelyek közül az egyik a Szajna jobbpartján, a másik a Szajna balpartján visz Versaillesbe és amelyeket két hirneves pénzügyi rabbinus vezet, akik egymással szemben éppen olyan ellentétesen cselekszenek és akik egymással éppen úgy pörölnek és civakodnak, mint egykoron Rabbi Samai és Rabbi Hillel az ősibb — és eredeti — Babylonban.

A *rive droite* főrabbinusa, Rothschild báró, meg kell adnunk az igazat: Izráel népével szemben nemesebb rokonszenvet és velük érzést mutatott, mint írástudó ellenfele, a *rive gauche* főrabbinusa, Benoit Fould, aki mialatt Syriában, egy francia követ izgatására, az ő hitsorsosait kirabolták és fölkoncolták, egy Hillel megingathatatlan lelki nyugalmával néhány szép beszédet mondott a francia képviselői kamarában „a járadékok konverziójáról és a bankok diszkontójáról".

A párisi Rothschild, James báró egyébként óriási elfoglaltsága mellett is ráért arra, hogy el-eljárogasson festők műtermeibe és modellt álljon azoknak képeihez. Egyszer a világhirű festő, Eugene Delacroix, akinek megtetszettek Rothschild báró arcvonásai, fölkérte, hogy e modern Krőzus álljon modellt egy képéhez, még pedig . . . mint lerongyolt, szánalmas, szegény koldus. A bárónak megtetszett ez az idea és készségesen beleegyezett. Másnap már be is állított a művész műtermébe mint kopott, rongyos koldus . . .

Az ajtóban Delacroix-nak egyik kedvelt tanitványa fogadta. Végignézett a „szegény kolduson" és őszinte részvéttől megindultan néhány rézpénzdarabot csúsztatott a koldus markába, amit az hálás tekintettel köszönt meg. Delacroix-nak ez a kedvelt tanitványa maga is szegény fickó volt, tehetséges fiú ugyan, de éppen olyan vékonypénzü legényke, mint a legtöbb tehetséges fiatal piktor. Nagyot csodálkozott hát, amikor ez alamizsna adását követő reggelen a következő levelet kézbesitette neki Rothschild báró inasa:

„Igen tisztelt uram,

a tegnap reggel, Delacroix úr műtermének ajtajában kezeimhez lefizetett tőke, a megfelelő kamatos kamatokkal együtt, tizezer frank értékben rendelkezésére áll és azt a Rue Lafittebeli pénztáramnál bármikor felveheti.

Rothschild James báró.

James báró életének egyik legérdekesebb problémája az ő viszonya Heinehez. Érdemes volna hiteles dokumentumok alapján megállapitani, hogy Rothschild báró, akinek Heine számos szolgálatot tett, vajjon támogatta-e anyagiakban valaha a nagy poétát. Érdemes volna ennek konstatálása, ha egyáltalán volnának erről — hiteles dokumentumok. De sajnos nincsenek.

Vagyoni helyzete nem volt ugyan valami fényes a nagy német poétának, de büszkesége nem engedte meg, hogy bárkitől elfogadjon anyagi segitséget. A barátaival szemben — és ezek közé számithatta Rothschild James bárót is — talán nem volt ilyen szigorú. Am erre nézve sincsenek hiteles adatok és legföljebb csak találgatni lehetne. De az bizonyos, hogy amikor dúsgazdag pénz-proccok, akiket Heine csak futólagosan ismert, akartak segiteni anyagi helyzetén, azokat kegyetlen humorával riasztotta el magától. Rothschild bárónak egyik nagy estélyén történt, hogy James báróval beszélgetve, tréfásan megjegyezte, hogy Párisban az ember kénytelen minduntalan a pénztárcájához nyúlni, mert minden percben és mindenért fizetnie kell. Igy aztán nem is csoda, hogy minduntalan pénzzavarban van az ember. Mint ahogy ő is, akinél egészen jól elkelne egy ezerfrankos bankó.

Heinenek ezt az ötletes, finom csevegését egy pénz-procc is végighallgatta, aki talán Rothschild báró előtt akart hivalkodni avval, hogy édeskés, tolakodó udvariassággal fordult Heinehoz:

— Kérem, én kölcsönzöm önnek az ezer frankot.

Heine megütközött ezen a tolakodáson. Talán elősz̈ör látta életében ezt az embert, aki most kölcsönt kinál fel neki. Mélyreható

Struck: Utazás Murano felé.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tekintettel, vizsgálódva nézett a pénzével kérkedő frakkos úrra és így felelt:

— Ön uram, ön . . . ön nem jó nekem erre az ezer frankra!

És valószínű is, hogy Heine sohasem részesült a dúsgazdag James báró részéről anyagi támogatásban. Máskülönben nem is őrizhette volna meg függetlenségét, nem röpíthette volna feléje a gúny nyilainak egész záporát, ha bármiként is függött volna tőle.

James báró miatt Heinenek párbaja is volt Börne egyik barátjával, Strauss Salamonnal. Az ezernyolcszáznegyvenedik esztendő szeptember hetedik napján a St.-Germain-völgyben történt a párbaj. Heine a levegőbe lőtt, de ellenfelének a golyója talált. Szerencsére azonban a löveg csak Heine pénztárcáját találta és maga a nagy költő nem sebesült meg.

Amikor Heine Rothschild bárónak elmondta a párbaj lefolyását, hozzátette:

— És tudja minek köszönhetem, hogy nem fizettem az életemmel ebben a párbajban? Egyszerűen a pénztárcámnak. A golyó azt találta. És a pénzem felfogta a golyó erejét. Ezt nevezem én aztán csak . . . „jól elhelyezett pénznek".

Az bizonyos, hogy Heinet őszinte barátság fűzte Rothschild báróhoz, a párisi pénzfejedelemhez. De az is bizonyos, hogy Heine, ha szerette is Rothschild bárót, sohasem mulasztotta el, ha a legcsekélyebb alkalom kínálkozott is erre, hogy humorának és gyilkos szellemességének élét James báró ellen fordítsa. Megtette ezt írásaiban is, bár itt nem egyszer egyenest védelmére kelt még olyan hatalmas ellenféllel szemben is, mint akár Börne. De azért közben is még egyre, halomszámra röpítette nyilait James báró felé, nemcsak írásban, hanem szóban is és az eleven szó éle gyakrabban irányult a párisi Rothschild-ház feje ellen, mint az írótollé.

E tréfák és csípdelődzések azonban mégsem tudták elvenni James báró kedvét attól, hogy, ha csak szerét tehette, ne keresse Heine társaságát, akit előkelő estélyire is mindenkor meghívott. Egy ilyen szoárén történt, hogy véletlenül a Szajnáról is szó került és élénk vita indult meg afelől, hogy vajjon miért oly zavaros és piszkos a Szajna vize Párisnál. A párisi pénzfejedelem ekkor fontoskodva elmondta, hogy ő látta a folyamot forrásánál is és ott bizony olyan tiszta a vize, akár csak a kristály.

Heine egy pillanatig merően nézett a bárónra, aztán szárazon, komolyan csak ennyit mondott:

— Ó, az ön apja is derék, becsületes ember volt, báró úr!

Rothschild elértette a tréfát és ő is nevetett a nevetőkkel.

Éppen ilyen kegyetlen és csípős volt Heine Rothschilddal szemben akkor is, ha nem a báró palotájában, hanem másutt találkozott vele. Egy alkalommal Frédéric Soulié-vel, aki akkoriban ismert novellista és színműíró volt, egy előkelő estélyi társaságban beszélgetett, amikor James báró éppen belépett a terembe. A hatalmas pénz-fejedelem megjelenésekor a jelenlevők legnagyobb része fölállott és mély meghajlással üdvözölte a nagy pénzembert, akiről Balzac azt írta, hogy „a képviselőházat, a minisztereket és egész Törökországot is eladta volna a görögöknek, ha tervei éppen úgy kívánták volna".

— Látja, — mondta Soulié Heinehez, a társaság hódolására célozva — a tizenkilencedik század mint hódol az aranyborjú előtt!

— Hm! — felelte Heine. — Borjú? . . . Hiszen a báró már nem is olyan fiatal, mint ahogyan ön gondolja.

Ekkortájt már öreg ember volt a Rothschild-fivérek „Benjaminja", aki egyébként egy félszázadon át állott a párisi Rothschild ház élén. E hosszú idő alatt is James báró intim, belső családi életéről keveset jegyzett fel a krónika, ugyanaz, amely pedig minden oldaláról kirajzolta a nagy pénzbárónak úgy politikai, mint társaságbeli szerepét. Lehet, hogy a nagy pénzügyi műveletek és az előkelő párisi élettel szemben való fáradságos kötelességei miatt nem is ért rá intimebb családi életet élni, de az is lehetséges — és talán ez a valószínűbb magyarázat —, a családi élet bensőséges voltát, amint a legtöbb zsidó, ő is annyira szentnek tekintette, hogy nem tartotta a profán nyilvánosság szeme elé valónak. Társadalmi kötelezettségei éppen úgy, mint üzleti vállalkozásai amúgy is mindig arra kényszerítették, hogy az ezer és ezer szemű nagy nyilvánosság előtt éljen, családi életében tehát teljesen el akart zárkózni a figyelő szemek elől.

Az öreg, bölcs Maier Amschelnek, apjának tanácsát követte James báró is, aki szintén saját családjából nősült, amint ezt az öreg Rothschild halálos ágyán, végső akaratában meghagyta gyermekeinek. James báró saját unokanővérét vette el feleségül, a bécsi Rothschild Salamonnak, fivérének leányát, Bettyt, ki tizenhárom esztendővel volt fiatalabb unokabátyjánál. Házasságukból hat gyermek született, akik közül — ugyancsak az öreg Amschel végső akarata alapján — Charlotte-ot a londoni Rothschild Náthánnak, James báró bátyjának fia, Nathaniel vezette oltárhoz, míg James báró fia, Alfonz báró viszont Nathaniel bátyjának, Lionelnek, a nápolyi Rothschild Károly legidősebb leányával, Charlotte-val való házasságából született Leonorát vette el feleségül.

James báró az 1868-dik esztendő november tizenötödik napján halt meg és a párisi Père Lachaise temetőben, a párisi Rothschildok családi sírboltjában — amely a nagy színésznő, Rachel sírja mellett emelkedik — alussza örök álmát.

(VÉGE.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SZOCIÁLIS MUNKA

DR. HEVESI SIMON: GONDOLATOK A GYERMEKVÉDELEMRÖL.

Hogy Mózes sivatagban rándulo népének tanította: „Szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat!“ (Mózes III. 18, 19.), nem csodálkozik azon a hivő, mert az isteni kinyilatkozás a mennyei Atyának igéjét adta a próféta ajkaira és az Atya nem akarhatja, hogy gyermekei gyűlöljék egymást.

Mikor a koronás zsoltáros azt mondja: „Mi szép és kedves a testvéries összetartás az együttlételben is“ (133. zs.), már arra tanit, hogy az élet a próbája a szeretet megvalósításának és hogy ennenmagunk sok legyőzésével jár, mig az ige tetté válik. Egymástól elkülönitve ha élünk, könnyü az igét bevenni a szivbe, az együttvalóságban, a társadalom mozgalmasságában állja meg erkölcsi programmunk az életnek próbáját.

A hilleli cselekedetben él az eszme... Samajhoz elment a pogány: Tanits meg Mester a te hitedre, egy perc alatt, amig féllábon tudok állani. A pogánynak cinizmusára följajdult, szivig sértve haragra lobbant a mester: Hát te féllábon állva, egy perc alatt akarod megtanulni azt, amin én egy életen át búvárkodtam, gondolkodtam, aminek kedvéért magamat neveltem és fegyelmeztem, hangulatról hangulatra emelkedtem, magamat felszabadítottam és fokról fokra felküzdöttem, harcoltam magammal és győztem, szivemet sebekkel borítottam, mikor a barbárság és önzés kérgét róla letéptem, eszmék viharaiban jártam, mig a magaslatra eljutottam és magam előtt látom a széles birodalmat..., te mindazt egy percenet alatt akarod elsajátitani: nem, te nem tudod méltányolni azt, amit kérsz, nem is vagy méltó a tanitásra, távozz tőlem, én nem tanithatlak!

És elment a pogány Hillelhez: Tanits meg Mester a te hitedre, amig féllábon tudok állani. Végigsajdult Hillel szivén is, ami Samaj lelkét bántotta: ez a barbár azt akarja, hogy a lélek templomát felépitsem benne egy perc alatt, neki adjam a szentély oltárát és a szentség koronáját egy szemvillanás alatt! *De nem utasitotta el.* Pogány vagy, de ember vagy — igy gondolá magában —, talán fel tudsz emelkedni oda, ahol én állani szeretnék, egy lélekbontásra, egy szárnycsapásra, egy pillanat alatt! És igy tanitotta: Szeresd a te felebarátodat, mint tenmagadat, légy azon, hogy ami neked fájna, ne fájjon neki; ez az egész tan, a többi mind ennek csak kifejtése, menj és tedd magadévá!

És abban a pillanatban Hillel a szeretetet nem csak tanitotta, hanem teljesitette is, mert önmagát legyőzve szeretetet gyakorolt és adott a maga erkölcséből a nálánál szegényebbnek.

*

Hilleli cselekedetre és hilleli türelemre van szükségünk a patrogane munkájában is. Az emberbarátí szeretet hivatása első sorban küzdeni az élettani nyomor ellen. A nélkülözés jeges-zivatara mennyi gyermekbimbót hervaszt meg. Ahol előttünk kinlódik egy darab eleven élet, segitenünk kell rajta. Ahol megvan az élet és öntudat rezzenése, és azzal a képesség érezni a fájdalmat, a kinlódást, a nélkülözést, ott kezdődik a szeretet birodalma. Kiváltkép ha az, aki inséggel küzd előttünk: gyermek, elhagyott árva! Minden sápadtarcú, fonyadt, beesettképű gyermeknek jogot adott a természet arra, hogy az arca kigömbölyödjék és piros legyen, a szeretetnek nem szabad megengednie, hogy a szépséget és egészséget a szegénység kinzó keze lehúzza róla!

De az élettani nyomor enyhitésével még nincs kimeritve a szeretet föladata. *Adj erkölcsiséget annak, aki szegényebb abban tenálad!* Ezzel az osztozkodással mind a ketten gazdagabbak lesztek. Nem szabad elbujni embertársadtól, ha bünös is. Könnyü az emberbarátí érzületben édelegni azzal szemben, aki testileg-lelkileg tiszta és ép, de végezz emberjavitó munkát ott, ahol a bünnek szennye elriaszt és legyen benned Wilde optimizmusa, hidd, hogy a bünöző gyermek felemelkedhetik és nyujts neki segitő kezet! Kedves felebarátom, ha van ráérő időd, asszonynővérem, ha nincs gyermeked, családod, talán foglalkozhatnál egy embercsemete kertészgondjával, bizony a hazát szolgálnád, az emberiséget és az erkölcsi müvelődést vele.

*

Szakemberek bár panaszkodnak, hogy a bünöző gyermeken nem lehet segiteni, a bünös hajlam fizikai megkötöttséggel müködik, a bün visszatér, a javitóból elbocsátott gyermek nincs megjavitva, aki egyszer látta a börtön falait, nem utoljára látta azokat, a tapasztalat nagyon lehüti a vérmes reményt: te ne essél kétségbe!

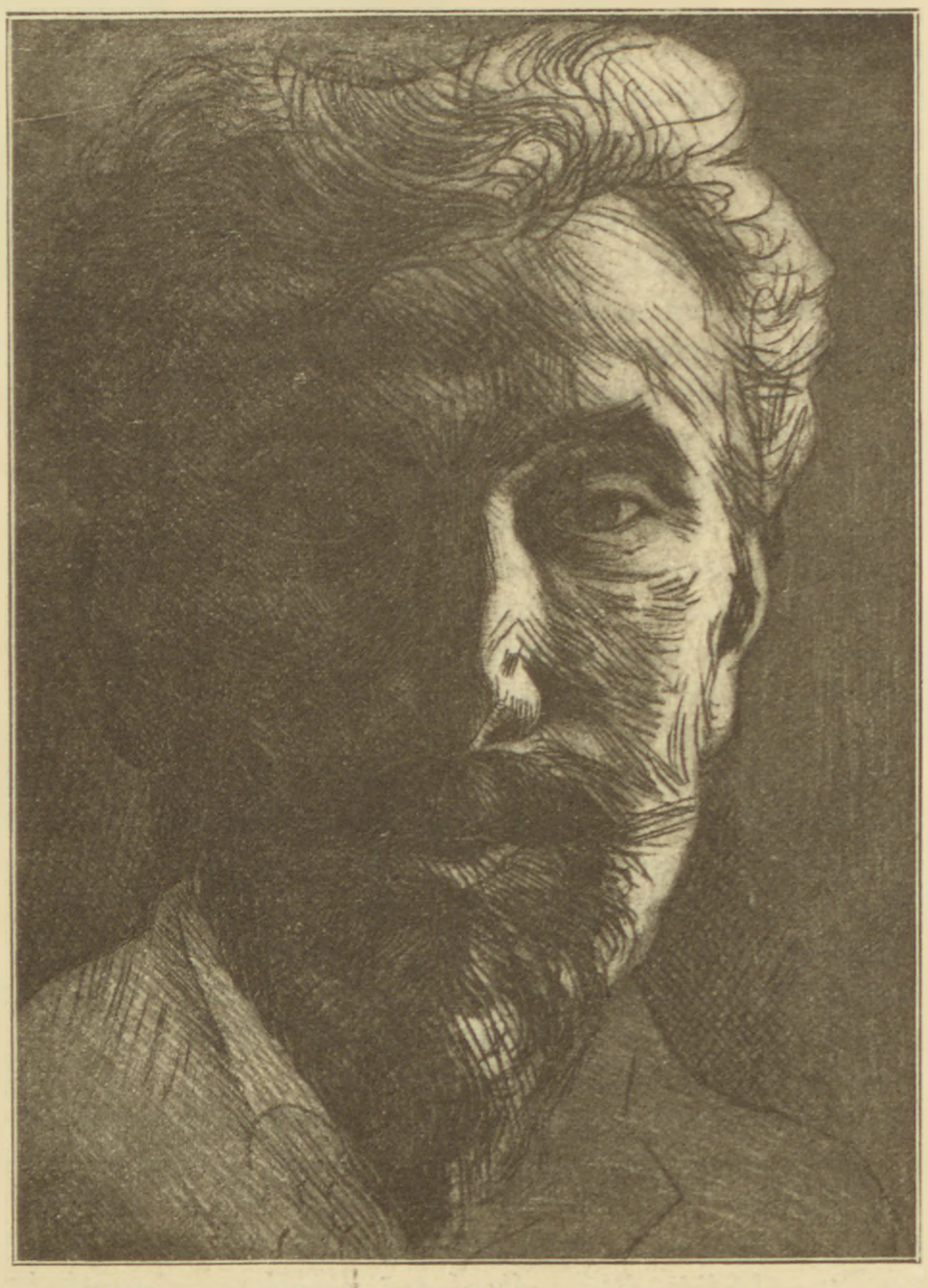
A tapasztalat mindenesetre komoly tanácsadó, de azért nem kell elejteni minden reményt. A bün csirája a gyermekben olyan, mint minden csira a természetben. Kedvező feltételek találkozására továbbfejlődik, ellenkező esetben elpusztul. Ahol előbb dudva, maszlag, mérges növény ter-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mett, ugyanazon a földön most búzakalász lengedez. Sokszor még a földben lappang számos veszedelmes csira, de nem kel ki, de a barázdák termése mégis jó és nemes, sikerteljes magban dús tisztabúza. Sok bűnös hajlam fog visszafejlődni a gyermeki lélekben is, ha kivesszük azon hatások alól, melyek következtében a rossz hajlandóságok nekiburjánzásnak indulnak, ha a gyermeket jobb környezetbe visszük és oly hatásoknak tesszük ki, melyek benne a jóravalóságot nevelik és fejlesztik.

A gyermekvédelmi munka egészbenvéve még fiatal, még rövid multja van. Ha csakugyan tapasztalatokra akarunk hivatkozni, akkor még tapasztalatokat kell gyűjteni. Ki kell kémlelni azokat a módokat, amelyekkel a nevelőhatásokat érvényesíteni lehet, a tudós, eszes, szakképzett filantrópnak túl kell járni eszével a bűnös hajlam ellenállóképességén és konokságán. A szeretetteljes megfigyelés nagy munkája vár itt a szakemberekre, amelynek érdekében szükséges volna a nevelőotthonok és megfigyelőállomások tervének sürgős megvalósítása. De a nagyközönség gyermekvédelme szintoly kívánatos, több: elengedhetetlen, mert igazi eredmény ily szubtilis lelkimunkában csak ott várható, ahol a szakkörökkel együttműködik az egész társadalom.

De nem szabad elfelejteni azt sem, ami a legfontosabb. Nagyon sok teljesen ép hajlamú és normális lelkületű, minden jóra alkalmas gyermeket a nyomor, az elhagyatottság, a gondozatlanság visz a bűn és a züllés útjára. Ezeket csak érdemes a társadalom autonóm nevelő és erkölcsfenntartó hatalmának a bűn karmaiból kiszabaditani, a züllés veszélyéből megmenteni, kiváltképen ott, ahol az államhatalom oly áldozatra kész és a társadalmat ezen kötelessége teljesitésében oly hathatósan támogatja. Kötelessége a társadalomnak, hogy az állam által kitűzött ezen közhasznú célt a maga teljes erejével szolgája. Ha nem hazugság a szeretet igéje ajkainkon, akkor nem szabad azokat az apró, ártatlan gyermekeket a kéttorkú örvénybe, a bűn és nyomor egymásbanyíló örvényébe rohanni, hullani engednünk.

Struck: Leonid Pasternak festőművész arcképe.

*

Halottas-szobában, ahol egy fiatal munkás feküdt koporsóban, egyszerű képet láttam valamikor. Az anya volt, gyermekével. Fiatal, beteges, sovány anya, görnyedt tartású, arcán a halálnak szomorú sejtelme. Megható volt arcán a majomszeretet, mellyel viruló gyermekéhez tapadt. Két sovány karja gyermekét görcsösen, szivósan fogta át, minden sovány izma mintha azt beszélte volna: Ne vegyetek el a gyermekemtől! Dolgozni fogok érte! Ti sötét hatalmak, betegség, kórság, halál, ne vegyetek el engem, az anyát, gyermekemtől!... A gyermek nézése oly bátor, oly merész, az anya nézése oly félénk, oly aggodalmas!... Vajjon melyiknek fog igazat adni az élet, az a sokágú bonyolódott élet, a gyermek reményének, vagy az anya félelmének? Boldogság, öröm vár-e a gyermekre a jövendőben, vagy a bűn és nyomor örvénytorka?... Ebben a képben látom én a patronage-eszme kifejező emblémáját.

Az Országos Izraelita Patronage egyesület-mult-évi közgyűlésén elmondottam ezt a gondolatomat és a patronage-ügy egyik kiváló képviselője azzal az alkalommal szives volt közölni velem, hogy Amerikában a patronage gyűjtő íveken jelkép gyanánt egy fiatal anya van rajzolva, kinek nyakát gyönyörű gyermeke ölelgeti és a kép körirata: „Minden gyermeknek joga van egy szerető anyához, akit átölelhet!"

Hát bizony az amerikainak is igaza van! Nagyon is igaza! De azt az anyát, aki nincs, pótolnia kell!

Ezt szeretném én hitfelekezetem tagjainak lelkébe vésni és hitbéli testvéreimnek szivébe égetni: legyünk olyanok, mint Hillel, tele szeretettel, türelemmel, bizó reménységgel, adjunk földi javainkból és erkölcsi világunkból a nálunk szegényebbnek, törekedjünk hilleli cselekedet érdemére, hivő optimizmussal lássunk minden elhagyott gyermekben jóraképes és jóratermett Efraimot és Manasszest és legyen jelszavunk, amit Jákob pátriárka mondott József gyermekeiről: Hozzad őket elébem, hogy megáldjam őket!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR. LUKÁCS LEO: A PALESZTINAI SEGÉLYAKCIÓ KÉRDÉSÉHEZ.

Nem terjeszkedhetünk ki egy rektifikáló közlemény keretében a Palesztinában végzett és végezhető szociális munkálkodás most már óriásinak nevezhető egész területére és a sok tényező körül csak az egyik legfontosabbról emlékezünk még meg ez alkalommal, és ez a zsidó nők palesztinai kultúrmunka-szövetsége (Verband jüdischer Frauen für Kulturarbeit in Palästina).

A palesztinai szociális viszonyok szanálása lehetetlen nők részvétele nélkül és lehetetlen a már Palesztinában élő zsidó nők szociális helyzetének javítása nélkül: ennek a két körülménynek felismerése volt indítóoka a szövetség megalakulásának, mely rövid 4—5 évi fennállása alatt is megbecsülhetetlen szociális és kulturális munkát végzett.

Mint első közleményünkben említettük, a palesztinai zsidóságból rendszeresen kiirtották a munkához való hajlandóságot. Ez az eléggé nem kárhoztatható helytelen irányzat százszorosan bosszúlta meg magát a Palesztinában felnövekedett ifjú leánynemzedékeken, kiket hiába részesítettek az európai filantrópusok által fenntartott francia és angol iskolákban kitünő francia és angol „irodalmi" nevelésben, mert szintén csak az improduktiv elemeket szaporították velük. A lehető legnyomorúságosabb szociális viszonyok között élő zsidó családok leányai francia és angol irodalmi ismereteiknek csak annyi hasznát láthatták, hogy apáik nevében francia és angol nyelven is tudtak — koldulóleveleket irni.

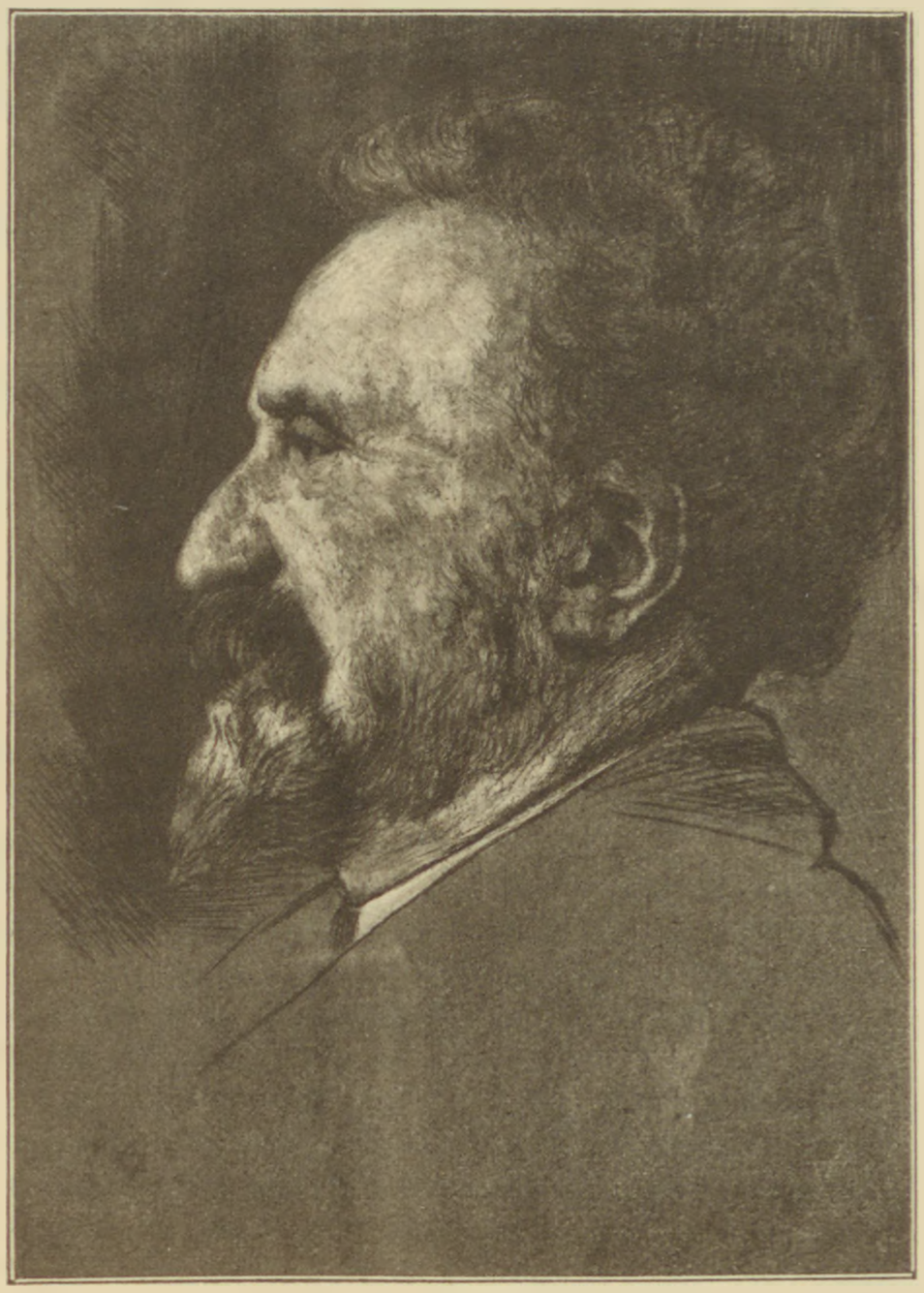
A nőnevelés reformja volt tehát az első teendő. Irodalmi és koldulásra való nevelés helyett munkára való nevelés új munkaalkalmak létesítése által.

Olyan munkaalkalmak létesítéséről kellett gondoskodni, melyhez nem kivántatik nagy tőkebefektetés és mégis nyugodt és biztos megélhetést biztosithat a palesztinai nők ezreinek. A női háziipar különböző fajai közül első sorban a csipkeverés meghonosítása látszott legalkalmasabbnak és ez a föltevés az eredmények által fényes beigazolást nyert.

A szövetség jelenleg négy csipkeverő-tanfolyamot tart fenn (Jeruzsálemben, Jaffában, Tiberiásban és Ekronban), melyeken európai képzettségű tanitónők több mint 150 leányt részesitenek szakszerü kiképzésben. A tanfolyamokat elvégzett leányok otthon dolgoznak és a csipkéket beszállitják a szövetséghez, mely tőlük azt jó áron megvásárolja és forgalomba hozza. A palesztinai csipkék művészi technikájuk és izléses voltuk által rohamléptekben hódították meg a csipkekedvelő közönséget, úgy hogy a szövetség hosszú időre el van halmozva elsőrangú bécsi és berlini divatárús-cégek megrendeléseivel. A csipkeverő-tanfolyamok kibővítésére és új tanfolyamok felállítására volna tehát szükség, hogy a felvételre jelentkező leányokat mind foglalkoztatni lehessen, de ennek gátat szabnak a szövetségnek egyelőre még igen csekély anyagi eszközei. Miként a Becálel-iskola, úgy a csipkeverő tanfolyamok is rohamos fejlődésük ellenére sem képesek a most már komolyan dolgozni vágyó palesztinai zsidó ifjúságot befogadni és kellőkép kiaknázni azokat a kedvező konjunktúrákat, melyek az eddiginél is rohamosabb fejlödést biztositják.

Fontos munkát végzett a szövetség a palesztinai közegészségügyi viszonyok javitása terén is. Haifában saját erejéből kórházat épitett és tart fenn, azonkivül saját költségén ápolónőkké képeztet ki európai nagy kórházakban palesztinai zsidó leányokat, kik hazatérve az ápolónőhiányt, a palesztinai közegészségügyi viszonyok egyik legfájóbb sebét meg fogják szüntetni.

A mezőgazdasági munkára való nevelést a szövetség az elmult évben kezdte meg. Dr. Maisel kisasszony vezetése alatt a Zsidó Nemzeti Alap kinerethi gazdaságán zsidó leányok számára mezőgazdasági tanfolyamot létesitett, melyet az első évben 16 leány végzett el. Az első év sikerein fel-

Struck: Prof. Gernsheim.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

buzdulva, az illetékes körök Kerakon, a Jordán folyónak a Tiberias-tó közelében lévő kies fekvésű félszigetén egy kisebb uradalmat bocsájtottak a szövetség rendelkezésére, melyen a legközelebbi években zsidó női mezőgazdasági szakiskola fog kialakulni, ahol zsidó leányok a mezőgazdaság minden ágában rendszeres gyakorlati és elméleti oktatást nyerhetnek.

Korántsem merítettük még ki a szövetség egész programmját, csak eddigi működésének adtuk főbb körvonalait. A teljes munkaprogrammjának megvalósításához még százszorta és ezerszerte annyit kell dolgoznia, és ekkor az eredményei százszorta és ezerszerte nagyobbak lesznek az eddigieknél. Remélhetjük, hogy ez belátható időn belül be is következik, mert a szövetség tagjainak száma napról napra nő, ami egészséges szociális felfogásának és működésének legszebb honorálása.

A szövetség magyarországi tagjait az ujjainkon számlálhatjuk meg. Az a tény, hogy a magyarországi zsidó nők egy ilyen célú és ilyen eredményesen működő szövetség munkájában eddig alig vettek részt, még a lokálpatriotizmus szempontjából is csak fájdalmasan érinthet mindnyájunkat.

Az alakulóban lévő magyarországi zsidó nőegyesületek szövetségének kell helyrepótolni az eddigi mulasztásokat. Hathatós anyagi és erkölcsi támogatásban kell részesítenie a szövetséget. Ha az első években csak annyit tesz, hogy egy új csipkeverő-tanfolyamnak fedezi az évi (nem sokra rúgó) kiadásait és gondoskodik az ott készített csipkéknek Magyarországban való elhelyezéséről, úgy nagy lépéssel viszi előbbre a palesztinai zsidóság szociális helyzetének javítását és mindenesetre helyesebb dolgot művel, mintha a tízszeres összeget áldozza fel az ú. n. „tiszta" jótékonyság oltárán. A leghelyesebb jótékonyság az, mely megszünteti a jótékonyság gyakorlásának szükségét.

Felszólalásunk végére értünk. Ha soraink hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarországi zsidóság körében megindítandó palesztinai akciót felvilágosító megjegyzésekkel az iránykeresés fáradságától megkíméljék, céljukat teljes mértékben elérték. Dr. Grünhut Lázárral — kinek adatai egyébként itt-ott tévesek — egyetértünk abban, hogy a magyarországi zsidóságnak a palesztinai szociális és kulturális munkásságból való távollétét mielőbb aktiv részvételnek kell felváltania. A világ legjelentékenyebb zsidó szociális szervezetei évről évre nagyobb mértékben működnek Palesztinában, hogy csak egy pregnáns és egyben frappáns példát említsünk, a németországi zsidók hatalmas segítőegyesülete (Hilfsverein), dr. James Simon és dr. Paul Nathan elnökeinek többizben hivatalos formában tett nyilatkozatai szerint, működésének súlypontját lassanként átteszi Keletre és különösen Palesztinába, ahol belátható időn belül pezsgő zsidó élet fog lüktetni. Biztositja ezt többek között a Hilfsverein eddigi működése Palesztinában.

Nálunk is már megmondta a legilletékesebb férfiak egyike, Székely Ferenc őméltósága, hogy pénz és jóakarat mindig van Palesztina számára. Az egész magyarországi zsidóságon múlik, hogy ez ne maradjon pusztába kiáltó szó és üres frázis.

NŐK MUNKÁJA

KURZWEIL GÁSPÁRNÉ: NŐK A ZSIDÓ ISKOLASZÉKBEN. (LEVÉL.)

Igen tisztelt szerkesztő úr!

Tegtisztelő felhívására, melyet azon körülményre méltóztatott alapitani, hogy én hazánkban az elsők közül vagyok, kik a zsidó nők bevonását az iskolaszékek kötelékébe indítványoztam, propagáltam és saját kongr. hitközségünknél sikerre is vezettem, szivesen kisérlem meg álláspontomat a Mult és Jövő illusztris közönségével megismertetni.

Keserűség tölti el lelkemet, ha arra gondolok, hogy még az anya és nő tiszteletében mindig tündöklő zsidók gyermekei is mennyire megsínylették számos felekezeti iskolánkban az anya távoltartását az iskola vezetésétől és felügyeletétől. Értem panaszom tárgya alatt különösen azokat a vétkeket, melyek rendszerint a felekezeti iskolák szegénységéből eredtek ugyan, de amelyeket leginkább a vezető férfiak ebbeli érzéketlensége, az anyák meg nem hallgatása, az iskola és a szülők között elő nem irt, tehát nem is létező nexus hiánya idézett elő a tanitók kinjára és bosszúságára, a gyermekek gyakori lelki és testi kárára!

A kultúrvilág évtizedek óta érzi és hangosan követeli az iskolák reformját. A rajtunk, szülőkön kifejlődött idegességet — fájdalom — gyermekeinken már hatványozott mértékben látjuk. A természet és gyógytudomány népszerűsítése régen közkinccsé tette azt, hogy a gyermek testének izmosodása van akkora feladata a jövő pedagógiájának, mint a gyermek elméjének az életben szükséges ismeretekkel való impregnálása. És mégis, mit látunk számos felekezeti iskoláinkban? Iskoláink épületei legtöbbnyire még ugyanazok, mint 40–50 év előtt. Gyermekeink mozdulatlanságban töltik zsenge gyermekkoruk legnagyobb idejét az iskola rossz

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

levegőjében. Szegény tanitóinkat a keservesen rossz fizetésért hihetetlenül görnyesztik oly tanitás szolgálatában, melynek eredménye kimondhatatlanul jobb lenne, ha gyermek és tanitó egyaránt kipihenten foghatna hozzá!

Nem állítom, hogy e bajok felfedezése és nyilvános felpanaszolása csupán nők munkája lett volna. De igenis állítom, hogy évtizedek óta él az anyákban a fájdalom, hogy iskolás gyermekeik sorsát velük érezni, velük megsínyleni kénytelenek anélkül, hogy a családapához intézett panaszokon kívül vajmit is tehetnének ellene!

Azaz, hogy eddig nem tehettek ellene. Mert ezentúl máskép lesz, mint eddig volt!

A magyar zsidó kultúra zászlóhordói belátták, hogy a gyermeknevelés kérdésének megoldásához meg kell hivni első sorban az anyákat. A zsidó nőegyletek szövetsége, amelyet a Mult és Jövő propagandája oly fényes sikerre vezetett, felvette programmjába a zsidó nőknek a zsidó közéletbe és mindenekelőtt az iskolaszék vezetésébe való belevonását. Csak a minap rövidesen egymásután három hitközségben egyenjogositották a nőket a férfiakkal. Nagykanizsa és Arad az a két nagyobb emporium, ahol a férfiak okosan, igazságosan és bátran hozzáfogtak egy kinai fal lerombolásához; megadták az adófizető özvegyeknek, elvált asszonyoknak és a leányoknak a teljes aktiv és passziv hitközségi választójogot. E reform lelki rúgójául nem tudok más tényezőt elképzelni, mint azt, hogy ők is főképen iskoláik számára akarták a nők egyenjogositott közreműködését megnyerni. Bizonyosan a legjobban ők tudják, hogy mit várnak intézményeik javára a nők mindent felölelő, finomultabb etikai és szociális munkájától.

Érsekujvárt maguk a nők és eszméik hivei kiakarták kerülni a hitközség békéjének esetleges nagyobb megrázkódtatását azzal, hogy az elmult esztendőben végzett alapszabály-módositás alkalmával szóba sem hozták az önálló nők teljes aktiv és passziv választójogát. Tették ezt azért, mert egyenes úton, nyiltan harcoltak egyetlenegy nagy cél eléréséért: a férjes nőknek, az anyáknak bevonhatásáért az iskolaszékbe. Ezek a fiatal anyák nem lehetnek önálló adófizetők, ellenben az adófizető özvegyeknek, elvált asszonyoknak — kevés kivétellel — nincsenek apró, iskolás gyermekeik. Kimondották tehát és bele is nyomatták az alapszabálytervezetbe „a nők beválaszthatóságát az iskolaszékbe". E nagybecsü vivmányt azonban a kultuszminisztériumban egyelőre jónak látták tö rülni. A hitközség — ragaszkodva meggyőződése helyességéhez — az Orsz. Izr. Iroda útján kérelmezte a kérdéses alapszabálypontnak hatályba visszahelyezését azzal az indokkal, hogy: „Ennek életbeléptetésétől iskolái részére minden tekintetben üdvös eredményeket vár".

Nem akarom ezeket a kilátásba helyezett eredményeket részletezni; egy azonban bizonyos, hogy az iskolaszéki tagoknak sürün kell látogatniok az iskolákat, hogy azoknak haladását mozdithassák elő, azonkivül szerető gondozásba kell venniük minden oly gyermeket, kinek betegség, nélkülözés, családi nyomor vagy más szerencsétlen körülmény elkeseriti fiatal életét; erre pedig mindenesetre alkalmasabbak az iskolaszék nőtagjai.

A hazafiságra, szivjóságra való nevelést nem kell, hogy a nők vegyék fel programmjukba. Ezt a mult és jelen tanitó-generációk mindvégig a legtökéletesebben teljesitették. Ellenben igenis felveendő az iskolaszéki nőtagok ideális munkaprogrammjának egyik legfontosabb pontjaként az anyagilag és szellemileg kiuzsorázott tanitó fizetésrendezése! Mert senkisem tudja úgy megérezni a drágaság nehéz súlyát — mely a tanitó életére nehezedik — mint épp az asszony. Ha a jövő szülői gyermekeiknek ideális iskolát akarnak teremteni és ha e cél szolgálatába lelkes és fáradhatatlan tanitókat kivánnak, akkor elsőrendü kötelességük gondolni arra, hogy a tanitók csak úgy lehetnek hivatásuk magaslatán, ha gond nélkül, mindig friss erővel és boldog kedéllyel élhetnek magasztos feladatuknak: a jövő emberiség nevelésének.

Valamint a családban a gyermekek nevelésével csak kivételes esetekben foglalkozhatik az anya mellett az apa is — úgy az iskolában is a közjónak szentelt szubtilisabb ellenőrzést csak nők tudják végezni, a minden gyermeki egyént egyaránt felkaroló anyai szeretetükkel.

És minthogy zsidó férjeinkben, apáinkban megvan a minden jóra való rátermettség, minden áldozatra kész lelkierő — de nincsen a létért való küzdelem miatt elég idejük, lelki nyugalmuk és kitartásuk felekezetük igazgyöngyének: iskolájuknak eszményi tökéletesitéséhez — kénytelenek vagyunk részt kérni az édes és felemelő munkában mi nők, mi anyák. Amit tudunk, amit esetleg még tanulnunk kell, amiért nélkülöznünk érdemes, amiért lelkesiteni akarunk, amiért minden látszólagos iskolai túlkiadásért szemrehányást örömest elszenvedünk, mind azért lesz, hogy gyermekeinket, unokáinkat boldog és egészséges iskolás gyermekekből boldog és egészséges emberekké tehessük.

Igen tisztelt szerkesztő úrnak

Érsekújvár, 1912 június havában, hive

Kurzweil Gáspárné.

A NŐEGYLETEK SZÖVETSÉGÉNEK előkészitő bizottsága, mely a napokban a mozgalom kezdeményezőivel, dr. *Neumann* Arminné udv. tanácsosnéval és dr. *Eisler* Mátyás főrabbi és egyetemi tanárral egészült ki, buzgón folytatja az alapszabályok és az őszi értekezletre való elömunkákat. Legújabban is számos nőegylet jelentette be csatlakozását. Igy többek között a budapesti V. ker. (elnöknő Eichbaum Mórné, titkár dr. Incze Henrik), a pancsovai (elnöknő dr. Weil Adolfné, titkár Goldgruber Salamon). A Nőegyletek Szövetségére vonatkozó értesitésekkel készséggel szolgál a Mult és Jövő szerkesztősége, Bpest, VI., Podmaniczky-u. 6.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

Figyelmeztetés. A Mult és Jövö szerkesztöségének és kiadóhivatalának cime julius 1-től kezdve VI. ker., Podmaniczky-utca 6. szám. Telefon 146—92. Cheque- és clearing-számla 29,811.

TÖMEGES BELÉPÉSEK AZ OMIKE.-BE. Bizonyára nemcsak annak az osztatlan sikernek, amelyet a Mult és Jövő országszerte arat, hanem az OMIKE. nagystilű munkássága általános elismerésének is köszönhető, hogy az utóbbi napokban szinte tömegesen jelentik be szerkesztőségünknél az Orsz. Magyar Izr. Közművelődési Egyesület pártfogó tagjai közé való belépést, amely után tudvalevőleg a Mult és Jövő mint díjtalan tagilletmény jár, és pedig 20 korona évi tagsági díj után egyszerű, 30 korona évi tagsági díj után díszkiadásban. Legutóbbi számunk megjelenése óta a következő tagok jelentkeztek:

30 koronás tagsági díjjal: Hollós Oszkár igazgató, Budapest, Budai izr. hitközség, Fischer Ödön nagykereskedő, Budapest, Grünfeld Ármin üvegnagykereskedő, Budapest, Kertész Miksa kereskedő, Budapest, dr. Pfeifer Izidor főrabbi, Sümeg, Princz Ernő vendéglős, Tolcsva, dr. Rein Artur ezredorvos, Ungvár, Látrányi Jenő földbirtokos, Medgyespuszta, Hirsch Ignác földbirtokos, Tolnatamási.

20 kor. tagsági díjjal: Dr. Simon József kir. tan., Budapest, Deutsch Adolf bankigazgató, Budapest, Harsányi testv., Budapest, Herczegh Sándor, Budapest, Rothauser L. épitész, Budapest, Roder Gy., Budapest, Izr. nőegylet, Hátszeg, Dorner Arnold, Barcs, dr. Simon Imre, Barcs, Dorner Pál, Barcs, Szigetvári kaszinó, Szigetvár, Schneck Jenő kereskedő, Ungvár, Ignatz Fürszt, Breslau, Izr. népiskola, Hódmezővásárhely, Izraelita hitközség, Vágújhely, dr. Klein Károly iskolaszéki elnök, S.-A.-Újhely, dr. Fodor Sándor hitk. elnök, Kecskemét, Izr. törzshitközség, S.-A.-Újhely, Braunfeld Jenö könyvelö Ungvár, dr. Reismann Henrik ügyvéd, Ungvár, Rácz József városi mérnök, Ungvár, dr. Szabó József ügyvéd, Ungvár, Kereskedelmi csarnok, Ungvár, dr. Czigler Henrik orvos, Ungvár, Fuchs Manó fakereskedő, Vágújhely, Klein József ékszerész, Békéscsaba, Grünfeld Jakabné, Püspökladány, dr. Kállai József ügyvéd, Nagymihály, Friedmann Mihály kereskedő, Nagymihály, dr. Wiedder Márk járásorvos, Nagymihály, Stark Hermann fakereskedő, Nagymihály, Wienberger Zsigmond szállodás, Nagymihály, Glück Dezső kereskedő, Nagymihály, Kereskedők és gazdák köre, Nagymihály, Franck Dezső keresk., Debrecen, dr. Fejes Lajos ügyvéd, Zsibó, Felsenburg Gyuláné, Balassagyarmat, Fejér Ferenc, Debrecen, Grünhut Miksa kereskedő, Pincehely, Deutsch Manóné téglagyáros, Pincehely, Katz Vilmos tanító, Sárbogárd, Jellinek Ferenc, Sárbogárd, Engel Ármin, Sárbogárd, Miklós Aladár gyógyszerész, Sárbogárd, László Gyula főkönyvelő, Simontornya, Bondi Ernő kereskedő, Pincehely, dr. Goldfahn Mihály ügyvéd, Dombóvár, Halmos H. bérlő, Dombóvár, Spitzer Manó és Gábor, Ercsi, Stern Henrik keresk., Ercsi, Kohn József keresk., Ercsi, Deutsch testvérek, Sárbogárd, Löwy Jakab fakereskedő, Simontornya, Stark Ignác keresk., Simontornya, Rosenfeld Miksa kereskedő, Pincehely, dr. Hirsch Sándor ügyvéd, Tamási, Sámuel Jakab fakeresk., Tamási, Walder Mihály, Tamási, Weisz Béla, Dombóvár, Reinitz Gábor hitk. gondnok, Dombóvár, Fried József magánzó, Balkány, László Géza gyógyszerész, Tamási, dr. Sterk József körorvos, Tolna-Tamási, Jakobovics Zálí kereskedő, Királyhelmec, Fleischmann Adolf fakereskedő, Högyész, Fleischmann Lipót igazgató, Bonyhád, dr. Berde Mózesné, Bonyhád, dr. Eisenberg B. ügyvéd, Bonyhád, dr. Brod Tivadar, Nagykanizsa, Steiner és Kardos, Nagykanizsa, Chevra Kadischa, Nagykanizsa, Kereskedelmi kaszinó, Nagykanizsa, Hirsch és Szegő, Nagykanizsa, Kohn Sándor, Pacsa, Hirschler S., Pacsa, Sternberg Vilmos tanító, Pacsa, Stern Zsigmond, Zalaszentmihály, Halász Mihály, Zalaegerszeg, dr. Hajós Ignác, Zalaegerszeg, Büchler Dénes, Zalaegerszeg, Grünhut Ferenc, Zalaegerszeg, Sommer Sándor, Zalaegerszeg, Kohn Mór, Csákberény, Schwartz Arnold téglagyáros, Alsólendva, Hoffmann Aladár állatorvos, Alsólendva, Wortmann B., Alsólendva, dr. Strasser Ármin, Alsólendva, Weisz Zsigmond, Alsólendva, Rosenzweig N.-né, Nagy-Sók, Fejér m., Heller Dávid, Székesfehérvár, Kovács Aladár szállótulajdonos, Debrecen, Strasser Sándor könyvnyomdatulajdonos, Csáktornya, dr. Viola Vilmos orvos, Csáktornya, Benedict Béla gyáros, Csáktornya, Kereskedelmi kaszinó, Csáktornya, Weisz Miksa, Csáktornya, Neumann Róbert, Csáktornya, Izr. hitközség, Csurgó, dr. Csillag Dezső orvos, Csurgó, Izr. nőegylet, Nagyatád, dr. Surányi Márton, Nagyatád, Ragendorfer Jenő tanár, Szombathely, Fenyvesi Kálmán, Nyiregyháza, Franck Hermann, Baté, Kereskedelmi kaszinó, Dombóvár, Schürek J. kántor, Mosdós, Klein Lajos, Mosdós, dr. Krausz Győzőné, Sásd, dr. Stein Ferenc járásorvos, Sásd, Benkő József bornagykereskedő, Pécs, Földes Jenő hivat., Pécs, Lengyel Béla igazgató, Pécs, Bokor Ede fanagykereskedő, Pécs, Izr. Népiskola, Verbó, Elite kávéház, Székesfehérvár,

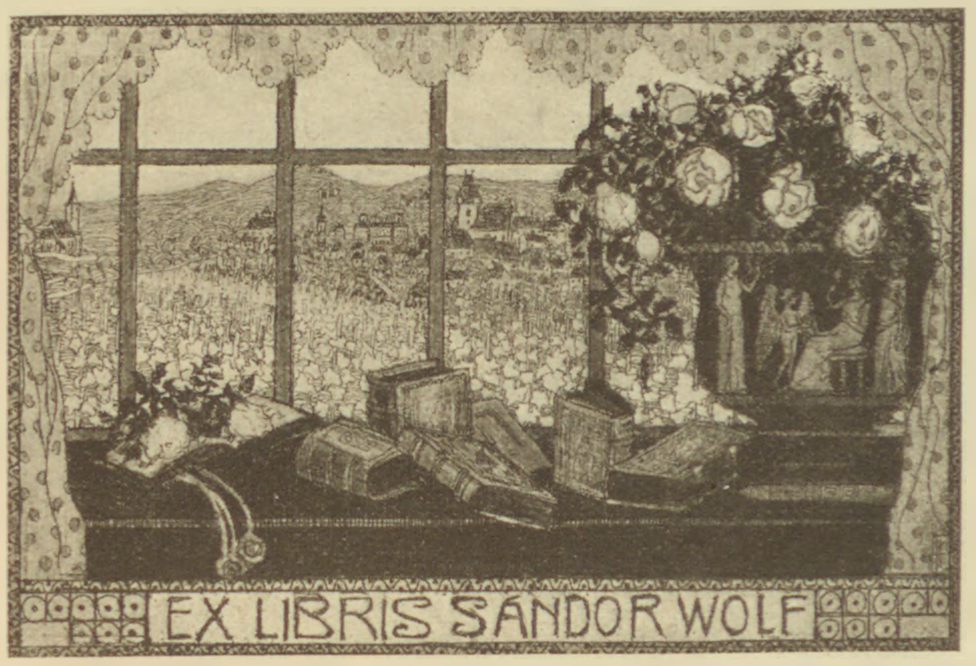
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

dr. Feldmann Jenő orvos, Gálszécs, dr. Vas Vilmos ügyvéd, Varannó, Agulár Izidor fogorvos, Pécs, Weisz Ármin zálogháztul., Pécs, dr. Greiner J. ügyvéd, Pécs, Lenkei Lajos, a Pécsi Napló szerkesztője, Pécs, Tausz Gyula, Pécs, Krausz Simon és fia bankár, Pécs, Spitzer Ede hitk. elnök, Siklós, Vida Miklós iskolaszéki elnök, Siklós, Fürszt Adolfné, Siklós, Kremsir Mór, Siklós, Löffler Sándor kereskedő, Nagymihály, Glück Emil városi pénztárnok, Nagymihály, Leányegyesület, Nagymihály, dr. Grün Ármin, Homonna, dr. Moskovics Ervin, Homonna, Pető Ernő gyógyszerész, Homonna, Grün Bernát bérlő, Homonna, Guttmann Manó bankár, Homonna, Jakobovics Lipót mérnök, Homonna, Moskovics Jenő mérnök, Homonna, Kereskedelmi kör, Homonna, Lusztig Pál, Mohács, Neubrunn Tóbiás tanár, Mohács, Pauncz Zsigmond kereskedő, Mohács, Singer Gábor keresk., Mohács, Kohn Manó szappangyáros, Mohács, Weisz A. Adolf malomtul., Mohács, Lőwy Mór igazgató, Igló, Szepes m., Porjesz Lipót tanító, Dunaszerdahely, Kepes Jakab szappangyáros, Berettyóújfalu, Fenyő Mihály, Debrecen, Békés Emil szeszgyáros, Debrecen, Piltzer Bernát tanító, Edelény, dr. Singer József, Liptószentmiklós, Ifjúsági kör, Klein Jakab elnök, Kiskőrös, Wolf Mór gyáros, Kalocsa, Schvartz Sámuel bérlő, Kalocsa, Izr. elemi iskola, Kalocsa, Spitzer Illés, Paks, Kramer Márton, Paks, Kereskedelmi kör Rosenbaum Mór címén, Paks, Bíró Jenő, Dunapentele, Szóbel Hermin, Rácalmás, Rosenzweig Izidorné, Rácalmás, Keppich Alfrédné, Balatonmogyoród, Führer Mór, Rácalmás, Stauber Sándor, Dunaföldvár, Frankl Zsigmond földbirtokos, Dunapentele, Hegedűs Nándorné, Dunapentele, Stég Hugó kereskedő, Ungvár, Schvartz Vilmos keresk., Ungvár, Vas József nyomdász, Aszód, Vas Mór fakereskedő, Aszód, Klein Izsó igazg.-tanító, Aszód, Kont Manóné, Beregszász, Gróf Dezső, Kiskőrös, dr. Kahan Lázár ügyvéd, Mármarossziget, Wilheim Vilmos, Lengyeltóti, dr. Partos Rezső, Lengyeltóti, Schwarzenberg Miklós, Lengyeltóti, dr. Lax Samu ügyv., Felsővisó, Dávid Izidor banktiszv., Felsővisó.

Ezúttal is külön megemlékezünk azokról, akik nemes buzgalmukban a taggyűjtés körül is fáradoztak: dr. Strasser Ármin, Alsólendva, Braunfeld Jenő, Ungvár, Klein Izsó igazgató-tanító, Aszód, dr. Grün Ármin ügyvéd, Homonna.

KETTŐS SZÁMAINK. Július és augusztus hóban, miként a többi művészeti és általában havi folyóiratok, a Mult és Jövő sem jelenik meg. Ennek kárpótlásául mostani számunk, mint Struckszám s egyben kismartoni-szám, kétszeres terjedelemben valósággal vaskos albumként, szokatlanul gazdag irodalmi tartalommal, öt műmelléklettel és körülbelül 100 illusztrációval kerül olvasóink kezébe. Szintúgy kettős szám lesz a szeptemberben megjelenő augusztus-szeptemberi számunk, amelyre máris folynak az előkészületek.

WOLF SÁNDOR. Kiveszőben van-e ez az ideális zsidó típus, hogy oly ritkán találkozunk vele, vagy talán a zsidó patricius, a zsidó arisztokrata jövendő fejlődésének finom sejtetőjeként lép fel itt-ott a gettó pusztulásának és a szabad zsidóság evolúciójának határmesgyéjén?! Zsidó novellákban olvashatunk hősökről, akik képesek magukat hitközségük becsületéért feláldozni. De sokkal ritkábbak azok a hősök, akik képesek hitközségük becsületéért dolgozni. Komolyan, művészi ambiciókkal dolgozni, „egész lelkeddel, egész vagyonoddal", ahogy az Írás mondja. Lélekkel és vagyonnal, lelkesedéssel és áldozattal. Az az exlibris, amelyet egy német művésznő Wolf Sándor számára készített, Kismartont ábrázolja a háttérben. Mintha a könyv, a kódex és a virágos pergamen, amely az előtérben hever, mind csak arra való volna, hogy Kismarton multjáról olvashassunk benne. És az a virág is, amely a szent lugast egész elborítja, talán csak azért olyan dús, olyan pompázó, hogy feldíszítse, széppé és illatossá tegye a Wolf-múzeum és Wolf-könyvtár árkádos feljáratait. Több évszázados mult fűzi a Wolf nevet Kismartonhoz (az ősei ott szerepelnek már a Wertheimer-féle oklevélen) és ennek a multnak felderítéséhez senki sem járult hozzá annyival, mint Wolf Sándor. Az ő kastélyában valóságos humanista-élet folyik. Tudósoknak alkalmat nyujt, hogy a kismartoni levéltárakban kutassanak, festőművészeknek, hogy megörökítsék ecsetjeikkel ami a gettóból veszendő, íróknak, hogy az ottani érdekes életet tanulmányozhassák. Ő maga pedig ásatásokat végeztet, hogy felszínre hozza mindazt, amit a mult eltemetett, múzeumot, könyvtárat alapít és tart fenn, safe-deposites vasarchívumában épp oly féltő kegyelettel őrzi őseinek héberbetűs üzleti könyveit, mint a község legdrágább okiratait, és hogy az újjáépülő gettóból a régi nyomok teljesen el ne vesszenek, márványtáblákkal jelölteti meg mindazokat a helyeket, amelyekhez egy-egy epizódot fűz a história. Talán éppen itt, ahol a levegő tele van történelemmel, fejlődhetett csak az ilyen egyéniség, akiben a mult arisztokrata-

Dr. Hitschmanné: Ex-libris.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kratikus tisztelete a jelennek életművészetével párosul. Beutazni Spanyolországot, elmerengeni az Alhambra mór karcsúságain, gyönyörködni Velasquez és Murillo klasszikusságában és amellett összeszedni mindent, ami az autodafék és marannók régi hazájában zsidó emlékekből megszerezhető. Szeretni az életet, a művészetet, a virágot, a multat és — egy telefonüzenettel mentőautomobilt rendelni Bécsből, hogy a súlyosan megbetegedett hivatalnokát az éppen elfoglalt orvosprofesszorhoz szállítsa. Szép, harmónikus és lelkinyugalommal teljes lehet az ilyen élet, amelyet még az átfinomult vallásosság is bearanyoz. Nekünk pedig különös örömünk telik benne, hogy a kismartoni gettó művészetéről szóló, kultúrtörténeti értékű tanulmányát Wolf Sándor a Mult és Jövő számára írta meg és így dr. Fürst mélyenjáró cikkeivel együtt teljes képét adhattuk a magyar gettó érdekes életének és fejlődő művészi törekvéseinek.

„CSODAEGYLET." Így nevezte *Szabolcsi* Miksa, az Egyenlőség szerkesztője az OMIKE-t, midőn a legutóbbi közgyűlés alkalmával az egyesület évi beszámolóját tartotta. És akik az évi beszámolót hallották, meggyőződtek róla, hogy ez az elnevezés mintegy a közönség egyhangú csodálatát tolmácsolta. Az egyesület rövid fennállása óta, tekintve az aránylag csekély anyagi eszközöket, amelyek rendelkezésére állottak, valósággal bámulatbaejtő munkásságot fejtett ki, és pedig olyan sokoldalúsággal, amely jóval felülmúlja az egyesületnek szabályszerűen kitűzött céljait. Nem terjeszkedhetünk ki az OMIKE minden eredményének méltatására és csak azokat a kultúr-intézményeket említjük, amelyek ma már állandó értéket képviselnek a magyar zsidóság életében. Csak futólag emlékezünk meg általános kulturális és szociális intézményeiről: az analfabéták kurzusáról, ahol az ország elhagyatott és iskolát nem látott, vagy a külföldről bevándorolt analfabétákat írni, olvasni tanítják, továbbá a gép- és gyorsírási kurzusról, amely szegénysorsú leányokat juttatja a gép- és gyorsírás ingyenes elsajátításához. De első helyre kell tennünk a „Mensa Akademica"-t, amely naponta 4—500 szegénysorsú egyetemi hallgatót lát el ebéddel részint teljesen ingyen, részint elenyészően csekély összegért. Ugyancsak a Mensával egybekötve megalapította az OMIKE az első magyar-zsidó nyilvános könyvtárt és olvasótermet. Az OMIKE felolvasóestélyein, amelyeket mindig nagy és előkelő közönség hallgatott végig, résztvettek a hazai zsidóság legelőkelőbb írói és tudósai, de a külföldi magyarszármazású zsidó nagyságok is vendégszerepeltek bennük. Azonkívül kiadta a mult évben a második Kultúr-Almanachot és megindította a Mult és Jövőt. Sőt idegen irodalmi műveket is támogatott. Alapot létesített továbbá a zsidó iskolák segítésére és résztvett minden kulturális és szociális munkában. És mindezt hihetetlen rövid idő alatt és igen szűkös anyagi eszközökkel érte el az elnökség, élén dr. Hevesi Simonnal, aki nagystílű munkájával céltudatosan és fáradhatatlan buzgalommal fejtette ki erejét a zsidó kultúra érdekében. Ennek köszönhető természetesen, hogy az OMIKE legutóbbi közgyűlése óta olyan tömegesen jelentkeztek az új pártfogó tagok. Kívánatos is, hogy a magyar zsidóság lelkes pártfogása olyan erőssé tegye az OMIKE-t, hogy ne „csoda-egylet" legyen, hanem nagy és sokoldalú eredményei bő és kiapadhatatlan erőforrások természetes folyamányának tűnjenek fel.

A MAGYAR IZR. KÉZMŰ ÉS FÖLDMÍVELÉSI EGYLET kertésztelepének felavatása, mely f. hó 19-ikén, dr. *Kohner* Adolf udv. tan. elnöklete alatt végbement, hű tükre volt annak a becsülésnek, melynek az immár 70 éves egylet minden tényező részéről örvend. Úgy az igazságügyi, mint a földmívelési és kereskedelmi miniszter, a főváros, a hitközség és a chevra, valamint számos más testület képviseltette magát küldöttek által, akik dr. Kohner elnök nagyszabású beszéde után kifejezést adtak az egyesület által felavatandó telep jelentőségének. Az avató ünnepélyen kegyelettel emlékeztek meg a kertészképzőtelep eszméjének életbehívójáról, az egyesület volt elnökéről, néhai dr. *Neumann* Armin udvari tanácsosról, aki nagy lelkének egész melegével karolta fel ezt az ügyet, amelynek sikerét látnia a végzet nem engedte. Csak özvegye, aki minden szociális munkában előljár, fejlesztette tovább férjének dédelgetett eszméjét, amely az avatáson oly nagy sikert aratott. A felavató magasszárnyalású beszédet dr. *Hevesi* Simon rabbi tartotta.

Dr. Neumann Ármin.

AZ ORSZÁGOS IZR. PATRONAGE-EGYESÜLET május 27-ikén tartotta évi közgyűlését *Székely* Ferenc udv. tan. elnöklete alatt. A közgyűlés elé terjedelmes jelentést terjesztett az egyesület vezetősége, amelyben részletesen számol be ezévi működéséről: a gyermekmenhelyi és bírósági patronage-ról, a vidéken kifejtett a propagandáról, a felügyeletről és az iskoláztatásról. Az egyesület tagjainak száma 4843-ra szaporodott és az idén alakított 6 új vidéki fiókkal együtt 34 fiókban gondozzák az elhagyott gyermekeket. Összesen 1007 gyermeket vett pártfogásába, akik közül 805 az állami gyermekmenhelyek kötelékébe

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tartozik, 202-őt pedig a rendőrségtől és egyéb hatóságoktól vettek át, ez utóbbiak közül 107-et sikerült kenyérkereső pályákra elhelyezni. Az egyesület szükségletét 55,670 koronában irányozták elő.

VÁRHELYI RÓZSA IZSÓ DR. A szegedi izr. hitközség elnökének munkássága jóval túlhaladja a felekezeti érdekek szempontjait és inkább felekezetközi kultúrmunkának nevezhető az, amit pályája alatt, sőt még állásába való belépése előtt is végzett. De maradandó érdemeket szerzett a zsidóság körül is az alatt a 30 év alatt, amelyet a hitközség és a kerület élén töltött. A nagy árvíz után a város újjáteremtése körül kifejtett munkában az elsők között áll s azóta állandóan szolgálja a közügyet, melynek minden ágában vezet, tervez, alkot. Újjászervezte a hitközséget is s az ő lelkesedésének, szorgalmának és áldozatkészségének köszönhető, hogy aránylag rövid idő alatt annyira fejlődött és felvirágzott. Az ő buzgósága szólította életre az iskolát, az árvaházat, a menházat, a község székházát, amely méltán helyet foglal a város legszebb palotái között s alkotásainak koronája a világszerte csodát keltő zsinagóga. Löw főrabbival vállvetve serényen dolgozik az istentisztelet rendezésén, az iskola fejlesztésén és a talmudtóra felvirágoztatásán. Önzetlen és áldásos munkásságát a király kitüntetésekkel, a város polgársága pedig osztatlan szeretettel és tisztelettel honorálja.

A PESTI CHEVRA KADISA jelentése és kezelési kimutatása az 1911. évi közigazgatási évről részletesen számol be a Chevra Kadisa multévi működéséről. E közel 14,000 tagot számláló egylet a temetkezés szent ügyének intézése mellett még sokoldalú jótékony tevékenységet is fejt ki. Kezelési kimutatása szerint az 1,174,002·12 koronát kitevő bevételekből 593,255·41 korona fordíttatott humanitárius célokra. Egyéb kiadásainak legszámottevőbb részét természetesen a temetkezés ügyével kapcsolatos kiadások képezik. A kiadások végösszege 1,104,150·50 koronát tett ki, tehát az 1911. évi kezelés 69,851·62 korona felesleggel zárult. A kedvező eredmény, valamint számos jótevőnek alapítványa és hagyománya az ingyenlakások számára tervbevett Menedékház céljára arra indítja a Chevra előljáróságát, hogy programmjához híven a Menedékház létesítését legközelebbi teendői közé felvegye. A Menedékház kiegészítéseképen pedig 50 felnőtt vak számára óhajt otthont létesíteni. Szándékában van továbbá a Chevrának hivatalos helyiségei számára új székházat teremteni.

NŐEGYLETEK SZÖVETSÉGE. A tabi izr. jótékony nőegylet elnökségétől kaptuk a következő levelet:

A Mult és Jövő tekintetes Szerkesztőségének
Budapest.

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

Örömmel teszünk eleget a tabi izr. nőegylettől reánk ruházott megbizatásnak, hogy egyesületünknek a szervezendő országos szövetséghez leendő csatlakozását bejelentsük.

Meg vagyunk arról győződve, hogy az országos egyesülés nemcsak a közjótékonyság terén fog célszerű, eredményes munkát végezni, *de hivatva lesz a zsidó öntudat felébresztése által felekezetünk asszonyait a magyar zsidó kultúrmozgalmak harcosaivá avatni.*

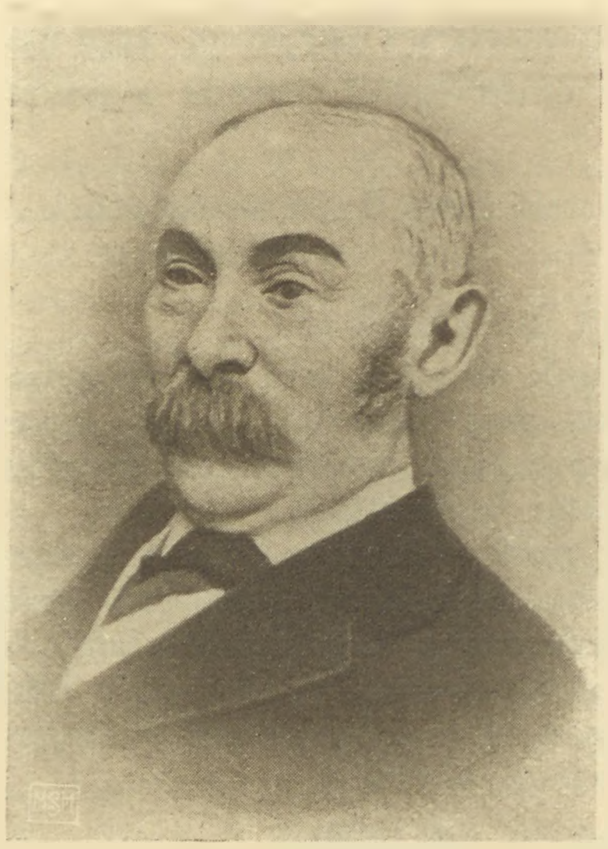
Hitrokoni üdvözlettel

Kuttner Miksa, titkár. *Elsner Salamonné,* elnök.

A MAGYAR ZSIDÓ IFJAK EGYESÜLETE a mult hónapban ünnepelte *Szidon* Dezső dr. elnökletével fennállásának tizéves jubileumát, amely alkalomra meghivta díszszónokul székesfehérvári munkatársunkat, *Fürst* Aladár dr.-t, aki az egyesület alapítása és fejlesztése körül sok érdemet szerzett. Dr. Fürst lendületes szavakkal méltatta az egyesület eddigi tevékenységét s mély zsidó érzéssel vázolta annak jövendő feladait. A díszes közönség nagy óvációkban részesitette a szónokot, akinek minden szavából igaz zsidó lelkesedés áradt és ezt a lelkesedést a hallgatóságra is át tudta vinni. Kár volt ez után az emelkedett ünnepi hangulatot *Widder* Salamon kissé együgyű, önképzőköri stílusú dolgozatának felolvasásával lerontani. Horvát Lajos dr. alelnök pompásan megírt évi jelentése után megválasztották díszelnökül *Grauer* Vilmos dr.-t, a hitközség lelkes előljáróját, és dísztagul *Temesváry* Rezső dr.-t.

PATAI JÓZSEF MUNKÁI LENGYEL NYELVEN. Patai József versei, templomi énekei és meséi közül számosat lefordítottak lengyel nyelvre. A mult évben a „Wschood“ és a „Moria“ című előkelő lengyel lapok tárcákat közöltek Patai Józsefről *Kahan* Nison dr. kitünő tollából és ugyanekkor A. Ehrlich, a legismertebb lengyel műfordító, több verset mutatott be Pataitól pompás lengyel fordításban. Közülük a „Nad morzem czerwonem“ (A Vöröstengeren) és a „Bijlo kiedijs . . .“ (Egyszer volt) nagy népszerűségre tettek szert. Az „Egyszer volt“, amely nálunk is állandó chanukai szavalatként honosult meg, már tavaly a lengyel középiskolai és egyetemi ifjúság számos chanuka-ünnepélyének programmján szerepelt. A napokban pedig elhagyta a sajtót Lembergben egy pompásan illusztrált album, melynek a címe „Cudowny Granat i inne bajeczki“ és zsidó tárgyú meséket tartalmaz részint lengyel, részint külföldi

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Magyar zsidó fejek. (A pesti izr.

íróktól; utóbbiak közt találjuk Nordau, Jehuda Steinberg stb. meséi mellett *Patai* József *„Ukarana zazdrosc"* (Megbüntetett furfang) című meséjét, amelyben egy igen érdekes zsidó népies motivum van feldolgozva. Az albumot Helene Segelowna szerkesztette, az illusztrációk pedig Wilhelm Wachtel hírneves festőművész munkái.

EGY ÉRDEKES LEVÉL. Legutóbbi számunknak Magyar zsidó fejek című képsorozatához és cikkéhez érdekes levelet kaptunk a magyar zsidó arisztokrácia egyik kimagasló asszonyától, akinek ősei szintén helyetfoglaltak a képsorozatban. Nem kaptunk ugyan megbízást arra, hogy a levelet közzétegyük, de mivelhogy annak tartalma a legszélesebbkörű érdeklődésre tarthat számot, úgy véljük, nem követünk el indiszkréciót, midőn névtelenül közöljük, bár büszkeséggel írnók ki a levél írónőjének nevét.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Gyönyörű folyóiratának „Magyar zsidó fejek" című illusztrált cikke arra ösztönzött, hogy egynéhány sorommal felkeressem. Nem tudom, mennyire keltette fel ez a cikk a magyar zsidó közönség érdeklődését, de rám valami különös benyomást tett és olyasvalamire ébresztette fel figyelmemet, ami bennem eddig holt romantikaként élt, de szinte élő lelkiismeretté vált azóta. Nagyapám képe, amely a szobám falán lóg, már akkor mosolygott le rám jóságos magyar arcával, mikor a bölcsőmbe kapaszkodva járni próbáltam; és akit ábrázol, úgy él még most a házunkban, mint egy szimbólum. És ez a szimbólum, a zsidó békesség, munka és örök üdeség szimbóluma, most újra mintha megelevenedett volna és újra a maga nyelvén beszélne hozzánk ekképen:

— Gyerekek, vigyázzatok ... minekünk jobban kell vigyáznunk, mint másnak ... Minekünk meg kell becsülnünk a krajcárt, a barátságot ... Én nyolc garassal jöttem át a dévényi kompon, de azért sohasem feledkeztem meg arról, hogy az unokáim nem érik majd be ennyivel ... Az idők változnak, gyermekeim, de a zsidónak nem szabad változnia, csak legföllebb külsőleg ...

Ezek a szavak, ez a figyelmeztetés már körülbelül 50 év óta halott. Es most, hogy a Mult és Jövő — nagyon hálás vagyok érte — újra feltámasztotta, szinte úgy érzem, hogy hálátlanok vagyunk mi unokák azok iránt a jóságos magyar-arcú zsidók iránt, akik új erőt oltottak bele a magyar kultúrába és annyira szerették a hazát, hogy még a péntek-esteli gyertyák mellett is áldották a magyarok istenét és hőseit és „táblabirói" arcukon is ott ragyogott a zsidó tűrés szenvedés ősi glóriája ... Mi — most veszem észre — letévedtünk lassan erről az útról és a „Vigyázzatok gyerekek" már csak lelkiismeretfurdalássá válik nálunk. A mi arcunk valami nemzetközi karaktertélét ölt és a péntek-estvéli gyertyák már egészen eltűntek asztalunkról ... Igaz, hogy azt egy 300 prizmájú csillár helyettesíti, de a falon függő jóságos magyar zsidó-arcú őseim ilyenkor aggódó árnyat öltenek:

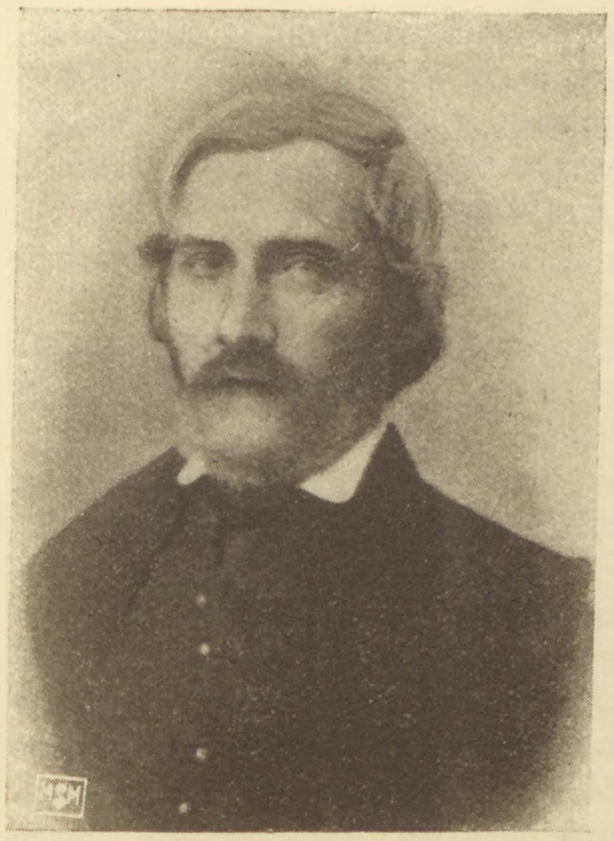
— Vigyázzatok, drága gyermekeim ... minekünk meg kell becsülnünk a krajcárt ... A csillár igen parádés, szép dolog, de az nem ismeri az én nyolcgarasos batyumat és az én péntek-estvéli áldásos pihenőmet ... A kétágú gyertyatartó pedig szemtanuja volt nemcsak a szombati pihenőmnek, hanem az egész magyar szabadságharcnak ...

Ezeket a szavakat most újra hallom és eszembe jut kissé gondolkodni az unokáimról és a péntekesti gyertyákról ...

Kiváló tisztelettel és nagyrabecsüléssel

(*Aláírás.*)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

árvaház alapitóinak albumából.)

A „VILÁG“ A MULT ÉS JÖVŐRŐL. Mint már előző számunkban is regisztráltuk, az egész magyar és külföldi sajtó ritka melegséggel fogadja a Mult és Jövőt, melynek minden egyes számát irodalmi és művészi eseményként méltatja. Mégis a sajtóvéleményekből külön kell kiemelnünk a „Világ“ cikkét, amely fényes tanusága annak, hogy a Mult és Jövő általános értékű, teljesen modern irodalmi és művészi produktumaival a legradikálisabb gondolkodásúaknak elismerését is kivivta magának. A „Világ“, legprogresszivebb napilapunk, kiemeli a Mult és Jövőnek tartalmilag és formailag egyaránt magas nivóját és egyebek közt a következőket irja: *„A folyóirat a zsidó vonatkozású tárgyakat karolja ugyan fel, de ezekből csak az általános irodalmi és művészeti értékeket válogatja ki és feldolgozásukban megint csak tisztára művészi szempontokat követ. A „Mult és Jövő“ tehát felülemelkedik a szűk felekezeti szemponton“.* Kétszeres fontossággal bir reánk nézve ez az elismerés, mert örvendetes jele annak, hogy már nálunk is hódit az a tudat, hogy a legőszintébb radikalizmus és progresszivitás is összeegyeztethető a zsidó kultúrértékek őszinte megbecsülésével és azok iránt való meleg érdeklődéssel.

A LONDONI ZSIDÓ NÉPOPERÁBAN az elmult héten Verdi Rigoletto-ját adták elő yiddis nyelven. A finoman kikerekitett temperamentumos előadásról az összes londoni lapok nagy elismeréssel emlékeztek meg, egynémelyik zenekritikus pedig még mindig nem ocsudott föl bámulatából, melybe az első zsidó népopera megnyitása ejtette. Pedig nincsen azon semmi csodálni való.

SÁMSON ÉS DELILA-T, Saint-Saën csodaszép operáját héber nyelven adták elő a Szentpétervári zenekonzervatórium nagytermében. Az előadást a héber nyelv- és kultúraterjesztő társaság oroszországi fiókegyesülete rendezte és kizárólag annak a propagatórikus célnak szánta, hogy a héber nyelvnek nagystílü operák előadására alkalmas voltát bizonyitsa. Ezt a célt fényesen elérte. Oroszország legkiválóbb énekesnői és énekesei minden nagyobb nehézség nélkül tanulták be a héber szöveget és bár játékuk közben többször volt észrevehető, hogy a szöveget nem értik teljesen, a nagyszámú (orosz napilapok szerint, 1500 főnyi) közönség előtt mégis azt az illuziót tudták felkelteni, hogy valami elsőrangú olasz operatársulat énekel a közönség legnagyobb része előtt ismeretlen szövegű áriákat.

ÖTVEN ÉV. A tót és horvát határvidéken, ahol a lakosság zöme idegen nyelveken beszél, a zsidóság az egyedüli, amelynek köznapi nyelve a magyar. Ebben pedig nagy része van az ottani rabbik nevelőmunkájának. A rabbiság az, amely már akkor is ragaszkodott a magyar prédikációhoz, amikor azon a vidéken csak a kiválasztottak értettek magyarul. Innen érthető az a lelkesedés, mellyel a megmagyarosodott Csáktornya felekezeti különbség nélkül ünnepelte most az ősz rabbit, Schwartz Jakabot, aki ötven év óta tölti be az ottani rabbitisztséget. Schwartz rabbi ugyanis azok közé az úttörők közé tartozik, akik először prédikáltak ott arrafelé magyarul és immár ötven éve, hogy páratlan szeretettől körülvéve szolgálja a hitközséget és a magyar zsidó kultúrát. És igazán érdekes és kedves jelenség az ottani helybeli sajtó lelkesedése, amely vezércikkekben ünnepli a rabbit, akinek működését királyi kitüntetés is méltatta. A Csáktornyán megjelenő „Muraköz“ vezércikke egyebek közt a következőket irja: „Schwartz Jakab rabbi Csáktornya egész társadalmának jelentékeny tényezője, aki félszázadra terjedő szeplőtlen, tiszteletreméltó szereplésével mindenkinek osztatlan elismerését és általános tiszteletét vivta ki. Ezért olvad össze Csáktornya másvallású közönsége is a jubileum alkalmával az izr. hitközség ünnepi érzelmeivel“.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ZSIDÓTÁRGYÚ KÉPEK. Legutóbbi számunkban magyar mesterek zsidótárgyú műveit mutattuk be, amelyeket egytől-egyig a Könyves Kálmán volt szíves rendelkezésünkre bocsátani. Most arról értesülünk, hogy a Könyves Kálmán figyelemmel kíséri a legújabb zsidótárgyú művészi termékeket, hogy azokat a magyar közönségnek is hozzáférhetővé tegye. Így tehát az az érdeklődés, amelyet a Mult és Jövő nálunk a zsidó témájú képek iránt ébreszt, egyenesen a Könyves Kálmán előkelő, művészi szalonja útján (Nagymező-u. 37—39.) nyerhet kielégítést.

ÚJ KÖNYVEK

DR. PATAI JÓZSEF: FEUERSTEIN HÉBER VERSEI.[1]

Lázas sebességgel lapozgatom a kötetet, mint ahogy új könyveket szokás. De folyton megállít egy-egy sor, egy-egy bekezdés. Megfog, a fülembe zeng, a lelkembe muzsikál és nem engedi, hogy oly gyorsan szabaduljak a hangulatból, amelybe erőszakkal beleringatott. Erőszakkal. És talán ez az igazi poéta legbiztosabb jele. Hogy Feuerstein igazi költő, azzal tisztában voltam már akkor is, amikor csak kéziratból ismertem és fordítottam néhány versét. De most, hogy elém tárul költészetének egész pompája, szívesen bevallom, hogy úgy érzem: nekem jóvá kell tennem valamit evvel a költővel szemben. „A legfiatalabb magyar héber poéta, *Kova-Feuerstein*, Ady formáit viszi bele a héber irodalomba, amelyet új formákkal, új hangokkal is gazdagít." Ezt az egy mondatot írtam Feuersteinről Anthologiám bevezetésében, és most magam elé képzelem, mit írtam volna róla, ha az ő verses kötete előbb jelent volna meg mint az én Anthologiám.

Az „Ady-formákat" bizonyára még sokan fogják Feuersteinnek a szemére vetni. Mert hát ez az, ami elsősorban az Ady-ismerőnek feltűnik. De a dolgok mélyére nézve, itt tulajdonképen csak azokról a ma már általános európai formákról van szó, amelyeket nálunk véletlenül Ady harcolt bele a magyar költészetbe. Ezek az általános európai formák voltaképen nem is újak, csírájuk benne rejtőzik minden őskölteszetben és talán legfeltűnőbben a bibliában, amint azt a Mult és Jövőben Feuerstein maga is kimutatta „Ady és a biblia" című tanulmányában. Feuersteint Ady csak visszavezette a bibliához, az őskölteszetnek ama forrásához, amelyből újabban éppen a héber költők merítettek a legkevesebbet. Wilde, Rilke, Verlaine sokkal többet köszönhetnek a bibliának mint pl. Csernichovksy, Steinberg vagy Seneour. Az egy Bialik merített a bibliából, de ő is csak inspirációt, páthoszt és prófétai lendületet. Feuerstein felfedezte a héber költészet számára a biblia formagazdagságát, és pedig a szó legmodernebb vagy ha úgy tetszik, legzsidóbb értelmében, amikor a formában már több a lényeg mint a külsőség, több a tartalom mint a tartó.

De Feuerstein nem állt meg a bibliánál. Belevonta költészetébe a talmudi és midrási formákat is. Manuellótól Gordonig sokan igyekeztek a talmudi szókincset és itt-ott humorosan egy-egy talmudi szólamot felhasználni. De a tiszta talmudi nyelv mint költői forma Feuersteinnél jelentkezik először. Talmudi szavakat, kifejezéseket, itt-ott egész sorokat találunk, melyek mintegy új, esztétikai értéket kapnak. Ezeket az értékeket Feuerstein nevéhez fogja fűzni a héber irodalomtörténet.

Feuerstein költői nyelvújító. És ez az, ami elsősorban biztosít neki előkelő helyet a modern héber irodalomban. Azonban nemcsak formailag, hanem tartalomban is hozott Feuerstein poézise újat.

És már maga ez a megállapítás a legnagyobb dicséret, amivel a mi magyar héber költőnknek adózhatunk. Egy olyan fejlett költészetben, mint a milyen ma a héber, amely egy Bialikot, egy Csernichovszkyt, egy Steinberget adott a világirodalomnak, itt, ahol a jelentéktelenebb poéták a modern európai irodalmak minden dekadens és nem dekadens költői irányából bőven „merítettek", bizony a legnagyobb és legnehezebb feladat: új hangot megütni. És Feuerstein ezt tette. Egész új zsidó világfelfogást hozott, amely ment úgy Bialik szentimentalizmusától, mint Gordon vagy Csernichovszky vallásdacától. Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy Feuersteinra egyetlen új héber költő sem volt hatással. A modern európai költőkön át jutott ő el a bibliához és a talmudi és midrási irodalomhoz, amely bő mondanivalójának kifejezésénél segítségére jött. Talán alkalmas lesz egy példa. Feuerstein versei közt sok az úgynevezett „vallásellenes" vers, ami felületes vizsgálás után esetleg Gordon vagy Csernichovszky irányverseire emlékeztet. De ha közelebbről nézzük a dolgokat, meggyőződhetünk, hogy itt lényegbeli különbségek vannak. Gordon épp úgy, mint Csernichovszky (egyik epikával, a másik lírával) a gettóból kiszabadult zsidónak fanatizmus-ellenes fanatizmusával a zsidóság lényege

[1] Misiré Avigdor Feuerstein, A Magyarországi Cionista Szervezet kiadása. Budapest, 1912. Ára 3 korona. Schlesinger József (Király-utca 1.) bizománya. Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatala útján is.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ellen intéz ostromot, a zsidó etikát, egyisten hitet, prófétiát és szentséget támadják dilettáns hellenizmussal. Feuerstein bibliai magaslatokról néz le a vallásnak túlságba vitt ceremóniáira; a goluszi zsidó sötét elkeseredettségének itt nyoma sincsen. Hiszen Feuerstein az „új hajnalok fényében" jár.

De nem azok a versek, amelyek akár pozitive, akár negative bizonyos irányt mutatnak, teszik Feurstein poézisét értékessé. Kötetének második felében vannak versek, amelyekből a lélek legfinomabb zenéje szól; lágy és misztikus strófák és sorok, amilyenekből kevés van a héber irodalomban. Ezeket a verseket csak úgy lehetne igazán méltatni, ha minden formaságukkal együtt bemutatnók őket, de természetesen — eredetiben, héberül.

Pár hét mulva ezek a versek végig vonulnak majd a héber lapokon és dalolni és szeretni fogja az a nagy héber olvasóközönség, amelynek ítélete igazi költő-zsenik versein finomodott és nemesedett meg. És ennek a magyar fiatal embernek a nevét, aki itt közöttünk vivja meg nehéz tusáját az élettel és a megélhetéssel, ismerni fogják mindenütt, ahol a héber nyelv csodás feltámadása új zsidó generációt teremtett a héber kultúra számára. A fehér Oroszország hideg gettóiban és a palestinai koloniák verőfényes pálmakertjeiben fognak szavalni és dalolni ezekből a versekből. És talán mi magyar zsidók legalább hálátlanok nem leszünk az iránt, aki nevünkre a távolban dicsőséget hoz.

Dr. PERLS BESZÉDEI. Dr. Perls Ármin pécsi főrabbi, a nagy egyházi szónok, beszédeinek újabb kötetét rendezi sajtó alá. Előfizetni lehet a szerzőnél. Előfizetési ára 5 kor.

A ZSIDÓ. Dr. *Flesch* Ármin mohácsi főrabbi kitünő könyve, amely minden tekintetben nemes szolgálatot tesz a zsidóság ügyének, értékéhez méltón, rövid idő alatt második kiadást ért. A mű sokkal ismeretesebb, semhogy tartalmára újra kellene utalnunk. Megrendelhető a szerzőnél.

SCHILLER OTTÓ: BEVEZETÉS A BIOLÓGIAI ESZTÉTIKÁBA. A fiatal tudós ez önálló műve sok kutatás és mély gondolkodás megérett eredménye. Az önálló művekben eléggé szűkölködő magyar esztétikai irodalomban eseményként kell, hogy hasson Schiller e nagy munkájának megjelenése, amely az esztétika ezeréves problémáit a mai tudomány világában mutatja be és amelyben a szerző a modern biológiai esztétikába egészen új szempontok irányítása mellett vezeti be az olvasót. Külön nagy értéke a könyvnek, hogy ez a színes fordulatos stílus szinte szépirodalmi olvasmánnyá teszi, dacára annak, hogy a szerző mély tudományos problémákat fejteget benne. A könyv a modern könyvtárnak eddig legnagyobb kötete, hetes száma; ára 1 K 60 fillér.

A BEKÜLDÖTT könyvek jegyzékét helyszüke miatt jövő számunkban közöljük.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

FIGYELŐ, HITKÖZSÉGI SZEMLE. A tudatlanság elvégre nem jellemhiba, egészen fölösleges volt tehát az Ön bőbeszédű védekezése, amely után multkori pontjaimat legalább még 20-ig folytathatnám; de ezek a hasábok nem arra valók, hogy leckéket adjanak felnőtteknek abból, hogy mi az: költészet, mi az: műfordítás, mi az: írás, mi az: olvasás, mi az: kritika. Ellenben igenis jellemhiba a tudatos fűllentés. Mert hiszen aki nem analfabéta, láthatja, hogy mi a külföldi írókkal és művészekkel személyesen állunk összeköttetésben, azok írásaikat és műveiket egyenesen küldik be a Mult és Jövőnek épp úgy, mint tavaly az Almanachnak, nem egy képen olvasható a Mult és Jövőnek szóló dedikáció, tehát sem az Ost und Westnek, sem más folyóiratnak közvetítésére szükségünk nincs, sőt akárhány külföldi lap tőlünk kéri kölcsön a kliséket, vagy tőlünk veszi át a cikkeket, amelyeknek első közlési jogát mi szereztük meg. Ami pedig végül a „kritika-nem-tűrést" illeti, szivesen vettem, sőt köszönettel használtam fel pl. egy dr. Bacher tanulságos kritikai észrevételeit, de igenis tűrhetetlen — akár gáncsol, akár dicsér — a senkik kritikája.

D. F. A mi mértékünket még nem üti meg, talán később.

IVRI. Tanuljon meg *„ivrit"*, ha igazán *IVRI* akar lenni.

PROFESSZOR, BUDAPEST. Kösszönjük a pompás aforizmákat, amelyekből izelitőül itt közlünk néhányat:

Antiszemitizmus. A gazdag zsidó felkelti, a szegény elviseli.

Zsidó hirlapirók. Zsidók is, hirlapirók is, de nem zsidó hirlapirók.

Rabbipálya. Gazdag embereknek való és szegény emberek lépnek reá.

Ki zsidó? Zsidó az, ki ellen lelkiismereti furdalás nélkül lehet igazságtalanságot elkövetni.

Zsidó tudomány. Nincs olcsóbb, ha van, és nincs drágább, ha nincs.

DR. E. M. MARCALI. 1. Annak idején maga Zangwill erélyesen tiltakozott az ellen az állitás ellen, hogy ő „hitehagyott" vagyis kitért volna. És a téves hir szerzője rektifikálta is tévedését. 2. Éppen mai számunkban magyarázza meg dr. Fürst Aladár a kismartoni gettóról szóló cikkében a *melacse* szó eredetét. Eszerint „melacse" szláv szó és inast jelent. Kismartonban az új chevra kadischatag három évig *„melacse"* és csak azután lép a rendes tagok sorába. Másutt a kiskorú chevra tagot nevezik „melacse"-nak.

F. G. Mondja meg az Ön informátorának, hogy kissé, sőt alaposan téves az információja. Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdájában, ahonnan a legművészibb magyar munkák kerülnek ki és ahol a Mult és Jövőt is nyomják, egyáltalában nem tesznek különbséget zsidó és nem zsidó között, amit az az egyszerű és világos tény is bizonyit, hogy nemcsak a munkások közt, hanem a vezető helyeken is van számos zsidó. Igy a szedőosztály vezetője, a könyvkötészeti és expediciós osztály vezetője, továbbá az Akadémia-utcai iroda főkönyvelője és több alkalmazottja zsidó. Már mint vallásra nézve zsidók. Mert mint munkások vagy szakosztályvezetők egyszerűen csak munkások vagy kitünő szakemberek. Amint hogy a „kereszt-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tény nyomda“ vagy „zsidó nyomda“ kifejezés is, melyet On használ, teljesen abszurdum az ilyen értelemben. „Zsidó nyomda“ lehetne esetleg az, ahol csak zsidó betükkel szednek, tehát ahol csak héber vagy zsargon könyveket nyomnak. De a tulajdonos nem teszi a nyomdát sem zsidóvá, sem katholikussá, sem reformátussá, sőt antiszemitává sem. Nekünk zsidóknak, akik joggal méltatlankodunk a katholikus klérus ama frakciójának eljárásán, amely a kereskedelembe felekezeti kérdést visz bele, restelnünk kell, ha egy zsidó ember ilyesmit csak szóvá is tesz. Mi azért nyomatjuk a Mult és Jövőt, a legnagyobb anyagi áldozatoktól vissza nem riadva, Hornyánszky Viktor csász. és kir. udvari műintézetében, mert klisényomásban, tónus- és színnyomásban ez a műintézet áll a legművészibb színvonalon. És hogy mennyire érvényesül a műintézet legmagasabb művészi ambiciója a Mult és Jövő kiállításánál is, arról nem kell szólnunk azoknak, akik folyóiratunkat ismerik. *„Eine Glanzleistung der ungarischen Buchdruckerkunst“*, irja a Pester Lloyd a Mult és Jövő kiállítására vonatkozólag. És hasonlóképen irtak a többi lapok is úgy nálunk, mint a külföldön.

H. G. M. I. A *nesek* szó a bibliában fegyvert jelent ugyan, de az új héber költők „csók“ értelemben is használják. Bacher Simonnak van például egy verse, amelynek címe „Ézehu nesek“ („Melyik a csók“ ?) (Saar Simon I. r. 226.). Fordításomban, mely néhány évvel ezelőtt az Egyenlőségben jelent meg, a vers címe *„Csókok“* és első sora igy hangzik: „Vilmos fiam csókol engem.“ De ne méltóztassék aztán — miután megadtam a forrást — „összehasonlitani az eredetivel“ és megállapitani, hogy ott az első sor igy hangzik: „Beni Binjomin al sedé immó“. Tehát munkára fel! Beni = fiam. Rendben van. Csakhogy fel van cserélve a szórend, ami az eredetiben első szó, a merész fordításban a második. Binjomin = Benjamin. Miért Vilmos ? Ez túlságba vitt poetica licentia! (Történetesen u. i. a Binjamin = Bacher Vilmos, akinek héber neve Benjamin Zeév). Al = -on, -ön. Ez egyáltalában hiányzik a hamis fordításban. Sedé = ? Lássuk a szótárt! Sedé = emlő. Hallatlan felületesség! A fordításban ezt igy ferditi el: csókol. Immo = anya. Na tessék! Megint! Immo a fordító szerint: „engem“. Pedig ezt még az elemiből tudom. Ez már igazán sok! (A *„csókol engem“* ugyanis az eredetiben csak a második sorban fordul elő.) Úgy-e bár gyönyörű és intelligens munka volna!

TÖBBEKNEK. A Mult és Jövő márciusi *Lilien*-száma, szintúgy a januári és februári szám *teljesen*, valamint az áprilisi szám diszkiadása *elfogyott*.

RÁCZ SÁNDOR FŐV. TANÁR
fiúnevelő- és tanintézete
Budapest, V., Személynök-u. 7. sz., I. em.
elemi, közép- és kereskedelmi iskolai tanulók számára. Német, francia, angol társalgás. Zene, torna, sport. Korrepetició bejárók számára. Magántanulóknak rendszeres tanfolyamok. Elsőrendű fővárosi és állami közép- és kereskedelmi iskolai tanárok. — Akadémiai és egyetemi hallgatók számára külön penzió és jogi szeminárium. — Nyári szünidei telep: Párisban és Abbáziában. — — Prospektus ingyen.

Az 1897-ben állami engedéllyel alapitott
Gerő Ferenc-féle
fiúnevelő-intézetben
VI., Podmaniczky-utca 9. szám,
a jövő tanévre szóló előjegyzések megkezdődtek. Bármilyen nyilvános iskolába járó tanuló nyerhet elhelyezést.
Prospektus küldetik. — Telefon 79—34.

Schlesinger Jos.
Budapest, VII., Király-utca 1.
Mindennemü templomi aranyhimzések készitése, parochesz. Tóra-ruha, Almemor-takaró, Chuppa stb. Izléses, müvészies kiállitás. Jutányos árak. Rajzok, minták s részletes ajánlatok ingyen és bérmentve.
Nagy raktár az összes zsidó rituális tárgyakból, templomi és házi használatra. Szefer tóra, klékédes, tóradiszek, kina- és valódi ezüstből. Selyem talisz, imakönyvek stb.
Az összes zsidó irodalmi müvek nagy raktára. A Magyar Zsidó Könyvtár (szerkeszti: dr. Patai József) kiadóhivatala. Zsidó ifjúsági és kultúr-egyesületi könyvtárak berendezése.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

REMÉNY
A „MULT ÉS JÖVŐ“ IFJÚSÁGI MELLÉKLETE

DR. RICHTMANN MÓZES: AZ UTOLSÓ KÖZÉPKORI ZSIDÓ MINISZTER.

Az a rendelet, melyet 1492 március 31-én Ferdinánd spanyol király és felesége Izabella kibocsátott, amely örökidőkre kiűzi a zsidókat Spanyolországból, fényes történetnek vetett véget. Amikor a keresztény Európában szerteszét a tudatlanság, a babona nekünk szinte elképzelhetetlen módon volt elterjedve, amikor a vallás egypár értéktelen külsőségből állott: a mohamedán uralom alatt élő spanyolországi zsidóknál a tudomány, a művelődés, az érzés mélységén s az értelem tisztaságán nyugvó vallásosság talált otthonra.

Őslakosai voltak a zsidók a termékeny félszigetnek. A mondai ókorba nyúlnak vissza letelepedésük gyökerei. Még fennállott a zsidó állam, mikor egyesek a Tajó partjain hazára találtak. Majd jöttek a hódító rómaiak és nyomukban még jobban szaporodott a zsidó letelepülők száma. A VI. században a népvándorlás hullámai a nyugati gótokat sodorták oda. Békésen éltek a gótok alatt, de amikor Reccared király az árianus hitet felcserélte a katholikus hitvallással, megkezdődik a zsidók lealázása. Reccared zsidóellenes intézkedésekkel akarta megmutatni, hogy milyen hitbuzgó, amiért Nagy Gergely elragadtatásában Dávid királyhoz hasonlítja. A vallási gyűlölség megtermette gyümölcsét. 694-ben kimondották a toledói egyházi zsinaton, hogy a zsidók rabszolgák, mint egykoron Egyiptomban. De már akkor Spanyolország felé közeledett a nép, mely hivatva volt a romlott gót uralomnak véget vetni. Az arabok lelkesült csapatai ellenállhatatlanul nyomultak előre és 711-ben Xeres de la Fontera mellett elhullott a gótok dísze-virága s ötszáz éven át a félhold uralkodott a félszigeten. Ezen uralom alatt a zsidók a polgári szabadság birtokában lévén, kiváltak a szellemi munka minden terén. Tudósok, csillagászok, matematikusok, államférfiak, vallásbölcsészek, költők egész csoportja támad, akiknek működése bámulattal és tisztelettel tölti el lelkünket. Ez az úgynevezett „spanyol arabkorszak“ legjobban mutatja, hogy a zsidóság saját lényének megtagadása nélkül magába olvasztja környezete műveltségét s az emberi művelődés kiváló tényezője lesz. Mert az e korszakbeli nagy szerepet játszó férfiak mind vallásos zsidók voltak s ízig vérig a zsidóság szellemétől voltak áthatva.

Abravanell. (Regi metszet után.)

Viszálykodások megásták a mohamedán uralom sirját. A XII. századtól kezdve vitéz keresztény lovagok szorították maguk előtt a már sok kisebb országra bomlott birodalmat. A keresztény előrenyomulás a papság hatalmát s a zsidók lealacsonyítását jelentette. Egy pap, Martinez, volt megindítója a nagy zsidóüldözésnek, amely 1391 ben Sevillából kiindult s 70 községen végigdühöngött. Sevillában magában a vakbuzgó pap vezetése alatt álló tömeg 30,000 embert ölt meg s 23 zsidó templomot lerombolt vagy kápolnává alakított. Halál vagy kereszt — ez volt a jelszó. Sokan színleg kereszténnyé lettek. E kényszerkereszténységet marannusoknak nevezték. Ilyen volt Abravanel Sámuel, aki előkelő szerepet vitt a királyi udvarban. De hogy mily színleges volt áttérése, mutatja az, hogy száz év mulva azoknak élén, akik otthagytak díszt, vagyont, de apáik istenét meg nem tagadták, a zsidóság zászlaját árulókként el nem hagyták, az ő unokája: Abravanel Izsák állott.

Lisszabonban, ahol a nagy zsidóüldözés után menedéket talált a családja, született 1437-ben. Családja Dávid királytól származtatta magát. Gondos nevelésben részesült. Korának egész mű-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Struck: Jaffai zsidó.

veltségét egyesítette magában. Nem túlzás, amikor fia úgy dicsőítette később: „minden tudományban és műveltségben elnyerhette az emberek tetszését, de mindenkor Isten tóráját szerette s gondolatai körülötte forogtak". Már kora ifjúságában kezdette irodalmi működését. Különösen a szentíráshoz fűződő vallásbölcselet ragadta meg figyelmét. Ebben vezetője Maimuni Mózes volt, akinek művéből „a tévelygők útmutatójá"-ból indulnak ki a legtöbb esetben elmélkedései. Élete végén visszaemlékezve ifjúságára, ezt mondja: „Boldogan éltem palotámban. Isten áldást, gazdagságot, hírt és jó barátokat juttatott, házam gyülekezőhelye volt a kiválóaknak, tudás és istenfélelem áradt ki belőle." A kiváló férfiú Alfonzó király udvarába kerül, ahol előkelő helyet foglal el és az ország nagyjainak egy részével szoros barátságot köt. Királyának pénzügyeit intézte, mert annak mindig hódításokon járt az esze, amiknek keresztülviteléhez pénz kellett. 1472-ben az Északafrikai Arzillát veszi be s többek között 500 zsidót foglyul ejt. Abravanel tudván azt, hogy a király ingyen nem bocsátja szabadon foglyait, hanem rabszolgáknak eladja, minden eszközt megragadott kiváltásukra és sikerült neki 10,000 aranyat összegyűjteni erre a célra. Mindenki adakozott, mivel ősrégi idők óta egyik legfontosabb erkölcsi kötelességnek tartották a zsidóságban a foglyok kiváltását. Tekintélye azonban nem volt hosszútartamú. Alfonzó utóda: Iván egyeduralmat akart létesíteni s ezért kérlelhetetlen harcot indított a hatalmas főúrak ellen, akik között Abravanel barátai is voltak. Őt magát is el akarta pusztítani s azért maga elé idéztette. Mit sem sejtve sietett a királyi palotába, amikor az egyik jó embere felvilágosította arról, hogy fejével játszik, mert a király a felségsértés vádjával akarja illetni s azután megöletni. Abravanel megrémülve menekült még abban az órában, otthagyva vagyonát, Spanyolországba ment, ahová nagynehezen követte őt családja.

Mikor Spanyolországba menekült, a zsidók sorsa egyre nehezebb lett. A nagyszámú marannosok ellen vallási törvényszéket hoztak be, az inkvizíciót, amelynek célja az volt, hogy Spanyolország területéről kiirtson mindenkit, aki nem a katholikus egyház dogmái szerint gondolkodik. Elég volt meggyanusítani egy marannost s már a törvényszék elé idézték, válogatott kínzásokkal vallomásra birták s azután ünnepélyesen elégették. Az első inkvizíció elnöke, Torquemada Tamás oly buzgó volt, hogy rövid idő alatt több mint tízezer embert küldött a másvilágra. Aki szombaton jobb ruhában járt, aki gyermekeit megáldotta s nem vetett rájuk keresztet, az már gyanus volt. Ha gazdag is volt még hozzá, az ránézve még nagyobb veszélyeket rejtett magában, mivel az elítéltek vagyonán a kincstár és az inkvizíció osztozkodott. Az elhúnyt marannosoknak sírjait, „kiket

Struck: Giudecca.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

haláluk után gyanuba vettek, feldúlták és csontjaikat a hóhér kezére adták. Így tettek Segovia püspöke szüleinek hamvaival, amire az Rómába ment a pápához leírni az inkvizíció átkos működését, amelyet anyagi okok vezetnek. Izabella a nyerészkedés vádja ellen tiltakozik s azt írja: „Igaz, hogy az inkvizíció behozatala által sok bajt és szerencsétlenséget okoztam, városokat és tartományokat lakatlanná tettem; de amit tettem, a szent hit iránti szeretetből tettem". E határozott kijelentés azonban egészen valótlan. Egykorú történetírók bizonyítják, hogy az elítéltek vagyonának egy része a királyi kincstárnak jutott.

A királyi párnak az inkvizíció révén szerzett pénzen kívül még sok más pénzre volt szüksége, hogy kiterjessze uralmát az egész félszigetre. A szép Granada még a mórok uralma alatt állott. A vele való harc elkerülhetetlen volt. Pénzt kellett előkeríteni s erre a célra nagyon alkalmasnak találták Abravanelt, aki alig félévvel ezelőtt menekült Portugáliából. Abravanel elfogadta az ország pénzügyeinek vezetését és hivatalát nagy sikerrel látta el. Irataiban sehol célzást nem találunk arra, hogy érezte volna, mily szoros összefüggés van a spanyol királyi hatalom növekedése és a zsidók kiüzetése között. De lehetséges-e, hogy nem érezte volna, hogy testvérei lába alatt reng a spanyol föld? Már évtizedekkel ezelőtt egy előrelátó férfiú gyermekeinek végrendeletként meghagyta, hogy ingatlant ne szerezzenek, mert kiüzetés előtt állanak. A lakosság zöme azonban azzal a törhetetlen optimizmussal, amely a zsidóságot mindenkor jellemezte, nézett a jövendő elé s így tett Abravanel is.

A mórok elleni küzdelem sikeres volt. Az utolsó mór fejedelem menekül s Granada keresztény uralom alatt van. Nincs már mohamedán egész Spanyolországban, de még nem tiszta keresztény az ország, mert ott vannak a zsidók.

A győzelem után emlékeztette a királynőt a gyóntatópapja arra az ígéretére, hogy a mórok kiüzetése után következik a zsidók eltávolítása. Úgy is lett. Granadában kelt a kegyetlen rendelet, mely a zsidókat kiutasítja az országból s háromhónapi időt ad nekik ügyeik rendezésére. A rendelet a bűnükül azt hozza fel, hogy a marannosoknak kezére jártak régi vallásuk gyakorlásában. Ez talán igaz is lehetett. De ha csupán a hit iránti szeretetből üzték ki a zsidókat, miért rendelték el, hogy vagyonukat sem készpénzben, sem ékszerekben nem vihetik ki, csupán oly árúban, amelynek az országból való kivitele meg van engedve? Egy keresztény történetíró jegyezte fel, hogy szőllőkertet adtak el egy szamárért, házat egy darab vászonért. Nem kevésbbé jellemző a következő eset. Egynéhány zsidónak sikerült adósságára utalványt kapni angol bankokhoz. Mikor Angliában a pénzt fel akarták venni, a spanyol király tiltakozott az ellen, mert a pénz az övé.

Nagynak és nemeslelkűnek mutatkozott Abravanel a vészes napokban. Felhasználta összes befolyását, hogy a rendeletet érvénytelenítse. Fáradozásában segítségére voltak nagyszámú keresztény előkelő barátai. A királynak felajánlott 30,000 aranyat azért, ha megengedi ottmaradásukat. Azt beszélték később a jezsuiták, hogy a király hajlandó lett volna az ajánlatot elfogadni, de Torquemada buzgósága ezt meghiúsította. A tanácskozási terembe lépett, magasra tartván a feszületet, azt mondotta: „Júdás elárulta az Urat 30 pénzért, felségetek 30,000-ért akarják ugyanezt tenni". Ez megpecsételte a sorsukat. Jeruzsálem elpusztulásának évfordulójára esett az a nap, amelyen el kellett hagyniok az országot, mellyel egybeforrtak nyelvben s érzületben. Ha kitértek volna, ott maradhattak volna, de nagyon kevesen mutatkoztak gyengéknek. Abravanel így festi kortársai buzgóságát: „Az egyik azt mondta a másiknak: legyünk erősek a mi hitünkben. Ha élve hagynak bennünket, akkor jó, ha pedig meg akarnak ölni bennünket, inkább pusztuljunk el, de ne szegjük meg Istennel kötött szövetségünket, ne tántoríttassuk el szívünket, hanem járjunk Istennek nevében."

A kivándorlókat iszonyú szenvedések érték. Egyik részük Portugáliába vonult, ahol drága pénzen nyolc hónapi tartózkodásra engedélyt vásároltak maguknak. Az idő letelte után rabszolgáknak adták el az ottmaradottakat, gyermekeiket elvitték az éppen akkor felfedezett Szent-Tamás-szigetekre.

Struck: Palesztinai romok.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Sokan Afrikába mentek, ahol éhség, betegség megtizedelte őket. Egy nagy tömegnek Olaszország adott menedéket. Ide vándorolt ki Abravanel és Nápoly városában telepedett le. Újra visszatért régi kedves foglalkozásához, a héber tudományban való búvárkodáshoz, de a nápolyi uralkodó meghívta tanácsosának. A franciák elfoglalták Nápolyt, Abravanel ismét elvesztette — ezúttal harmadszor életében — vagyonát és könyveit. A nápolyi uralkodó menekült és zsidó meghittje követte őt a számüzetésbe. Majd Korfu szigetén telepedett meg, ahol nagy örömére megtalálta egyik régebbi művének kéziratát, amely Mózes ötödik könyvének magyarázatát tartalmazta. A gyönyörű szigetről ismét Olaszországba ment és Monopolis (Apulia) városában fejezte be legtöbb munkáját, amelyek között legismertebbé tették a nevét a szentirás könyveihez irt magyarázatai. A XVI. és XVII. században igen sok keresztény tudós terjedelmes részleteket fordított le e magyarázatokból latin nyelvre és igy nevét ismertté tették keresztény körökben is. Egy nemes, kora egész műveltségének birtokában levő, tudós és lelkes zsidó szólal meg munkáiban. A szent nyelvet szónokiasan és mesterileg kezeli. Amit államférfiúi pályáján tapasztalt, azt mind értékesitette, amikor a szentirás azon részeit értelmezi, amelyek Izrael és Júda királyairól, a régi zsidó államról szólnak. Szenvedésekkel telt életének egyes részleteit iratainak bevezetésében mondja el bámulatosan egyszerű és mélyreható szavakkal, amelyek telve vannak Isten iránti bizalommal és a zsidóság végtelen szeretetével. Kisebb irataiban elmélkedik a zsidó vallás főbb tanitásairól, a zsidóság legkülönösebb jelenségéről: a prófétaságról, és legszebb reményeiről: a messiási korszakról. Mindenütt Maimuni Mózes nyomán haladt, de mélységes és meleg kedélye nem tud megbarátkozni „a tévelygők útmutatójá"-nak sokszor hideg észszerűségével s birálja a rajongóan tisztelt mestert.

Abravanel élete utolsó éveit Velencében töltötte, ahol gyönyörködhetett József fiának nagy orvosi tekintélyében és láthatta Leó fiának tudományos sikereit. Leó az első olasznyelvű bölcseleti munkának szerzője. Emellett szépen verselt héberül. Héberül irta azt a szomorúan szép költeményét, melyben fiát: Sámuelt siratja. A spanyol kiüzetés alkalmából előre küldte Portugáliába, ott azonban a király rendeletére elfogták s kereszténynek nevelték. „Már 12 éves vagy s én még nem láttalak . . . miért késlekedel szeretett őzikém, miért zúzod össze apádnak szivét, miért lősz nyilat belsejébe, miért sötétited el számára a napfényt" — igy fakadt ki fájdalmában. A végén arra inti, hogy ne felejtse el származását. S amit az apa oly hévvel kivánt, beteljesedett. A fiúnak sikerült Törökországba menni, hol levetette a reája kényszerített vallás álarcát. A török szultánok ugyanis teljes vallásszabadságot adtak a spanyol menekülteknek, akik egy új, virágzó szellemi életnek voltak megindítói Törökországban. Egész a legújabb időkig régi hazájuk nyelvét beszélték, amely őket kiűzte s amely azóta a műveletlenség, a babona, a munkakerülés, a szegény nép kiuzsorázása következtében teljes hanyatlásnak indult.

Velence még utoljára igénybevette Abravanel szolgálatait, amikor béketárgyalásokat folytatott Portugáliával.

Csendes mélabú nyilatkozik meg azon levelében, amelyet Saul Hakohenhez intézett, aki Kréta szigetéről tudományos kérdésekben fordult hozzá felvilágositásért. „Tudd meg, hogy e 24 könyvet hazámból való számüzetésem után irtam. Amig a fejedelmek szolgálatában állottam, nem volt időm búvárkodni, elteltek napjaim semmivel, fáradozásban, hogy szerezzek gazdagságot és dicsőséget. De elveszett a gazdagság és oda a dicsőség Izraelből. Amikor bolygó és számüzött lettem, kerestem fel ismét Isten könyveit."

Hetvenéves korában hunyt el az utolsó középkori zsidó miniszter. Páduában temették. A következő idők viharainak a régi zsidó temető is áldozatául esett s igy hiába keresnők sirját e nagyjellemü, finomérzésü, nagy jótékonyságú, mély vallásosságú férfiúnak, akiről fia joggal mondhatta, hogy népének hatalma és pajzsa volt. Am a régi talmudi bölcsek szerint, az igazaknak nem kell siremlék, mert tetteik fenntartják emlékük et.

KÖNNYEK.

Levelet irt anyám halálos ágyán,
Kicsordult a könnyem levele láttán;
Olvastam, olvastam, csendesen sirva,
Ugy fájt nekem, ami benne volt irva.

Áldó pillantások, forró búcsúcsók,
S vére cseppje — voltak az édes, drága szók;
Fiatal anyámnak szive vére folyt,
S elárvult szobámban sóhaj, bánat volt.

Sirtam — s ime már nem érzek fájdalmat,
Kinyujtom a kezem s fogom — ágyamat:
Álmot láttam csupán, gyötrő, vad álmot,
Szivemben mély bánat barázdát szántott.

Rövid pillanat mult, lelkemben húr szakad,
Szememből a könnyár újból kifakad,
Végigfoly arcomon, nedves a párnám,
Könnyem zsilipjeit hiába elzárnám!

Honnan jött az álom, mit jelent tehát?
Miért sirok annyit? nem tudom okát;
Azt érzi csak szivem: hogyha sir az árva,
Könnyében az élet keserve van zárva.

(Kahan után héberből: Juhász Mór.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SALOM ASCH: AZ ELVESZETT FIÚ. (ELBESZÉLÉS.)

Édesanyám mesélte ezt nekem kicsikoromban, én pedig elmesélem nektek. Volt egyszer, réges-régen, egy zsidó szabó. Kicsi városban lakott és nagyon szegény volt és nem volt neki gyermeke se. A szegény szabó megöregedett lassan a feleségével együtt, beletörödtek az életükbe és elkészültek arra is, hogy nemsokára itthagyják az életet, de ha eszükbe jutott, hogy nincsen gyermekük és így nem lesz, aki imádkozzék értük haláluk után, nagyon elszomorodtak. Mert az öreg emberek így gondolkodnak: a gyermek olyan, mint a fának az ága, és az az ember, akinek nincsen gyermeke, az olyan mint a száraz fa, amelynek nincsen ága. Olyan, fának az élete nagyon szomorú, mert ha valaki jön és levágja, hát akkor — vége. De ha ága van, akkor az ágakat újra beültetik, lesz belőlük fa és akkor ha a fát ki is vágják, az ágai tovább élnek és abban az életben maga a fa is él és virul.

Így gondolkozott az öreg szabó a feleségével. De az ő fájdalmuk még súlyosabb volt más gyermektelen öregek fájdalmánál. Onekik volt már egy gyermekük, egy nagyon derék, szép fiuk volt, aki nem halt meg, és mégsem él, az ő számukra — elveszett.

Nyolcéves volt a kis fiúcska. Iskolába járt, szorgalmas volt és játszott a többi pajtásával. A tanító szerette, a szülőinek örömet szerzett és — egyszer csak megtörtént a titokzatos szerencsétlenség. Ez azokban az időkben történt, amelyekről sok rémmesét szoktak mesélni. Ez is olyan rémtörténet, amelyet alig lehet hinni, mert úgy hangzik, mintha valami mese volna ama hét rablókról. Ez azonban sajnos megtörtént és nem is egyszer történt ehhez hasonló. Nagyapáink sokat tudnának regélni róla; eleget szenvedtek gyermekükért, akiket csak úgy elloptak, vagy elraboltak anyjuk köténye alól és úgy elvitték őket a messze világba, hogy sohase jöttek többé vissza.

A dolog pedig így történt:

Egy szép napon, miután a gyerek befejezte az ebédjét és az iskolába készült, még egynéhány garast kért az anyjától uzsonnára. Az anya már a zsebébe is nyúlt, egyszerre csak betoppan két magas és nagyon erős ember, fekete ruhában, szakálluk és hosszú szemöldökük szintén fekete volt, mögöttük pedig egy erős, fegyveres katona állt, kezében egy nagy törrel. A két fekete ember szó nélkül megfogta a kis fiút. A kis fiú nagyon megijedt és az anyja felé futott, aki erősen átölelte és dulakodni próbált a két erős emberrel, de a két fekete ember félrelökte őt és erőszakkal elrabolták a kis fiút. A kis fiú hiába sírt, hiába nyujtotta kis kezét az anyja felé, az anyja is hiába kért, könyörgött a fekete emberekhez, elvitték a gyereket és bezárták kívülről az ajtót.

És mi történt aztán a kis fiúval? Azt senkise tudja. Él-e még, vagy rég meghalt már? Zsidó-e még, avagy már nem az?

Ki tudja?

S ha öreg szülői ma meghalnának, azt se tudná a gyerek, mikor imádkozzék értük.

Ilyen történetek mindennaposak voltak akkor és ez történt a szabóék kis fiával is, a kis Avromelével. Elrabolták és bevették katonának, ahonnan még egy kis levelet se volt szabad neki irni a szülőinek.

Azóta Avromele mintha meghalt volna szülei számára.

De az öreg szabó, mikor a rablók elrabolták tőle a kis fiút, utánuk szaladt és nagyon kérte őket, engedjék meg, hogy legalább búcsúzzék a kis fiától. A rablók megengedték neki. Az öreg szabó pedig búcsúzás közben kivett egy imádságos könyvet, átadta a kis fiúnak és így szólt:

— Kedves jó fiam! Mi most elválunk egymástól. Te messze idegenbe mész, idegen emberek közé. A jó Isten tudja, mi lesz veled majd. Azért adom neked ezt a könyvet, őrizd meg és vigyázz rá, mint szemed fényére . . . És ha majd egykor nagyon messze leszel valahol és azt akarod tudni majd, hogy kik a te édes szüleid, akkor majd ránézel erre az imádságos könyvre és akkor hinni fogod és remélni, hogy ez a könyv visszahoz majd a szülőidhez . . .

A kis fiú eltette az imádságos könyvet és sírva távozott a rablókkal.

És azóta sem az apja, sem az anyja nem tudja, hogy él-e, még, vagy nem és ő se tudja, mi van a szülőivel.

Azóta pedig nagy idő telt el és a kis fiú már el is felejtette a szülőit . . .

Egyszer aztán, egypár év múlva, egy pénteki reggelen felkelt a szabó öreg felesége és elkészitette a szombati kalácsot, hogy a pékhez vigye. Amint kiment az utcára, észrevette, hogy az egész utca tele van egyformaruhás emberekkel, az utca közepén pedig áll egy üst, rajta kémény, melyből sűrű füst omlik ki és befátyolozza az egész utcát az égig. A sok-sok ember mind katona volt, akik húst főztek az üstben. Az öreg szabóné még sose látott ilyet és úgy megijedt, hogy visszamenekült a házba.

— Mojse, Mojse — szólt lelkendezve a férjének — siess, vetkőzz le, feküdj be az ágyba és nyögj, mintha beteg lennél, mert itt vannak a katonák!

Akkoriban ugyanis, ha katonaság jött a kis városba, ahol nem volt kaszárnya, mindenki köteles volt nekik szállást adni. De ha valaki betegnek tetette magát, az nem volt köteles szállást adni a katonáknak.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Az öreg szabó betegnek tetette tehát magát. De a csel nem sikerült. Jött a bíró egy katonával és mást parancsolt.

A bíró közönséges parasztember volt, félszemére vak és mindig káromkodott. Bejött tehát a bíró és az öreg szabó nyögni kezdett:

— Oh jaj, óh, jaj, az oldalam!

És a felesége szintén nyögött mellette:

— Jaj, jaj nekem, édes Istenem!

A bíró borzasztó hangos léptekkel lépett be, utána pedig a katona, akinek valami iszonyú nagy cók-mók nyomta a vállát.

— Itt fogsz lakni, — szólt a bíró a katonához.

Az öreg szabó felesége könyörögni kezdett:

— Drága jó bíró uram, könyörülj meg rajtam, nézd, beteg az uram, nagyon beteg és holnap szombat is van, elő kell készíteni kalácsot, mindent, kérlek bíró uram . . .

A bíró azonban, aki nagyon furfangos ember volt, így szólt a szabóhoz:

— A főszolgabíró úr ideküldött hozzád, szüksége van egy szabóra. De ha te beteg vagy, megyek mást keresni . . .

— No, nem is vagyok olyan nagyon beteg — szólta el magát az öreg szabó — ha kell, tudok még dolgozni. — Ezzel fel is kelt az ágyból és öltözködni kezdett. — Gyere, bíró uram, gyere, a jó Isten meg fog áldani érte . . .

Struck: Falusi tájkép.

— Úgy?! — szólt a bíró — nem vagy beteg! Hát akkor — most a katonához fordult — itt fogsz maradni szállásba!

Sarkonfordult és elment.

Az öreg szabó és a felesége pedig szomorúan összenéztek. Aztán a katonára néztek, aki nem is várta, hogy megengedjék neki, letette a cókmókját és kipakkolta belőle a különféle ruhákat és szíjakat. Az egész szobát szurokszag töltötte be; az öreg szabóné befogja az orrát és szidja a bírót, mintha nem akarná megbántani a hivatlan vendéget, aki azonban oda se hederített.

De hamar megszokták egymást. A katona fát vágott és vizet hozott az öreg szabóéknak, az asszony pedig fehér szombati kalácsot adott neki és jó meleg ételt és így megbarátkoztak egymással. Egyszer egy este beszédbe ereszkedett az öreg szabó a katonával, aki sokfélét mesélt neki a katonaéletről és a vándorlásról. A szabó, akinek a fia jutott eszébe, kérdezősködni kezdett elveszett fiáról, leírta neki, hogy milyen volt és kérdezte, hátha találkozott valahol vele csak úgy véletlenül? Hátha? De hát a katona nem tudott semmiről, nem találkozott vele sehol.

Az idő estefelé járt és az asszony kezdett a szombatra készülni. Mindent megtisztított, sütött, főzött, asztalt terített és így tovább. Közben megkérte a katonát is, hogy ámbár ő nem tartja a szombatot, mégis tegye félre a szerszámokat és ne tisztítsa tovább a szíjakat. A katona szívesen hajlott a szavának. Mikor az öreg szabó hazajött, hogy a templomba menjen, már az asztalon tiszta fehér abrosz ragyogott és a gyertyatartók már el voltak készítve. A szabó elment a templomba, felesége meggyujtotta a gyertyákat és imádkozott. Az imája még áhítatosabb volt, mint rendesen, mert nagyon sajnálta a katonát, aki nem élvezi a szent szombat csendes és áldásos nyugalmát . . . De a katona, aki ott ült egy kis sarokban meghúzódva, mikor meglátta az áhítatos asszonyt, mintha elszorult volna a szíve . . . Tenyerébe hajtotta a fejét, csendesen sóhajtott és olyan szomorúság fogta el, hogy majdnem sírni kezdett . . . Mintha már látott volna valaha ilyesmit? . . . Mintha már lakott volna egy ilyen zsidó házban . . . máshol . . . ahol szintén ilyesmit látott . . .

Így gondolkozott a katona, de közben éhes lett, kivette tehát fekete kenyerét a tarisznyából és enni kezdett.

Az asszony nem bírta nézni, hogy eszi a katona a fekete kenyeret — szombaton . . . Adott tehát neki friss fehér kalácsot, amit a katona megköszönt és jóízűen megevett és megint elgondolkozott. A szobában teljes csend volt, csak a gyertyáknak üdén reszkető fénye mozgatta az árnyakat a falon és az a hosszú fali óra ketyegett . . . A katona az órára nézett és . . . mintha az órát is látta volna már valahol . . . Ugyanilyen órát látott . . . Vagy talán csak úgy képzeli . . . Igen, csak képzeli, vagyis egyszer álmodott egy ilyen

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

álmot, amelyben mindezt látta . . . Majdnem eszébe jutott, hogy mikor álmodta ezt, de — közben hazajött a szabó, aki jókedvűen üdvözölte a szombatot és a katona felébredt ábrándozásaiból.

A szabó imádkozott aztán, énekelt jókedvűen, az asztalhoz ült és vacsorázott.

A katona megint gondolkozni kezdett . . . Ejnye . . . Mintha már látott volna ilyesmit valahol . . . Ez az ének oly ismerős neki . . . és minden oly ismerős . . . A gyertyák is, az ételek, talán a szoba is . . .

Vacsora után eljött a szomszéd asszony is, a barátságos Bráne asszony. A szabóné tökmagot adott az asztalra és a Bráne asszony törte a magot és közben mesélt, mesélt . . . a hét rablóról, meg a rettenetes kutya-sárkányról . . .

A szabó pedig, aki úgyis tudta már ezeket a meséket, inkább a katonával akart beszélni. Adott tehát neki is egy marék tökmagot és beszélgetni kezdett vele.

— Lesz-e háború? — kérdezte tőle.

— Lesz! — felelt a katona bizonytalanul és elkezd beszélni viselt dolgairól és a mostani útjukról és így tovább.

— Nekem is volt egy fiam — kezdett a szabó mesélni szomorúan —, de ki tudja, hol van az most, él-e vagy sem.

— És hány éves volt? — kérdi a katona.

— Nyolcéves! — feleli a szabó, akinek szavaira a felesége is mindig rábólintott szomorúan és sóhajtozva.

— És már régen volt az?

— Bizony már régen.

— Tán meg is halt azóta.

— Ki tudja? . . . Hát te hová való vagy? — kérdi a szabó.

— Én bizony nem tudom — felelt a katona kissé dadogva. — Én nem is emlékszem semmire. Azt se tudom, ki volt az apám, az anyám. A katonaságnál nevelkedtem és ott sohase mondták meg, hol vannak a szüleim . . . Hanem van nálam egy kis zacskó, amire úgy vigyázok, mint szememfényére, mert egyszer valaki azt mondta, hogy ezt az apám adta nekem kicsikoromban . . . A zacskóban valami imádságos szíjak vannak, amilyent maguknál zsidóknál szoktak használni, és egy kis imakönyv . . . Ki tudja? Én nem is emlékszem az apámra, nem is tudom, hogy nézett ki, az anyámra sem. De azt hiszem, az apámnál is így volt minden, mind itt és ilyen volt a falióra is . . . De ez már nagyon régen volt . . .

A szabó megkérte őt, mutassa meg a kis zacskót. A katona kinyitotta a cókmókját, kivette a kis zacskót és megmutatta . . .

A szabó és a felesége elsápadtak . . . A katona pedig kivette a zacskóból az imádságos-szíjat és az imakönyvet és így szólt:

— Ez az. Ezt az apám adta nekem, mikor elvettek tőle és a katonaságba adtak. De én már nem emlékszem semmire. Lelkemre mondom, nem emlékszem.

A szabó és felesége erre erős sírásba törtek ki, ráborultak a katonára, és csókolva, sírva kiáltották:

— Avromele, drága fiam, Avromele . . .

Bráne asszony pedig kiejtette a tökmagot a szájából és bámulta őket, de nem értett a dologból semmit . . .

PETERDI ANDOR: A TITOK ELŐTT.

Odahajolsz a muskátlivirághoz,
Örülsz neki s csacsogsz: virág, virág,
Tipegsz szekrényhez, asztalhoz és ágyhoz,
E kis szoba neked oly nagy világ.

Csöpp fantáziád szálló paripája
Túl nem repüli e zord falakat,
Csak kint a réten, hej ha volna szárnyad,
Hogy űznéd, kergetnéd a madarat.

De így csak nézel, bámulsz a magasba,
És összeteszed parányi kezed
S szemmel követed a pacsirta röptét
S nézed a kéklő, nagy távoli eget.

Majd kérdőn veted rám okos szemecskéd,
Hogy magyarázzam az ég magasát.
Az Úr ős titka ez a végtelenség,
S mint te fiam, oly gyermek most apád.

Salom Asch.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG
BUDAPEST, VII. KER., SÍP-UTCA 12. SZÁM.

6649 1912. szám.

Pályázati hirdetmény.

A pesti izr. hitközség elöljárósága a kezelése alatt álló „dr. Abelles József alapitvány"-ból kiadandó *200 koronás tanulmányi-segélyre* pályázatot hirdet, melyre oly szegénysorsú magyar zsidó ifjak pályázhatnak, kik tanulmányaikat valamely magyar egyetemen jó eredménnyel folytatják. — Ezen 200 koronás tanulmányi-segélyt a folyó évben bölcsészet-hallgató nyerheti el.

A születési bizonyitvánnyal, a vagyoni állapotot feltüntető igazolvánnyal, valamint a tanulmányi eredményeket bizonyitó leckekönyvvel (esetleg még az érettségi bizonyitvánnyal is) felszerelt folyamodványok *f. é. július hó 15-ik napjáig* az alulirott elöljárósághoz küldendők.

Budapesten, 1912 június 3.

A PESTI IZR. HITK. ELŐLJÁRÓSÁGA.

PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG
BUDAPEST, VII. KER., SÍP-UTCA 12. SZÁM.

6650/1912. szám.

Pályázati hirdetmény.

A pesti izr. hitközség elöljárósága a kezelése alatt álló „dr. Abelles József tanulmányi alapitvány"-ból a folyó évben kiadandó *600 koronás utazási ösztöndijra* pályázatot hirdet.

Erre az ösztöndijra oly magyar honosságú fiatal zsidó tudósok pályázhatnak, kik egyetemi tanulmányaik sikeres bevégzése után a tudori, illetőleg képesitési oklevelüket elnyerték és a tudomány valamely ágának müvelését tüzték ki életük feladatául.

Orvosi, sebészi vagy gyógyszerész pályán levők a pályázaton nem vehetnek részt.

A születési bizonyitvánnyal, a vagyoni állapotot feltüntető igazolvánnyal, továbbá a tudori vagy képesitő oklevéllel, valamint eddigi tudományos munkásságuk bizonyitékaival felszerelt folyamodványok *f. é. július hó 15-ik napjáig* az alulirott elöljárósághoz küldendők.

Budapesten, 1912 június 3.

A PESTI IZR. HITK. ELŐLJÁRÓSÁGA.

Verlag von PAUL CASSIRER / Berlin W. 10.

Soeben erschien:

Die Kunst des Radierens

Ein Handbuch von HERMANN STRUCK
Kartoniert mit Titelzeichnung von Karl Walser

Zweite, verbesserte und vermehrte Auflage.

Mit 105 Abbildungen im Text und 5 Original-Radierungen von Max Liebermann, Anders Zorn, Edward Munch, Paul Baum, Hermann Struck und einer Original-Lithographie von Max Slevogt, sowie einem Vortwort von Alfred Kerr.

Preis 28 M. Preis 28 M.

Dieses Buch des bekannten Radierers ist eine Einführung in die wenig bekannte Technik des Radierens, des Kupferstichs und der Lithographie. In leicht fasslicher Form wird von einem Mann, dessen Ruf wohl fest begründet ist, der Amateur und Kenner, wie der junge Künstler, in das schwierige Gebiet eingeführt.

Der zweite Teil des Buches enthält eine Übersicht über die bedeutendsten Schwarz-Weiss-Künstler von Martin Schongauer an bis zum heutigen Tage. Zahlreiche Illustrationen nach Radierungen, Stichen, Lithographien und Holzschnitten der bedeutendsten Künstler aus allen Phasen der Entwicklung der Schwarz-Weiss-Kunst sind dem Buche beigegeben.

Das Werk ist ein unentbehrliches Nachschlagewerk für alle Sammler, Graphiker, sowie für jeden, der sich für graphische Kunst interessiert und ist als Geschenk für junge Künstler und Dilettanten sehr beliebt geworden. Beweis dafür ist, dass die erste Auflage vergriffen ist. Die vorliegende zweite Auflage ist durch eine interessante Original-Lithographie von Max Slevogt bereichert worden!

Der hohe Preis des Buches ist durch die Beigabe der 6 Original-graphiken bedingt. Die Originalradierungen würden einzeln verkauft den Preis des Buches um ein bedeutendes übersteigen.

Ausführlicher Prospekt nebst Inhaltsverzeichnis wird gratis abgegeben.

Das Graphische Werk
Von HERMANN STRUCK

Katalog enthaltend sämtliche Radierungen und Lithographien Hermann Strucks, herausgegeben von Arnold Fortlage und Karl Schwarz. — Mit vier Originalradierungen und zahlreichen Abbildungen. Kartoniert 10 Mark; Vorzugsausgabe auf Bütten: 30 Mark.

Zu beziehen durch alle Buchhandlungen oder vom Verlag.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MODERN LEVÉL-PAPIR UJDONSÁGOK. PAPÍR-ÁRUK

Pauker Mór PAPÍRÁRUHÁZA

BUDAPEST FŐÜZLET: V. VÁCI KÖRUT 60 TEL.: 47-37 FIÓKÜZLET: VÁCI KÖRUT 23 TEL.: 86-73 M. K. POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI SZÁMLA 1952

1878—1912 1878—1912

KELETI J. BUDAPEST, IV., Koronaherceg-u. 17.

Orvos-sebészeti műszerek és kötszerek gyára ezidén üli meg fennállásának 34. évfordulóját. A cég ez alkalommal egy a maga nemében páratlan, dús ábrás

JUBILEUMI ÁRJEGYZÉKET

bocsájt ki, amely ezen szakmában minden tudnivaló, legmodernebb újdonságot tartalmaz, szakszerűen rendezve és megmagyarázva és mely bárkinek kívánatra ingyen és bérmentve megküldetik.

A cég főcikkei és specialitásai:

Hygiéniai gummiárúk. Cs. és kir. szab. sérvkötők. Testegyenesítő gépek. Műkezek és műlábak. Műfűzők, haskötők, mellfűzők, melltartók, hátegyenesítők. Gummigörcsérharisnyák. Gyógyvillanykészülék. Betegtolókocsik és szobaürszékek. Betegápolási és a beteg kényelméhez szükséglendő, kozmetikai-, utazási-, massage- és manikure mindenféle cikkek.

Elegáns vendéglő a nyáron át kerthelyiség.

Újonnan berendezve. — Ízletes, jó ételek. — Kitünő italok. — Lakodalmak és ünnepélyek alkalmával különbejáratú díszes szalon. :: ::

NEIGER J. Budapest, VI., Teréz-körút 4.

Hirdetéseket felvesz a kiadóhivatal, Budapest, VI., Podmaniczky-utca 15. szám. Telefon 146—92

NEUMAYER FÜLÖP

Bpest., V, Deák-Ferenc-tér 1, Erzsébet-tér sarok

Butorszövetek, terítők, függönyök, szőnyegek gyári raktára. Kívánatra mintát bérmentve küldök. Telef. 11-21.

DR. RENNER physikalis diätetikai SANATORIUMA

GIZELLATELEP (PESTMEGYE. Posta VISEGRÁD.)

Klimatikus gyógyhely. Hizlaló, soványító és fekvőkúrák. Egész éven át nyitva.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Egyéves önkéntességre
jogosító vizsgára előkészít legrövidebb idő alatt
Tandíj csakis sikeres vizsga esetén fizetendő.
HOROVITZ
Az intézet VII., Akácfa-utca 5, I. em. alatt van.

RÖSER-TANINTÉZET Alapittatott 1853-ban.
I. Háromosztályú felső kereskedelmi iskol. II. Négyosztályú polgári iskola. III. Nevelő-internátus. — Értesitő-kivonatot küld az igazgató.
Igazgatóság: Budapest, VI., Aradi-utca 10. sz.

E F C O
Porosz kőszéntégla a
legjobb fűtőanyag
Pongrácz és Pongrácz
VII., Erzsébet-körút 50.
Telefonszám 177—41 és 158—03.
E F C O

HOLZER
CS. ÉS KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLÍTÓ DIVATHÁZA BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 9. SZAM.

Toilettek, kosztümök, paletók, blúzok, pongyolák, kesztyűk, harisnyák, ernyők, reticülök, női fehérneműek egyszerű és elegáns kivitelben.

KOHN ARNOLD
SÍRKÓRAKTÁRA, BUDAPEST, VII., KÁROLY-KÖRÚT 15. SZ.

SÍREMLÉKEK
minden ár- és kivitelben, áthelyezések exhumálásoknál. Javitási munkák a temetőben. — Szombaton és ünnepnapon zárva. Telefon 18—76.

Legjobb, legtartósabb s így leggazdaságosabb a
Metzeler auto-pneu
METZELER & Co. R. T. MÜNCHEN

Magyarországi vezérképviselet és állandó raktár
KÁLLAI GY. ÉS TSA
cégnél, Budapest, VI. Ker., Mozsár-utca 12. sz.
Ugyanott megrendelhető a legjobb auto-olaj és a Budapesti ásványolajgyár vezérképviseletében benzin.

JAKOBI G. LAJOS
ANGOL URISZABÓ, BUDAPEST, PODMANICZKY-UTCA 11. :: TELEFON 153—94.
Ajánl elsőrendű kivitelben, kizárólag mérték után készülő, legujabb tavaszi öltönyöket és double felöltőket jutányos árak mellett. Nagy választék a most érkezett legfinomabb angol és skót szövet-különlegességekből ::

NEWYORKI GERMANIA ÉLETBIZTOSÍTÓ TÁRS.
BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRÚT 44
Olcsó díjak. Háborúkockázat díjmentes. Kötvények 1 év után megtámadhatatlanok. Osztalék évenként felvehető. A biztositás második évétől kezdődőleg évenként csökkenő díjfizetés. Díjtáblázatot és felvilágositást ad azonnal a Vezérképviselőség.
HELYI KÉPVISELŐKET KERESÜNK.

HORNYÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPESTEN. 54241.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára